

ΠΑΝΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
Μ.Π.Σ. ΔΙΕΘΝΩΝ ΚΑΙ ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗ ΔΙΕΘΝΩΝ ΣΧΕΣΕΩΝ
ΚΑΙ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

ΝΟΜΙΣΜΑΤΙΚΗ ΙΣΧΥΣ ΚΑΙ ΔΙΕΘΝΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΑΛΛΑΓΗ
Μια παραμελημένη διάσταση Υψηλής Στρατηγικής

ΔΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ
ΤΟΥ ΦΟΙΤΗΤΗ **ΓΚΙΩΝΗ ΧΡΙΣΤΟΥ**
ΕΠΙΒΛΕΠΩΝ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ: Κος Χ. ΠΑΠΑΣΩΤΗΡΙΟΥ

ΑΘΗΝΑ 2002

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

	Σελ.
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	
ΜΙΑ ΣΥΝΤΟΜΗ ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ	5
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1	
ΤΟ ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΥΠΟΒΑΘΡΟ	12
1.1. ΒΑΣΙΚΕΣ ΕΝΝΟΙΕΣ	12
1.1.1. <i>Η συνθήκη ισορροπίας</i>	12
1.1.2. <i>Η έννοια του χρήματος</i>	13
1.1.2.1. <i>Ειδικές περιπτώσεις δημιουργίας ζήτησης και προσφοράς χρήματος</i>	14
1.1.3. <i>Η διάδραση ανάμεσα σε νομισματικό και δημοσιονομικό τομέα</i>	15
1.2. Ο ΡΟΛΟΣ ΤΩΝ ΝΟΜΙΣΜΑΤΙΚΩΝ ΚΑΝΟΝΩΝ	17
1.2.1. <i>Σταθερές συναλλαγματικές τιμές</i>	17
1.2.2. <i>Κυμαινόμενες συναλλαγματικές τιμές</i>	18
1.2.3. <i>Συγκριτική παράθεση</i>	18
1.3. Η ΔΙΕΘΝΗΣ ΝΟΜΙΣΜΑΤΙΚΗ ΔΙΑΚΥΒΕΡΝΗΣΗ	21
1.3.1. <i>Η φύση του υφιστάμενου περιβάλλοντος νομισματικής διακυβέρνησης</i>	21
1.3.2. <i>Το εκκρεμές μεταξύ συνεργασίας και σύγκρουσης</i>	26
1.4. ΣΥΝΟΨΗ ΤΩΝ ΚΥΡΙΩΝ ΣΗΜΕΙΩΝ ΤΗΣ ΑΡΧΙΚΗΣ ΤΟΠΟΘΕΤΗΣΗΣ	30
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2	
Η ΝΟΜΙΣΜΑΤΙΚΗ ΙΣΧΥΣ	
ΣΤΟ ΜΗΧΑΝΙΣΜΟ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΑΛΛΑΓΗΣ	31
2.1. Η ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΠΤΥΧΗ ΤΟΥ ΜΗΧΑΝΙΣΜΟΥ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΑΛΛΑΓΗΣ	31
2.2. Η ΙΣΧΥΣ ΣΤΗΝ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΜΕΤΑΒΟΛΗ	33
2.2.1. <i>Διαστάσεις και επίπεδα λειτουργίας της ισχύος</i>	33
2.2.2. <i>Η οικονομική φύση της ισχύος</i>	34

2.3. ΤΟ ΧΡΗΜΑ ΣΤΗΝ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΜΕΤΑΒΟΛΗ	37
2.3.1. <i>Ο ρόλος της νομισματικής ισχύος</i>	37
2.3.2. <i>Η δυναμική που πηγάζει από την πολιτική υφή του χρήματος</i>	38
2.3.3. <i>Οι συγκυρίες της εποχής μας</i>	40
2.3.3.1. <i>Η προτίμηση εναλλακτικών μορφών επέμβασης-εξαναγκασμού</i>	40
2.3.3.2. <i>Η εντονότερη αλληλεπίδραση κράτους και αγοράς</i>	40
2.4. ΚΡΑΤΙΚΗ ΚΑΙ ΝΟΜΙΣΜΑΤΙΚΗ ΚΥΡΙΑΡΧΙΑ ΣΤΗΝ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΜΕΤΑΒΟΛΗ	42
2.4.1. <i>Η έννοια της νομισματικής κυριαρχίας</i>	42
2.4.2. <i>Τα επιδιωκόμενα οφέλη</i>	44
2.4.3. <i>Η πρακτικά ανέφικτη ανεξάρτητη νομισματική πολιτική</i>	46
2.4.4. <i>Οι ανεπιτυχείς αναμενόμενες ωφέλειες</i>	48
2.4.5. <i>Η απόκλιση μεταξύ νομισματικής και πολιτικής κυριαρχίας</i>	49
2.4.6. <i>Σύνοψη των αποτελεσμάτων από την εξέταση του συσχετισμού μεταξύ νομισματικής ισχύος και πολιτικής κυριαρχίας</i>	51
2.5. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΓΙΑ ΤΗ ΘΕΣΗ ΤΗΣ ΝΟΜΙΣΜΑΤΙΚΗΣ ΙΣΧΥΟΣ ΣΤΟ ΜΗΧΑΝΙΣΜΟ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΑΛΛΑΓΗΣ	52

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3

Η ΝΟΜΙΣΜΑΤΙΚΗ ΙΣΧΥΣ

ΩΣ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΙΚΟ ΕΡΓΑΛΕΙΟ

ΥΨΗΛΗΣ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗΣ

54

3.1. Η ΙΚΑΝΟΠΟΙΗΣΗ ΤΩΝ ΘΕΩΡΗΤΙΚΩΝ ΠΡΟΫΠΟΘΕΣΕΩΝ

55

3.2. Η ΔΙΕΘΝΗΣ ΠΡΑΚΤΙΚΗ

57

3.3. ΟΙ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΕΣ ΑΣΚΗΣΗΣ ΔΙΕΘΝΟΥΣ

ΝΟΜΙΣΜΑΤΙΚΗΣ ΙΣΧΥΟΣ

60

3.3.1. Νομισματική υποστήριξη

61

3.3.2. Προετοιμασία για ευκαιριακή εκμετάλλευση	62
3.3.3. Δημιουργία σφαιρών επιρροής	63
3.3.3.1. Διαστάσεις αλληλεξάρτησης επίπεδα ανάλυσης και πηγές ισχύος	63
3.3.3.2. Ακολουθούμενες τακτικές και όρια εξαναγκασμού	66
3.3.4. Εξασθένηση νομισματικών υποσυστημάτων ή του ίδιου του νομισματικού συστήματος	67
3.3.5. Καταστροφή του νομισματικού συστήματος	70
3.3.6. Τα κύρια συμπεράσματα μετά την ανάλυση των στρατηγικών	71
3.4. ΟΙ ΣΥΝΘΗΚΕΣ ΕΥΚΑΙΡΙΑΣ ΠΡΟΣ ΕΚΜΕΤΑΛΛΕΥΣΗ	74
3.4.1. Για τη νομισματική υποστήριξη και την προετοιμασία ευκαιριακής εκμετάλλευσης	74
3.4.2. Για τη δημιουργία σφαιρών επιρροής	76
3.4.3. Για την εξασθένηση και την καταστροφή νομισματικών συστημάτων	77
3.4.4. Γενικά συμπεράσματα για τις συνθήκες ευκαιρίας	77
3.4.4.1. Η πιθανότητα στέψης των στρατηγικών με επιτυχία	79
3.4.4.2. Οι ευκαιρίες στη σημερινή εποχή	79
3.5. ΣΥΝΟΨΗ ΤΩΝ ΒΑΣΙΚΩΝ ΔΙΑΠΙΣΤΩΣΕΩΝ	81

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4

Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΣΥΓΚΡΟΥΣΗΣ ΔΟΛΑΡΙΟΥ ΚΑΙ ΕΥΡΩ **83**

4.1. Η ΥΠΑΡΞΗ ΧΩΡΟΥ ΑΝΑΔΕΙΞΗΣ ΤΟΥ ΕΥΡΩ ΣΕ ΡΥΘΜΙΣΤΗ ΤΩΝ ΕΞΕΛΙΞΕΩΝ	83
4.1.1. Το ζήτημα της ισορροπίας των Η.Π.Α. ανάμεσα στο Αμερικανικό συμφέρον και τη διατήρηση του διεθνούς νομισματικού συστήματος	84
4.1.2. Η νομισματική διάσταση του πρωτοφανούς ευρωπαϊκού μορφώματος ως πιθανός πρόξενος πολιτικής αλλαγής	87

4.1.3. Οι προοπτικές για πολιτική αλλαγή ακόμα και ενός αδύναμου ευρώ	90
4.1.4. Οι τρέχουσες συγκυρίες	91
4.2. Η ΕΡΜΗΝΕΙΑ ΤΗΣ ΑΝΙΚΑΝΟΤΗΤΑΣ ΤΟΥ ΕΥΡΩ ΓΙΑ ΔΙΕΘΝΗ ΚΥΡΙΑΡΧΙΑ	92
4.2.1. Η παρατεταμένη ισχύς του δολαρίου και το αντικίνητρο για πολιτική αλλαγή	92
4.2.1.1. Το ενδεχόμενο ενός ασθενούς δολαρίου και η επιβλαβής νομισματική ισχύς	95
4.2.2. Η τρωτότητα του δολαρίου και η αμφίβολη δυναμική του ευρώ	97
4.2.3. Η ανικανοποίητη προϋποτιθέμενη συνθήκη πρωτοκαθεδρίας του ευρώ	101
4.3. ΣΥΝΟΨΗ ΤΩΝ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΩΝ ΤΗΣ ΕΞΕΤΑΣΗΣ	102
ΕΠΙΛΟΓΟΣ	105
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	108

«...Κεφάλαια όπως τα δικά μου όντως έπαιξαν ρόλο στην Ασιατική νομισματική αναταραχή...Και άλλα Αμερικανικά και Ευρωπαϊκά κεφάλαια και επενδυτικές τράπεζες πήραν επίσης μέρος στην επίθεση που οδήγησε τις περιφερειακές χρηματοδοτικές αγορές σε αναταραχή. Ο παραδοσιακός πόλεμος όπλων και κανονίων μεταμορφώθηκε σε νομισματικό πόλεμο που διεξάχθηκε από σθόνες ηλεκτρονικών υπολογιστών. Αργότερα, ανακαλύφθηκε ότι τοπικές τράπεζες και εταιρείες στη Ν. Α. Ασία κερδοσκόπησαν εις βάρος των δικών τους νομισμάτων...»

G. Soros, The Daily Telegraph, London,
28/7/2001

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

ΜΙΑ ΣΥΝΤΟΜΗ ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ

Σε ένα κόσμο που μεταβάλλεται με ραγδαίους ρυθμούς και το ζήτημα της παγκοσμιοποιημένης οικονομίας δαιμονοποιείται όλο και πιο πολύ, *δεν μπορούμε να μείνουμε ασυγκίνητοι από τις αιτίες πρόκλησης των συναφών πολιτικών εξελίξεων.* Έτσι, έχει ιδιαίτερο επιστημολογικό ενδιαφέρον η ενασχόληση με τη σχέση μεταξύ της οικονομικής ισχύος και της πολιτικής αλλαγής που συντελείται σε διεθνές επίπεδο. Πιο συγκεκριμένα, *το θέμα που θα μας απασχολήσει στην παρούσα μελέτη είναι η συμβολή της νομισματικής ισχύος στην επίτευξη διεθνών πολιτικών μεταβολών.*

Πρόκειται για μια *πρόταση θεωρίας* η οποία προκύπτει μετά από μια επισταμένη ανάλυση των αιτιωδών νόμων που διέπουν τις σχέσεις ανάμεσα στα νομισματικά στοιχεία μιας οικονομίας και την προαναφερόμενη αλλαγή. Αποτελείται από ένα συνδυασμό βασικών επιχειρημάτων που δομούνται στη βάση μιας επαγωγικής μεθοδολογίας, καθώς χρησιμοποιούνται οι επί μέρους ερμηνείες αιτιωδών νόμων για την άρθρωση των επιχειρημάτων. *Ιδιαίτερη βαρύτητα δίνεται στις σύγχρονες εξελίξεις* αφού, όντας ταχείες και χωρικά εκτεταμένες, επηρεάζουν σφόδρα την αλλαγή των δεδομένων συσχετισμού ισχύος στο Διεθνές Σύστημα. Επιπλέον, σε ορισμένα σημεία του συγγράμματος, γίνεται *αποτίμηση της σχετικής βιβλιογραφίας* προκειμένου να ριχτεί όσο το δυνατό περισσότερο φως

στα επί μέρους ζητήματα προς εξέταση. Πάντως, γενικότερα, δεν χρησιμοποιείται μεγάλο φάσμα βιβλιογραφίας, αφού το πραγματευόμενο θέμα έχει παραμεληθεί από τη διεθνή επιστημονική κοινότητα. *Αυτό, όμως, κάνει πρωτότυπη την προσπάθεια.* Ο πυρήνας πηγών γύρω από τα οικονομικά δεδομένα περιορίζεται στα πονήματα των Κ. Βεργόπουλου, S. Strange, J. Kirshner, B. Cohen και R. Gilpin ενώ σχετικά με τα ζητήματα ισχύος, χρήσιμα ήταν τα στοιχεία από συγγράματα των Χ. Παπασωτηρίου, Α. Πλατιά, Π. Ήφαιστου.

Τα ερωτήματα που αναφύονται εύλογα γύρω από τη σχέση νομισματικής ισχύος και της διεθνούς πολιτικής αλλαγής, ποικίλουν. Κατ' αρχήν, ως προς το θεωρητικό μέρος της προσέγγισης, έχει σημασία ο τύπος των συναλλαγματικών τιμών που θα επιλεγούν από κάθε κυβέρνηση; Αν ναι, υπάρχουν περιορισμοί; Προφανώς, από τη νομισματική θεωρία, είναι αρκετά διαφορετικό να επιλέξεις ένα καθεστώς σταθερών συναλλαγματικών τιμών σε σχέση με το αντίστοιχο των κυμαινόμενων τιμών. Έτσι, με κάθε τύπο τιμών, συνδέονται διαφορετικά ερεθίσματα και συμπεριφορές, που προκαλούν διαφορετικά αποτελέσματα. Αλλά, ακόμα κι αν κάποιος κάνει σωστή επιλογή, δεν σημαίνει ότι, πάντα, έχει τη δυνατότητα να την ακολουθεί. Η επιλογή αυτή είναι πραγματοποιήσιμη ανάλογα με τις φυσικές γεωπολιτικές δυνατότητες των κρατών.

Σε ένα τέτοιο περιβάλλον, είναι αυταπόδεικτο ότι οι ισχυροί διαμορφώνουν την υφιστάμενη κάθε φορά κατάσταση. *Όμως, είναι αποκλειστικά υπεύθυνοι για την παρατηρούμενη πολιτική αλλαγή; Αν όχι, υπάρχει χώρος για αποτελεσματικές συνεργατικές πρωτοβουλίες;* Θα ήταν παράλογο αν οι ισχυροί ήταν οι μόνοι που διαμόρφωναν τις διεθνείς εξελίξεις. Αν συνέβαινε αυτό, θα ζούσαμε σε ένα κόσμο με ελάχιστες μεταβολές αφού ο ισχυρός θα εξασφάλιζε αιώνια πρωτοκαθεδρία, καθώς με μια τέτοια παραδοχή οι λιγότερο ισχυροί δεν θα είχαν ποτέ τη δυνατότητα να ανελιχθούν. Βέβαια, αυτή η διαδικασία ανέλιξης εμπεριέχει, από τη δαρβινική της φύση, συγκρουσιακά στοιχεία τα οποία δεν επιτρέπουν τη συνεχή συνεργασία. Συνεπώς, υπάρχει

χώρος για συνεργατικές πρωτοβουλίες μόνο στο βαθμό που κάτι τέτοιο εξυπηρετεί τις...συγκρουσιακές τάσεις των κρατών που πηγάζουν από την εξυπηρέτηση των εθνικών τους συμφερόντων.

Επιχειρώντας να βρούμε τη θέση της νομισματικής ισχύος στο μηχανισμό πολιτικής αλλαγής, αναρωτιόμαστε *ποια θέση καταλαμβάνει σε αυτόν. Το χρήμα ως μέσο άσκησης της έχει πολιτική χροιά; Μήπως σήμερα, προτιμάται περισσότερο ως εργαλείο άσκησης ισχύος, άρα και πρόκλησης πολιτικής αλλαγής; Ως προς τα κράτη, η παραχώρηση νομισματικής κυριαρχίας εκμηδενίζει τις πολιτικές φιλοδοξίες τους;* Γνωρίζουμε ότι η σχετική τιμή των ανταλλασόμενων αγαθών και υπηρεσιών μεταξύ 2 χωρών καθορίζεται βασικά από τη διαμόρφωση των συναλλαγματικών τιμών. Αν αναλογιστούμε την καταλυτική επίδραση των σχετικών τιμών στη σχετική οικονομική ισχύ, αντιλαμβανόμαστε πόσο σημαντική είναι αυτή η διαμόρφωση στο μηχανισμό πολιτικής αλλαγής. Από την άλλη μεριά, το χρήμα είναι συμφύως πολιτικό και καταφανέστατα ενέχει στοιχεία πολιτικών διεκδικήσεων. Σε ένα κόσμο που πλέον προβαίνει σε στρατιωτικές αναμετρήσεις μόνο ως τελευταίο καταφύγιο και σε μια διεθνή αγορά η οποία αλληλοδιαπλέκει τους παγκόσμιους δρώντες πιο άμεσα ή έντονα από το παρελθόν, καταλαβαίνουμε ότι η νομισματική ισχύς προσφέρεται περισσότερο από ποτέ για χρήση, προς αποκόμιση πολιτικών ωφελειών. Αυτό ευνοεί σαφέστατα τους ισχυρούς, αλλά και όσοι δεν συμπεριλαμβάνονται σ' εκείνους, παραχωρώντας τη νομισματική κυριαρχία τους, δεν σημαίνει ότι χάνουν, κατ' ανάγκη, την πολιτική ισχύ τους.

Μετά από την παραπάνω ανάλυση, *μπορεί η νομισματική ισχύς να αποτελεί ένα βιώσιμο όργανο πολιτικής μεταβολής και αν ναι μήπως η διεθνής πρακτική μας διαψεύδει; Με ποιους συγκεκριμένους τρόπους μπορεί ένα κράτος να την ασκήσει; Αναδεικνύεται κάποιος απ' αυτούς ως καλύτερος; Μιλάμε για όλα τα κράτη; Πότε είναι αποτελεσματική η ισχύς αυτή; Ποιες συνθήκες ευκαιρίας ευνοούν κάθε στρατηγική; Τι συμβαίνει στη σημερινή εποχή;* Απαντήσεις δίνονται, αρχικά, από την μελέτη 33 περιπτώσεων άσκησης νομισματικής ισχύος κατά τον 20^ο

αιώνα. Αυτή καταδεικνύει ότι όχι μόνο αυτή η μορφή ισχύος είναι εφαρμόσιμη, αλλά, αρκετά συχνά, είναι εφικτά και τα προσδοκώμενα αποτελέσματα. Για να επιτευχθούν, υπάρχουν οι συγκεκριμένες στρατηγικές της νομισματικής υποστήριξης, της προετοιμασίας για ευκαιριακή νομισματική εκμετάλλευση, της δημιουργίας σφαιρών επιλογής και της εξασθένησης νομισματικών συστημάτων. Ακόμα, μπορούμε, για μια πλήρη θεωρία, να κατατάξουμε ανάμεσα στις υπόλοιπες στρατηγικές και αυτή της συστημικής καταστροφής, η οποία, όμως, δεν έχει υιοθετηθεί ποτέ. Σε κάθε περίπτωση και για διαφορετικής δυναμικότητας χώρες, προσφέρεται κάποια ξεχωριστή στρατηγική ή και συνδυασμός τους. Δεν φαίνεται να υπάρχει καλύτερη στρατηγική αλλά πιο συχνά ακολουθούμενες είναι οι 2 πρώτες. Από την αξίωση ευνοϊκών αποτελεσμάτων δεν αποκλείονται ούτε οι λιγότερο ισχυρές χώρες. Για παράδειγμα, η στρατηγική της εξασθένησης νομισματικών συστημάτων ενδείκνυται για χώρες μέσης ισχύος. Πάντως, για να είναι αποτελεσματική η νομισματική ισχύς, χρειάζεται συνεχής αυτογνωσία του δρώντα για τη δυναμικότητά του και το είδος της. Τέλος, οι νομισματικές συνθήκες ευκαιρίας της εποχής μας, έχοντας εμπλουτιστεί από τα στοιχεία της Παγκοσμιοποίησης και της δημιουργίας νέων χωρών που προήλθαν μετά από διάσπαση άλλοτε ενιαίων κρατών, προκαλούν ιδιαίτερα τους ενδιαφερόμενους για εκμετάλλευσή τους.

Μετά τον 2^ο Παγκόσμιο Πόλεμο, το δολάριο είχε, ομολογουμένως, μια αξιοθαύμαστη πορεία στο διεθνές οικονομικό γίγνεσθαι. *Άραγε υπάρχει στο εγγύς μέλλον αρκετός χώρος ανάδυσης κάποιου άλλου άξιου νομίσματος; Αν ναι ποιος είναι ο πιο πιθανός ανταγωνιστής του δολαρίου; Είναι εύκολη η περίπτωση νίκης του απέναντι σε ένα τέτοιο αντίπαλο; Τι χρειάζεται και πόσο πιθανή θεωρείται η επικράτηση του;* Επειδή η Αμερική εμφανίζεται προκλητικά υπερόπτης και αντιμετωπίζει σημαντικά εσωτερικά προβλήματα κι επειδή, όπως πάντα, караδοκούν άξια κρατικά μορφώματα για επέκταση της όποιας κυριαρχίας τους, είναι πασιφανές ότι υφίσταται επαρκής χώρος ανάδειξης κάποιου νομίσματος εκτός του δολαρίου ως

πρωτοστάτη της διεθνούς οικονομίας. Πόσο, μάλλον, σε περιόδους γενικότερης οικονομικής ύφεσης, όπως είναι αυτή που διανύουμε στην εποχή μας. Συνεκτιμώντας ευρέως αποδεκτά στοιχεία οικονομικής φύσεως, μοναδική περίπτωση αμφισβήτησης του δολαρίου κατά τη δεδομένη συγκυρία, αποτελεί το ευρώ. Όμως, οι Η.Π.Α. λογικά θα κάνουν το παν για να μη χάσουν την πρωτοκαθεδρία. Επιπροσθέτως, οι υπόλοιποι είναι εξαιρετικά αμφίβολο αν θα τις πιέσουν, δεδομένου ότι για λόγους οικονομικής και πολιτικής ανασφάλειας θα το αποφύγουν. Για να υπερσκελιστεί το δολάριο, απαιτείται τέτοια ισχύς από τον διεκδικητή, που να ικανοποιεί την ανάγκη σταθερότητας του Συστήματος. Βέβαια, πάνω απ' όλα, χρειάζεται η πολιτική βούληση άσκησης νομισματικής ισχύος εκ μέρους του, γιατί ακόμα κι αν έχεις δύναμη, όταν δεν την ασκείς, δεν μπορείς να επιτύχεις πολιτικές αλλαγές. Με βάση αυτή τη διαπίστωση και λαμβάνοντας υπόψη ότι, εν όψει και της Ευρωπαϊκής διεύρυνσης, η αναζήτηση της Ευρωπαϊκής σύμπνοιας αναμένεται να συνεχίσει να περνάει κρίση, δεν φαίνεται στο άμεσο μέλλον η Ευρώπη να αμφισβητεί τα πρωτεία των Η.Π.Α. Άλλωστε, ακόμα κι αν τα καταφέρει σε νομισματικό επίπεδο, επειδή η επίδραση των οικονομικών συνεπειών σε πολιτικές ανακατατάξεις αυτού του τύπου έχει κάποια σοβαρή χρονική υστέρηση, η Αμερική θα συνεχίσει, μεσοπρόθεσμα, να διατηρεί την πολιτική «ηγεσία».

Πιο αναλυτικά, στη μελέτη που έπεται, η αρχή γίνεται από την παράθεση στοιχείων που απαρτίζουν το θεωρητικό υπόβαθρο ανάλυσης (κεφάλαιο 1). Στεκόμαστε στην έννοια του χρήματος και τη διάδραση μεταξύ νομισματικού και δημοσιονομικού τομέα. Αξιοσημείωτος είναι και ο ρόλος των ακολουθούμενων νομισματικών κανόνων που περιλαμβάνουν την εναλλακτική χρήση των σταθερών ή των κυμαινόμενων συναλλαγματικών τιμών. Ακόμα, μεγάλη σημασία αποδίδεται στη διεθνή νομισματική διακυβέρνηση, τόσο ως προς τη φύση του υφιστάμενου περιβάλλοντος, όσο και ως προς τη δυναμική συνεργασίας ανάμεσα στα κράτη. *Βασικά επιχειρήματα είναι η αναλογικά μεγαλύτερη αλλά όχι αποκλειστική συμβολή των ισχυρών στη*

διαμόρφωση του υφιστάμενου διεθνούς πλαισίου, η εργαλειακή χρήση της συνεργασίας για νομισματικά ζητήματα και το διαφορετικό πλαίσιο κινήσεων των κρατών ανάλογα με τους ακολουθούμενους νομισματικούς κανόνες που επιβάλλονται σε συνάρτηση με τη δυναμικότητά τους.

Στο κεφάλαιο 2, αναζητάται η θέση της νομισματικής ισχύος στο μηχανισμό πολιτικής αλλαγής. Ξεκινάμε από την έκθεση της οικονομικής πτυχής του μηχανισμού και συνεχίζουμε με τις διαστάσεις της ευρύτερης ισχύος, τα επίπεδα λειτουργίας της και την οικονομική της φύση. Ιδιαίτερα σημαντικά καθίστανται ο ρόλος του χρήματος και η δυναμική από την πολιτική υφή του. Η προτίμηση εναλλακτικών μορφών εξαναγκασμού και η αμεσότερη αλληλεπίδραση κράτους-αγοράς προσθέτει σοβαρότητα στην πιθανότητα άσκησης νομισματικής ισχύος. Στο κρατικό επίπεδο, όσοι αναζητούν νομισματική κυριαρχία βρίσκονται μπροστά στην ανέφικτη πλήρως ανεξάρτητη νομισματική πολιτική και την ανάγκη συνεργασίας. Ακόμα, αποδεικνύεται ότι νομισματική ισχύς και πολιτική κυριαρχία δεν συνάδουν πάντα. Αυτό το συμπέρασμα αποτελεί κύριο επιχείρημα του κεφαλαίου. Άλλα καίρια επιχειρήματα είναι ότι όλες οι μορφές ισχύος είναι οικονομικές ως προς τη φύση τους, το χρήμα είναι συμφυώς πολιτικό, μια αλλαγή στις συναλλαγματικές τιμές επηρεάζει ένα νευραλγικό τμήμα του μηχανισμού πολιτικής μεταβολής και ότι οι σημερινές συνθήκες προάγουν την πιθανότητα χρήσης της νομισματικής ισχύος.

Το κεφάλαιο 3 αναφέρεται στη νομισματική ισχύ ως αποτελεσματικό εργαλείο Υψηλής Πολιτικής. Εδώ, καταγράφονται η ικανοποίηση των θεωρητικών προϋποθέσεων χρήσης της νομισματικής ισχύος, η επιβεβαίωσή της από τη διεθνή πρακτική και οι συγκεκριμένες στρατηγικές, τακτικές και τεχνικές που ακολουθούνται για να γίνει εφικτή, βιώσιμη και αποτελεσματική. Οι εν λόγω στρατηγικές που αναφέρθηκαν πιο πάνω, εξαρτώνται και από τις ανακύπτουσες συνθήκες ευκαιρίας για εκμετάλλευση οι οποίες εξετάζονται ανά στρατηγική. *Σήμερα, αυτές οι ευκαιρίες πληθαίνουν λόγω των παγκοσμιοποιημένων αγορών και των μεταψυχροπολεμικών*

ανακατατάξεων. Εκτός απ' αυτό, βασικά επιχειρήματα αποτελούν η εξάρτηση της αποτελεσματικότητας από την καλή εκτίμηση της κατάστασης (αυτοκριτική, μεγέθη κρατών, αντίληψη ή μη των ευκαιριών κ.τ.λ.) εκ μέρους του ενδιαφερόμενου για αλλαγή δρώντα και η επιλεκτική προτίμηση στρατηγικών ανάλογα με αυτό.

Στο κεφάλαιο 4, εξετάζεται η περίπτωση σύγκρουσης δολαρίου και ευρώ, όχι για να ελεγχθεί η θεωρία αλλά για να αποκαλυφθεί η προϋποτιθέμενη συνθήκη της ύπαρξης πολιτικής βούλησης για άσκηση νομισματικής ισχύος. Πράγματι, μολονότι υπάρχει χώρος ανάδειξης του ευρώ σε ρυθμιστή των συναφών εξελίξεων, εντούτοις αυτό αδυνατεί να κυριαρχήσει στη διεθνή σκηνή. Ο χώρος προκύπτει από τη δυσχερή προσπάθεια εξισορρόπησης των Η.Π.Α. ανάμεσα στο ίδιο συμφέρον και στο καθήκον της άρσης του μεγαλύτερου βάρους διατήρησης του διεθνούς νομισματικού συστήματος, αλλά και την ύπαρξη των νομισματικών εχεγγύων που απαιτούνται για την πρωτοκαθεδρία του ευρώ. Αιτίες και επιχειρήματα για την αδυναμία του ευρώ συνιστούν η αντανakλαστική ή προγραμματισμένη αντίδραση της Αμερικής για λόγους αυτοσυντήρησης, η απροθυμία ώθησής της από άλλους σε δεινή θέση για λόγους υπερβολικού κόστους και η καπιταλιστική πραγματικότητα που θα την καταστήσει, αδρανειακά, πολιτικό και στρατιωτικό ηγέτη για κάποιο υπολογίσιμο χρονικό διάστημα, ακόμα κι αν χάσει την οικονομική πρωτοκαθεδρία.

Αδυναμία του παρόντος συγγράμματος ίσως να αποτελεί η μη περαιτέρω εμβάθυνση στις τακτικές και τεχνικές των στρατηγικών άσκησης νομισματικής ισχύος, αλλά κάτι τέτοιο ήταν απρόσφορο εξαιτίας του περιορισμού στην έκταση του πονήματος. Πάντως, αυτή η εργασία σίγουρα μπορεί να εμπνεύσει άλλους μελετητές και να αποτελέσει ενδεχομένως βάση για επόμενες έρευνες.

«Η συναλλαγματική τιμή μιας χώρας είναι κάτι παραπάνω από ένας αριθμός. Πρόκειται για ένα έμβλημα της σημασίας της για τον κόσμο, ένα είδος διεθνούς καθεστωτικού συμβόλου»

C. Kindleberger¹ (1970)

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

ΤΟ ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΥΠΟΒΑΘΡΟ

Το πρώτο κεφάλαιο δεν αποσκοπεί τόσο να θέσει υπ' όψιν του αναγνώστη κάποιο συγκεκριμένο επιχείρημα που τεκμηριώνεται με λεπτομέρειες, όσο να τον εισάγει στους κύριους όρους του εξεταζόμενου ζητήματος ώστε να γίνει μια επισταμένη προσέγγιση στα εξειδικευμένα και απαιτητικά θέματα τα οποία πραγματεύεται η παρούσα μελέτη. Έτσι, η αρχή γίνεται με την παράθεση βασικών οικονομικών μεγεθών. Ωστόσο, στη συνέχεια, αναλύεται η σημασία των επιλεγόμενων νομισματικών κανόνων αλλά και το διεθνές περιβάλλον της νομισματικής διακυβέρνησης όπου εκδηλώνονται *συνεργατικές ή συγκρουσιακές συμπεριφορές ανάλογα με τα συμφέροντα των δρώντων και την ισχύ τους.*

1.1. ΒΑΣΙΚΕΣ ΕΝΝΟΙΕΣ

1.1.1. Η συνθήκη ισορροπίας

Μια οικονομία με δημόσιο τομέα και σε συνθήκες ανοιχτής αγοράς λέμε ότι ισορροπεί όταν έχουμε τη ζήτηση να ισούται με την προσφορά και τη σχέση:

$$I+G+BP=S+T$$

όπου I=Επένδυση

G=Κυβερνητικές (δημόσιες) δαπάνες

BP=Ισοζύγιο πληρωμών που δίνεται από τη διαφορά μεταξύ

Εξαγωγών (X) και Εισαγωγών (M)

S=Αποταμίευση

T=Φορολογία

¹ Kindleberger C. (1970), Power and Money: The Politics of International Economics and the Economics of International Politics, New York: Basic Books, p.198.

Ακόμα, όταν θέλουμε να δούμε (απλοποιημένα) το αποτέλεσμα ενός Προϋπολογισμού (Π), τότε συμβουλευόμαστε τη σχέση που δίνεται από τη διαφορά μεταξύ εσόδων και εξόδων δηλαδή:

$$\Pi=(T-G)+(L-TX)$$

όπου L =Δάνεια

TX =Τοκοχρεολύσια

ή $T-G$ =Πρωτογενές πλεόνασμα ή έλλειμμα

και $L-TX$ =Χρηματοοικονομικά έξοδα

Επίσης, βάσει της πιο πάνω σχέσης, αν επιθυμούμε να παρατηρήσουμε το επίπεδο του δημοσίου χρέους, αρκεί να αθροίσουμε το πρωτογενές αποτέλεσμα της οικονομίας με το αποτέλεσμα του νομισματικού τομέα της. Ο πρώτος τομέας λέγεται και πραγματικός ή δημοσιονομικός (βλ. μεγέθη I , G , C^2) ενώ ο άλλος αναφέρεται στα νομισματικά μεγέθη της οικονομίας και ουσιαστικά αφορά την προσφορά και τη ζήτηση του χρήματος.

1.1.2. Η έννοια του χρήματος

Λέγοντας χρήμα εννοούμε κάθε αγαθό που έχει τις εξής ιδιότητες:

- α) Γίνεται αποδεκτό ως μέσο ανταλλαγής προϊόντων
- β) Είναι μέσο μέτρησης αξίας ενός προϊόντος
- γ) Είναι απόθεμα αξίας

Θεωρείται ένα αγαθό όπως όλα τα άλλα με την έννοια ότι πωλείται και αγοράζεται. Τιμή του είναι το επιτόκιο $(i)^3$. Υπάρχει προσφορά και ζήτηση χρήματος. Η πρώτη⁴ συντίθεται από τις ποσότητες χρήματος που ανά πάσα στιγμή κυκλοφορούν στην αγορά. Μετράται με βάση το σύνολο των κερμάτων και των τραπεζογραμμάτων που κυκλοφορούν στην οικονομία⁵ (νομισματική

² Κατανάλωση

³ Μιλώντας για δανεισμό, αποτελεί την τιμή δανεισμού του χρήματος. Διαμορφώνεται προς τα πάνω ή κάτω ανάλογα με πολλούς παράγοντες, οι σημαντικότεροι των οποίων είναι η προσφορά διαθέσιμων κεφαλαίων για δάνεια από τους δανειστές και η ζήτηση από τους δανειζόμενους.

⁴ Η προσφορά του χρήματος θεωρείται ότι είναι ανεξάρτητη από το ύψος του επιτοκίου αν και αυτό στην πράξη είναι ελεγχόμενο.

⁵ Παπαδάκης Ι. Μ. (1984), Εισαγωγή στη νομισματική θεωρία, Τόμος 'Β, Εκδόσεις Σάκκουλα, σελ. 188.

βάση). Επεκτείνεται από τις καταθέσεις όψεως των ιδιωτών και τις ειδικές μορφές καταθέσεων τους μέχρι τις τοποθετήσεις σε Repos.

Ως προς τη ζήτηση του χρήματος, αυτή παρατηρείται για 3 κύριους λόγους: Για συναλλαγές, εξασφάλιση, χρηματιστηριακή επένδυση ή κερδοσκοπία⁶. Ισχύει:

$$M*V=P*T \text{ ή κατά τη σχολή του Cambridge } M*V=P*Q$$

όπου M=Ποσότητα του χρήματος

V=Ταχύτητα κυκλοφορίας του χρήματος

P=Τιμή κατά συναλλαγή

T=Ετήσιος όγκος συναλλαγών

Q=Παραχθέν προϊόν με P την τιμή του προϊόντος και V την ταχύτητα κυκλοφορίας ανά παραγόμενο προϊόν ενώ το εισόδημα (Y) δίνεται από τη σχέση $P*Q$ ⁷. Μεταγενέστερες μελέτες, με πρωτοστάτη τον M. Friedman, προσέθεσαν κι άλλους παράγοντες προσδιορισμού της ζήτησης του χρήματος όπως ο πλούτος, η διανομή του εισοδήματος, οι προσδοκίες κ.τ.λ.

1.1.2.1. Ειδικές περιπτώσεις

δημιουργίας ζήτησης και προσφοράς χρήματος

Αξίζει να σημειωθεί ότι *οι ισχυρές χώρες μπορούν να δημιουργήσουν ζήτηση ακόμα και μέσω πολέμου* αφού ελέγχουν ή προωθούν, κατά το δοκούν, τη νομισματική κυκλοφορία στα κατεχόμενα εδάφη. Πρώτα, αυξάνεται μόνο η ζήτηση για συγκεκριμένα αγαθά κι όχι για όλα. Έτσι, ωφελούνται οι προμηθευτές και οι παραγωγοί των πολεμικών ειδών, όχι μόνο γιατί ανεβαίνουν οι δουλειές τους αλλά κι επειδή είναι πρώτοι αποδέκτες επιπρόσθετου χρήματος⁸. Αλλά εκείνοι, όπως είναι φυσικό, ανήκουν στις ισχυρές χώρες μεγαλώνοντας την ψαλίδα⁹ μεταξύ ισχυρών και λιγότερο ισχυρών κρατών¹⁰. Για

⁶ Για τους 2 πρώτους λόγους η ζήτηση είναι θετική συνάρτηση του επιτοκίου ενώ για τον τελευταίο λόγο είναι αρνητική.

⁷ Άρα, η ποσότητα του χρήματος είναι ανάλογη και με το εισόδημα.

⁸ Mises L. V. (1990), Nation, Economy's War Costs and the Inflation στο «Nation, State and Economy», Ludwig von Mises Institute, (ch. 4).

⁹ Γενικά, η ψαλίδα ανοίγει όταν δίνεται ξένη βοήθεια ως λύση για την ενίσχυση των αναπτυσσομένων κρατών χωρίς το χρήμα να δημιουργεί παιδεία και να ενδυναμώνει το εμπόριο μέσα σε κάθε έθνος το οποίο χρωστάει, έτσι ώστε να οδηγήσει σε ανάπτυξη και αποπληρωμή του χρέους.

¹⁰ Κατά τον Δ. Κώνστα (1991), Systemic Influences on a Weak, Aligned State in the Post-1974 Era, στο «The Turkish Conflict in the 1990's», Βόννη: Macmillan Press, για να αποφασίσουμε ποιος δρώντας

παράδειγμα, οι Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής (Η.Π.Α.) διατήρησαν στρατεύματα στο εξωτερικό, έκαναν πολέμους μακριά, χρηματοδότησαν την ηγεμονική τους θέση χωρίς να θέσουν οικονομικό κόστος στους Αμερικανούς¹¹ (των οποίων, έτσι, δεν μειώθηκε το βιοτικό επίπεδο), χρησιμοποιώντας ως θεμέλιο ηγεμονίας το δολάριο¹² που εδραίωσε το σύστημα των παγκόσμιων συμμαχιών τους.

Τέλος, όσον αφορά την προσφορά του χρήματος, χρήσιμο είναι να αναφερθούμε στον *τραπεζικό τομέα*. Από το οικονομικό κύκλωμα προκύπτει κάποιο χρηματικό πλεόνασμα των καταναλωτών. Αυτό κατευθύνεται στις τράπεζες με τη μορφή καταθέσεων. Με τη σειρά τους, οι τράπεζες χορηγούν δάνεια προς τις επιχειρήσεις. Τα κέρδη της τράπεζας είναι η διαφορά μεταξύ των τόκων των δανείων και των τόκων των καταθέσεων. Οι τράπεζες μπορούν να χορηγήσουν όσες καταθέσεις δέχονται κι έτσι αποκτούν κυριότητα ενός ποσού. Με αυτό τον τρόπο *δημιουργείται λογιστικό χρήμα που αυξάνει την προσφορά του χρήματος*.

1.1.3. Η διάδραση ανάμεσα σε νομισματικό και δημοσιονομικό τομέα

Η χρηματοδοτική δομή έχει 2 αδιαχώριστες πλευρές¹³. Δεν περιλαμβάνει μόνο τις δομές της πολιτικής οικονομίας μέσω των οποίων δημιουργούνται πιστώσεις αλλά και το νομισματικό σύστημα ή συστήματα που προσδιορίζουν τις σχετικές αξίες των «διαφορετικών» χρημάτων στα οποία εκφράζονται οι πιστώσεις. Μάλιστα, *η νομισματική πολιτική που πρόκειται να ακολουθηθεί, σχετίζεται άμεσα με τη δημοσιονομική πολιτική*.

Σύμφωνα με τη δεύτερη, ρυθμίζεται ο τρόπος με τον οποίο οι κυβερνήσεις ξοδεύουν τη χρηματοδότησή τους και γενικότερα το χρήμα τους. Για παράδειγμα, ένα υψηλό επίπεδο δημοσίων δαπανών και

διαθέτει μεγαλύτερη δυναμικότητα σκόπιμο είναι να τον θεωρήσουμε σε σχέση με τα γειτονικά κράτη και ιδιαίτερα τους περιφερειακούς αντισταθμιστές λαμβάνοντας υπόψη το βαθμό στον οποίο η ισχύς του μπορεί να συναγωνιστεί τους εθνικούς του στόχους.

¹¹ Τα κοινωνικά κράτη γίνονται εθνικιστικά καθώς οι κυβερνήσεις τους είναι υπόλογες στους λαούς τους για την εξάλειψη της οικονομικής τους ανέχειας. Μερικές φορές, για να το πετύχουν, μεταθέτουν τις δικές τους οικονομικές δυσκολίες σε άλλες κοινωνίες (και ίσως έτσι εξηγείται εν μέρει η μη επιβεβαίωση των συμβατικών καπιταλιστικών κύκλων στη σύγχρονη Αμερικανική κοινωνία).

¹² Για τον R. Gilpin (1975), στο «U.S. Power and the Multinational Corporation: The Political Economy of Foreign Direct Investment», New York: Basic Books», κλειδί ήταν οι Αμερικανικές εταιρείες.

¹³ Strange S. (1994), States and Markets, Second Edition, London: Pinter.

δανεισμού δυσκολεύει τις εταιρείες και τους ιδιώτες να δανειστούν¹⁴. Αν μια κυβέρνηση χαλαρώσει τη νομισματική πολιτική της, τότε προφανώς έχει τυπώσει περισσότερο χρήμα (συνήθως μέσω της Κεντρικής Τράπεζας). Αυτό ρίχνει τα επιτόκια γιατί είναι διαθέσιμο περισσότερο χρήμα σε δανειστές και δανειζόμενους. Αν η προσφορά χρήματος μειωθεί, τότε επιβάλλεται να σφίξει η νομισματική πολιτική προκαλώντας αύξηση των επιτοκίων.

Οι κυβερνήσεις αλλάζουν την προσφορά του χρήματος στην προσπάθειά τους να διαχειριστούν ορθά την οικονομία. Η προαναφερόμενη λειτουργία λαμβάνει χώρα σε ένα ευρύτερο οικονομικό πλαίσιο όπου σχηματικά και συνοπτικά παρατηρείται η «κυκλική» αλληλεπίδραση των πιο κάτω μεγεθών:

Δημόσιο έλλειμμα ή πλεόνασμα

Πληθωρισμός

Επιτόκιο

Ανάλογα με την ύπαρξη δημοσίου ελλείμματος ή πλεονάσματος, επηρεάζεται αρνητικά ή θετικά αντίστοιχα ο κύκλος προκαλώντας πολλαπλασιαστικά νομισματικά και μη φαινόμενα¹⁵. Όμως, εκεί ακριβώς είναι *ζητούμενο το κατάλληλο μίγμα* αφού κανείς δεν είναι σίγουρος για την απαραίτητη ποσότητα του χρήματος και για την κατάλληλη χρήση της όταν υπάρχει διαθέσιμο χρήμα.

Από την παραπάνω ανάλυση προκύπτει ότι *δεν ωφελεί η αποσύνδεση δημοσιονομικής και νομισματικής πολιτικής καθώς αλληλοδιαπλέκονται. Απλώς, η δημοσιονομική πολιτική είναι πιο κατάλληλη για την επιδίωξη οικονομικής σταθερότητας και πλήρους απασχόλησης ενώ η νομισματική πολιτική πρέπει να χρησιμοποιείται για την επίτευξη ισορροπίας στο εξωτερικό τομέα.*

¹⁴ Στη διεθνή βιβλιογραφία crowding out effect.

¹⁵ Κουζέλης Α. (1995), Σημειώσεις για το μάθημα «Μακροοικονομική θεωρία και ανάλυση», Σχολή Ικάρων, Δεκέλεια.

1.2. Ο ΡΟΛΟΣ ΤΩΝ ΝΟΜΙΣΜΑΤΙΚΩΝ ΚΑΝΟΝΩΝ

Οι νομισματικοί κανόνες που ακολουθούνται στις διεθνείς σχέσεις έχουν βαρύνουσα σημασία αφού *η οικονομική συμπεριφορά και, κατά συνέπεια, η διαμόρφωση των πολιτικών εξελίξεων, αλλάζει ανάλογα με το αν οι τιμές συναλλάγματος είναι σταθερές ή όχι*. Πιο κάτω, αναλύονται οι εναλλακτικές επιλογές και γίνεται μια συγκριτική παράθεση προς αξιολόγηση των συνθηκών πρόκρισης των επιλεγόμενων συστημάτων.

1.2.1. Σταθερές συναλλαγματικές τιμές

Αν μια χώρα έχει πλεόνασμα, η κεντρική τράπεζα πρέπει να παρέμβει για να προλάβει την υπερτίμηση του νομίσματός της αγοράζοντας ξένο συνάλλαγμα. Η αυξημένη προσφορά του εγχώριου νομίσματος αυξάνει τα αποθεματικά του τραπεζικού συστήματος διορθώνοντας αυτόματα το πλεόνασμα. Ομοίως, ένα έλλειμμα απαιτεί παρέμβαση κατά την αντίθετη κατεύθυνση¹⁶.

Ένα σύστημα σταθερών συναλλαγματικών τιμών είναι ένας νομισματικός κανόνας που περιέχει ένα αυτορυθμιζόμενο εξισωτικό μηχανισμό ισοζυγίου πληρωμών. Το κριτήριο του χρυσού ήταν ένα καλό παράδειγμα σταθερών συναλλαγματικών τιμών. Το σύστημα είχε πρόβλημα σπάνια (π.χ. κατά τη διάρκεια πολέμου) και μόνο όταν οι χώρες έπεφταν σε ελλειμματική χρηματοδότηση. Η επιτυχία του κριτηρίου του χρυσού εξαρτιόταν, φυσικά, από τη δημοσιονομική σύνεση. Ο Παναμάς αποτελεί ένα σύγχρονο παράδειγμα χώρας που έχει σταθερή συναλλαγματική τιμή¹⁷.

¹⁶ Η κεντρική τράπεζα πωλεί ξένο συνάλλαγμα για να υποστηρίξει το εγχώριο νόμισμα παίρνοντας πίσω εγχώριο νόμισμα το οποίο μειώνει τα αποθεματικά του τραπεζικού συστήματος, την προσφορά του χρήματος και τις εγχώριες δαπάνες διορθώνοντας το έλλειμμα.

¹⁷ Το νόμισμά του είναι το balboa. Πρόκειται για ένα μεταλλικό νόμισμα ισοδύναμο και ελεύθερα μετατρέψιμο στο δολάριο. Από την ίδρυσή του ως χώρα, σε μια συμφωνία με τις ΗΠΑ, δεσμεύτηκε να μην δημιουργήσει χαρτονόμισμα. Κατά συνέπεια, ο Παναμάς είναι «δολαριοποιημένος» και το δολάριο κυκλοφορεί ελεύθερα στον Παναμά ως νόμιμη προσφορά και μονάδα μέτρησης. Το ισοζύγιο πληρωμών κρατείται αυτόματα σε ισορροπία από τις ανεμπόδιστες εξαγωγές και εισαγωγές δολαρίων, συρρικνώνοντας και επεκτείνοντας την προσφορά χρήματος στη διαδικασία και ο Παναμάς έχει τον ίδιο, κατά βάση, πληθωρισμό με τις ΗΠΑ.

1.2.2. Κυμαινόμενες συναλλαγματικές τιμές

Η κεντρική τράπεζα παρεμβαίνει στην αγορά συναλλάγματος ώστε να «αγκιστρώσει» σε κάποιο νόμισμα τη συναλλαγματική τιμή, αλλά ακόμα κρατά μια ανεξάρτητη νομισματική πολιτική. Σε μια χώρα που έχει πλεόνασμα, για να εξουδετερωθούν τα νομισματικά αποτελέσματα της παρέμβασης, η κεντρική τράπεζα πωλεί μια ίση ποσότητα τίτλων δημοσίου, όπως ομόλογα δημοσίου, «ακυρώνοντας» τα αποτελέσματα στην προσφορά χρήματος. Τότε, παίρνει μια ξεχωριστή απόφαση για να επεκτείνει ή να περιορίσει την προσφορά χρήματος και να αυξήσει ή να μειώσει τα επιτόκια. Ως αποτέλεσμα, δεν υπάρχει μηχανισμός ρύθμισης για τη διασφάλιση της ισορροπίας του ισοζυγίου πληρωμών¹⁸. Επειδή οι συνδεδεμένες συναλλαγματικές τιμές ταιριάζουν σε ένα διεθνές σύστημα, στην εγχώρια νομισματική πολιτική περιλαμβάνουν συγκρούσεις που φτάνουν σε κρίσεις ή και κατάρρευση¹⁹.

Μια ανεξάρτητη συναλλαγματική Αρχή (currency board) αντιπροσωπεύει μια αυστηρή μορφή ενός συστήματος σταθερών συναλλαγματικών τιμών. Μια χώρα σταθεροποιεί τη συναλλαγματική τιμή μεταξύ του νομίσματός της και ενός σημαντικού ξένου νομίσματος. Η παρέμβαση για να κρατήσει την τιμή σταθερή, αυτομάτως επηρεάζει τη νομισματική βάση του συστήματος²⁰. Μια currency board αφήνει αυτή την παρέμβαση να καθορίσει τη νομισματική πολιτική και δουλεύει αυτόματα ώστε να διατηρήσει την ισορροπία στο ισοζύγιο πληρωμών²¹. Στο σύγχρονο κόσμο το πιο χαρακτηριστικό παράδειγμα χώρας που χρησιμοποιεί κάτι τέτοιο είναι η Αργεντινή.

1.2.3. Συγκριτική παράθεση

Ως προς τις σταθερές συναλλαγματικές τιμές, η εφαρμογή πολιτικής που περιλαμβάνει αύξηση των δημοσίων δαπανών

¹⁸ Στην πράξη, αποτελεί την πρακτική που ακολούθησαν οι τράπεζες των ΗΠΑ και της Μεγάλης Βρετανίας οι οποίες προσκολλήθηκαν σε ευέλικτες τιμές.

¹⁹ Mundell R. A. (1968), A Plan for a World Currency, Joint Economic Committee Hearings, Washington, D.C.

²⁰ Για παράδειγμα, όταν μια κεντρική τράπεζα αγοράζει δολάρια πληρώνει για αυτά με εθνικό νόμισμα κι αυτό διευρύνει τα αποθεματικά στο νομισματικό σύστημα. Ομοίως, μια πώληση δολαρίων τα μειώνει.

αποδεικνύεται εξαιρετικά αποτελεσματική αφού προκαλεί αύξηση της ζήτησης χρήματος η οποία δεν ικανοποιείται με την ανάλογη αύξηση της προσφοράς και συνεπώς οδηγούμαστε σε υψηλότερο επιτόκιο που προξενεί εισροή ξένου κεφαλαίου²². Στη συνέχεια, η μετατροπή των αλλοδαπών χρηματικών κυκλοφοριών σε εγχώριες αυξάνει την προσφορά χρήματος με αποτέλεσμα να αυξηθεί το εισόδημα.

Αντίθετα, όσον αφορά μια διασταλτική νομισματική πολιτική, δεν προσδοκούμε σημαντικά αποτελέσματα γιατί η αύξηση της προσφοράς χρήματος θα προκαλέσει μείωση του επιτοκίου την οποία θα ακολουθήσει εκροή κεφαλαίων οπότε θα αυξηθεί και η προσφορά συναλλάγματος από την πλευρά των νομισματικών αρχών. Αυτό θα γίνει για να ικανοποιήσουν την πρόσθετη ζήτησή του προκειμένου η ισοτιμία να παραμείνει αμετάβλητη. Όμως, η πώληση συναλλάγματος συνεπάγεται μείωση της προσφοράς του εγχωρίου χρήματος.

Από την άλλη πλευρά, *στην περίπτωση κυμαινόμενης ισοτιμίας, η διασταλτική πολιτική στον δημοσιονομικό τομέα δεν είναι τόσο αποτελεσματική* λόγω της ανατίμησης του εγχωρίου νομίσματος που θα προκληθεί από την αύξηση της προσφοράς της αλλοδαπής κυκλοφορίας και τη συνεπακόλουθη αύξηση του επιτοκίου. Τότε, η τάση για ισορροπία θα οδηγήσει σε αύξηση των εισαγωγών και μείωση των εξαγωγών.

Όμως, *ως προς τη νομισματική πολιτική, η χρήση νομισματικών μέτρων για την επίτευξη πλήρους απασχόλησης μπορεί να είναι ιδιαίτερα αποτελεσματική* αφού μετά τη μείωση του επιτοκίου και την εκροή κεφαλαίου, η αύξηση της ζήτησης συναλλάγματος οδηγεί στην ανατίμησή του έναντι της εγχώριας κυκλοφορίας²³. Έτσι, επέρχεται υποτίμηση του εγχωρίου νομίσματος και κατά συνέπεια αύξηση των εξαγωγών, κάτι που συνεπάγεται την αύξηση του πραγματικού εισοδήματος χωρίς την παράλληλη αύξηση επιτοκίων.

Ας αντιπαραθέσουμε 2 χαρακτηριστικά νομίσματα προσπαθώντας να δούμε ποια μέθοδος είναι επιτυχημένη

²¹ Για παράδειγμα, ένα έλλειμμα οδηγεί σε συρρίκνωση της προσφοράς χρήματος η οποία μειώνει τις δαπάνες διορθώνοντάς το.

²² Πουρναράκης Ε. (1981), Διεθνείς Οικονομικές Σχέσεις: Θεωρία και πολιτική, Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση.

μακροπρόθεσμα. Το νόμισμα της Αργεντινής με αυτό της Χιλής. Η πρώτη «παίρνει» πληθωρισμό από τις Η.Π.Α. σταθεροποιώντας το πέσο της στο δολάριο με επιτυχία για περίπου μια δεκαετία. Η άλλη είναι πετυχημένη αλλά έχοντας στηριχθεί σε ελέγχους κίνησης κεφαλαίου. Όμως, οι πολλές φορές δαπανηροί²⁴ έλεγχοι κεφαλαίου δεν είναι απαραίτητοι εάν εξουδετερωθεί η αβεβαιότητα στη συναλλαγματική τιμή (βλ. και την απόλυτη σταθεροποίηση της συναλλαγματικής τιμής στην Ευρώπη των 15). *Είναι η σταθεροποίηση που σου δίνει ελευθερία στην αγορά εάν μπορείς να βρεις ένα κατάλληλο νόμισμα προς το οποίο θα σταθεροποιηθείς.*

Γενικά, μια σταθερή συναλλαγματική τιμή είναι ένας νομισματικός κανόνας που δίνει στη χώρα τη νομισματική πολιτική μιας χώρας-συνεργάτη (βλ. πληθωρισμό) σε αντίθεση με μια κυμαινόμενη «ευέλικτη» τιμή. *Η επιλογή του νομισματικού κανόνα που πρέπει να ακολουθήσει κανείς εξαρτάται από το μέγεθος σχηματισμού των χωρών καθώς μερικές χώρες δεν έχουν τη εναλλακτική λύση να σταθεροποιήσουν τη συναλλαγματική τιμή²⁵.* Μερικές χώρες είναι τόσο μικρές για να την σταθεροποιήσουν αλλά τουλάχιστον μια χώρα είναι τόσο μεγάλη για αυτό. Όπως αντιλαμβανόμαστε οι Η.Π.Α. δεν μπορούν να έχουν μια σταθερή συναλλαγματική τιμή γιατί δεν υπάρχει ποιο νόμισμα στο οποίο θα πρέπει να εξασφαλίσουν σταθεροποίηση. Αν υπήρχε μόνο ένα νόμισμα σε παγκόσμια κλίμακα δεν θα μπορούσαμε να είχαμε νομισματική σταθεροποίηση. Η μόνη επιλογή που θα είχαμε θα ήταν μεταξύ πληθωριστικού και νομισματικού στόχου²⁶.

²³ Πουρναράκης Ε. (1981).

²⁴ Κατά τον S. Mc Donald (1988), [Economic Aspects of International Security, Workshops in the Center for Economic Policy Research, Μάρτιος], μια αναφορά της CIA εκτίμησε το κόστος στις ΗΠΑ για τους ελέγχους εξαγωγών στα 9,3 δισεκατομμύρια \$ ετησίως. Ο ίδιος λέει ότι υφίσταται μάχη επηρεασμού ανάμεσα στα Υπουργεία Άμυνας και Εμπορίου για ζητήματα που δεν συνδέονται άμεσα με την εθνική ασφάλεια π.χ. σε θέματα όπως η σύναψη συμφωνιών με εταιρείες όπως, για παράδειγμα, η Toshiba.

²⁵ Mundell R. (1968).

²⁶ Όταν ο πληθωρισμός είναι μικρός η σοβαρή επιλογή τίθεται ανάμεσα στον στόχο πληθωρισμού χρησιμοποιώντας ένα καλάθι αγαθών-υπηρεσιών και στον στόχο της συναλλαγματικής τιμής χρησιμοποιώντας ένα νόμισμα καλάθι. Με ένα καλάθι εμπορευμάτων, μια χώρα είναι ελεύθερη να επιλέξει το δικό της πληθωρισμό καθώς ο στόχος είναι εθνική της υπόθεση. Όμως, οι κύριες νομισματικές περιοχές, όπως οι περιοχές δολαρίου-ευρώ-γιεν, έχουν έως 2-3% στόχο πληθωρισμού και υπάρχουν ισχυρά επιχειρήματα για να παραμείνει εκεί. Αν μια χώρα θέλει να διατηρήσει έναν υψηλότερο πληθωρισμό από ότι

1.3. Η ΔΙΕΘΝΗΣ ΝΟΜΙΣΜΑΤΙΚΗ ΔΙΑΚΥΒΕΡΝΗΣΗ

Σε όλες τις αναλύσεις φαινομένων με επιστημολογικό ενδιαφέρον, εκτός από τους εμπλεκόμενους δρώντες, οφείλουμε να εξετάζουμε και το περιβάλλον μέσα στο οποίο σημειώνεται η αλληλενέργεια μεταξύ τους καθώς αυτό δύναται να εμπεριέχει επιπρόσθετους δρώντες ή ιδιαίτερα χαρακτηριστικά. Πόσο μάλλον, σε μια πραγματικότητα με κρατικές οντότητες που διαπνέονται από δαρβινικές επιδιώξεις επιβολής του ισχυρότερου σε ένα πλαίσιο που χρησιμοποιούνται άλλοτε οι συγκρουσιακές τακτικές και άλλοτε οι συνεργατικές μέθοδοι για αποκόμιση ωφελειών ανάλογα με το μέγεθος ισχύος των οντοτήτων και τους επιδιωκόμενους σκοπούς τους. Παρακάτω εκτίθενται τα κυριότερα στοιχεία που συνθέτουν ένα τέτοιο παρασκήνιο όπου ο ρόλος της ισχύος είναι πρωτεύων αλλά όχι μοναδικός.

1.3.1. Η φύση του υφιστάμενου περιβάλλοντος νομισματικής διακυβέρνησης

Λέγοντας διακυβέρνηση μιλάμε σχετικά με κανόνες. Πώς, δηλαδή, οι κανόνες έχουν δημιουργηθεί για να τεθούν σε μια κοινωνία και με ποιο τρόπο εμφανίζονται ή επιβάλλονται. Οι κανόνες μπορεί, τυπικά, να αρθρώνονται σε γραπτούς νόμους ή συμφωνίες περιγράφοντας συγκεκριμένες προβλέψεις με μορφή διαταγών, εντολών και οδηγιών για δράση. Αλλά μπορεί και να εκφράζονται άτυπα ως νόρμες που προσδιορίζουν κριτήρια συμπεριφοράς σε όρους κατανοητών δικαιωμάτων και υποχρεώσεων. Σε κάθε περίπτωση, αυτό που έχει σημασία είναι ότι ασκούν κάποιο βαθμό εξουσίας με την έννοια της επιρροής πάνω στη συμπεριφορά και τις αποφάσεις των δρώντων. Πρόκειται για τους κανόνες του κανονισμού του παιχνιδιού. Βέβαια, αυτή που, κατά...κανόνα, φτιάχνει τους κανόνες είναι η ισχύς και η δυνατότητα για εξαναγκασμό είναι συχνά το προαπαιτούμενο για

επικρατεί σε μια ή περισσότερες νομισματικές περιοχές, πρέπει να εξετάσει την πιθανότητα μιας σταθερής συναλλαγματικής τιμής.

αποτελεσματικό έλεγχο των τελικών «προϊόντων». Αλλά η ισχύς δεν είναι η μόνη πιθανή πηγή εξουσίας στις κοινωνικές σχέσεις.

Αρχικά, η έννοια της εξουσίας πέφτει κάπου ανάμεσα στις αντιπαραβαλλόμενες τυπικές νοηματοδοτήσεις του εξαναγκασμού (τη δυνατότητα άσκησης καταπιεστικής βίας) και της πειθούς (τη δυνατότητα της αιτιολογημένης ενέργειας²⁷) και δεν είναι ιδανική με καμία από τις 2 νοηματοδοτήσεις μεμονωμένα. Εάν η εξουσία πρόκειται να προσδιοριστεί απόλυτα, πρέπει να γίνει λαμβάνοντας υπόψη και τον βίαιο εξαναγκασμό και την αιτιολογημένη πειθώ²⁸.

Έτσι, στην πράξη, η εξουσία μπορεί να ανακύψει από μια ποικιλία πηγών και όχι μόνο από την αμιγή ισχύ. Αυτές μπορεί να περιλαμβάνουν την παράδοση και το χάρισμα, τους 2 εναλλακτικούς θεσμούς που τέθηκαν από τον Max Weber²⁹. Ακόμα, μπορεί να περιλαμβάνουν θρησκεία ή ιδεολογία. Το στοιχείο-κλειδί είναι ότι η εξουσία, τελικά, είναι κοινωνικά δομημένη, δεν κατασκευάζεται απόλυτα από τους ισχυρούς, αλλά χτίζεται από τις ευρύτερες ιδέες και εμπειρίες. *Οι ισχυροί έχουν αναμφισβήτητα δυσανάλογη επιρροή αλλά μόνο στην αναρχία της ζούγκλας ασκούν ανεμπόδιστη κυριαρχία.*

Ως κοινωνικό οικοδόμημα, η διακυβέρνηση δεν απαιτεί απαραίτητα απτούς κυβερνητικούς θεσμούς. Μπορεί ακόμα να μην απαιτεί καν την παρουσία σαφώς προσδιορισμένων δρώντων, υποστηριζόμενων ή μη κρατών, για να αναλάβει την ευθύνη για την δημιουργία και επιβολή κανόνων. Αυτό που χρειάζεται πραγματικά είναι ένα έγκυρο κοινωνικό συμβόλαιο σε σχετικά δικαιώματα και αξίες. Με λίγα λόγια, ένα νομιμοποιημένο κοινωνικό θεσμό.

Η αποτελεσματικότητα της εξουσίας πηγάζει από κάποια αμοιβαία αναγνωρισμένη «κανονική» σχέση³⁰. Η νομιμοποίησή της βασίζεται σε προσδοκίες που διέπονται από ιστορικές και πολιτισμικές

²⁷ Εδώ, πολλοί υποβάλλουν την ένσταση περί μεγαλύτερης δυνατότητας για πειθώ από τον ισχυρό

²⁸ Arendt H. (1968), What is Authority? στο «Between Past and Future: 8 Exercises in Political Thought», New York: Viking Press, 91-141.

²⁹ Weber M. (1947), The Theory of Social and Economic Organization, Glencoe, IL: Free Press.

³⁰ Friedman R.B. (1990), On the Concept of Authority in Political Philosophy, στο «Authority» του Raz J., Oxford: Blackwell, ch.3.

συνθήκες σχετικά με το τι συνιστά την απαραίτητη καθοδήγηση³¹. Μια πρακτική διάκριση τίθεται ανάμεσα στις κοινωνι(στι)κές επιλογές που στηρίζονται στον τυπικό σχεδιασμό και οργάνωση (π.χ. το κράτος) και τις πιο αυθόρμητες εντολές που ανακύπτουν φυσικά από τις αμοιβαίες διευκολύνσεις-συμβιβασμούς πολλών διαφορετικών και αυτόνομων δρώντων. Το ασχεδίαστο αυθόρμητο μοντέλο (agent) δεν μπορεί να εκληφθεί ως λιγότερο αυθεντικό. Έτσι, ως κοινωνικός θεσμός, η διακυβέρνηση σε μια θεματική περιοχή όπως το χρήμα μπορεί να βρεθεί σε κάθε μια από τις 4 βασικές οργανωτικές αρχές³² που ακολουθούν:

*Αυτοματισμός: Μια αυτοπειθαρχημένη δομή κανόνων και νορμών που δεσμεύει όλα τα κράτη.

*Υπερεθνικότητα: Μια δομή στηριγμένη στη συλλογική λήψη αποφάσεων στα πλαίσια κάποιων ως ένα βαθμό αυτόνομων διεθνών οργανισμών.

*Ηγεμονία: Μια δομή που είναι οργανωμένη γύρω από μια κυρίαρχουσα χώρα ή μια μικρή ομάδα κυρίαρχων κρατών με αναγνωρισμένες ηγετικές ευθύνες και προνόμια.

*Διαπραγμάτευση: Μια δομή διανεμημένων ευθυνών και λήψης αποφάσεων.

Κάθε μια από αυτές τις 4 αρχές αντιπροσωπεύει μια θεωρητικά περιοριζόμενη περίπτωση. Στην πράξη, ανάμεσα τους δεν υπάρχει από μόνη της κάποια αρχή που, μακροπρόθεσμα, να κυριαρχεί στις νομισματικές σχέσεις. Καθώς το διεθνές σύστημα εξελίσσεται, 2 ή περισσότερες αρχές συνδυάζονται με πολλούς τρόπους σε αναζήτηση ενός αποτελεσματικού τύπου διακυβέρνησης. Για παράδειγμα, στο κλασικό κριτήριο του χρυσού όπου κάθε συμμετέχουσα κυβέρνηση αναμενόταν να αγοράζει και να πωλεί χρυσό σε μια προκαθορισμένη τιμή επιτρέποντας ελεύθερες εισαγωγές και εξαγωγές χρυσού, ο

³¹ Η νομισματική σταθερότητα έχει μεγάλη πολιτική σημασία σε εγχώριο επίπεδο καθώς υπεύθυνη για την ακολουθούμενη πολιτική τακτική είναι η κυβέρνηση.

³² Cohen B. (1977), *Organizing the World's Money: The Political Economy of International Monetary Relations*, New York: Basic Books.

αυτοματισμός ήταν καθαρά προνομιακός όχι, όμως, χωρίς στοιχεία ηγεμονίας και διαπραγμάτευσης. Το σύστημα ήταν διαχωρίσιμα ιεραρχικό με τη Βρετανία στην κορυφή, ενώ υπήρχε επίσης ένα σημαντικό ποσοστό συνεργασίας ανάμεσα στις μεγαλύτερες κεντρικές τράπεζες.

Αντίθετα, μετά τον 1ο Παγκόσμιο Πόλεμο και καθώς εγκαταλείφθηκαν οι κανόνες του παιχνιδιού που βασιζόταν στο χρυσό, η χρηματοδοτική κυριαρχία της Βρετανίας φθιρόταν βαθμιαία και δόθηκε μεγαλύτερη έμφαση στην τυπική διαπραγμάτευση ώστε να διατηρηθεί κάποιος βαθμός νομισματικής σταθερότητας. Αυτή η προσπάθεια αποδείχτηκε μάταια. Ύστερα, το σύστημα του Bretton Woods, ήταν σχεδιασμένο να συνδυάζει ισοκατανεμημένα αυτοματισμό, υπερεθνικότητα και συνεργατική διαπραγμάτευση, αλλά στην πραγματικότητα στηριζόταν κυρίως στην Αμερικανική ηγεμονία. Τέλος, στις αρχές της δεκαετίας του '70 κατέρρευσε το σύστημα του Bretton Woods, κάτι το οποίο για μια φορά ακόμα οδήγησε στην εγκατάλειψη πολλών από τους επικρατούντες κανόνες του παιχνιδιού. Από αυτούς οι πιο σημαντικοί ήταν η μετατρεψιμότητα του δολαρίου σε χρυσό και το σύστημα αξιών των συναλλαγματικών τιμών. Για πολλούς, το αποτέλεσμα είναι από τότε ένα *ασταθές και άνισο διεθνές νομισματικό σύστημα που κυριαρχείται από τη διεθνή ηγεμονία της Αμερικής*.

Όμως, δεδομένου ότι είναι αυταπόδεικτο πως ένα ισχυρό νόμισμα στηρίζει την ισχύ του στην πολιτική δύναμη του κράτους-εκδότη, την ανεπτυγμένη οικονομία του και την ιδεολογική του πειθώ, αντιλαμβανόμαστε ότι εάν το συγκεκριμένο σύστημα μιας δύναμης γίνει ασταθές για πολύ, έχει ένα αποδυναμωτικό αποτέλεσμα στην αξία του νομίσματός της διεθνώς και δεν αποκλείεται να δημιουργήσει ένα φαύλο κύκλο που θα καταλήξει σε πολιτικά προβλήματα. Άρα, πρωτεύων στόχος των υπερδυνάμεων είναι η ισορροπία η οποία, άλλωστε, βολεύει τους πρωτοστατούντες καθώς διατηρούν το προβάδισμά τους.

Για να επιτευχθεί μια ισορροπία στο διεθνές νομισματικό σύστημα, πρέπει να βρεθούν τρόποι *συνύπαρξης της διεθνούς νομισματικής σταθερότητας με την εγχώρια ευελιξία πολιτικών*. Αυτό

μπορεί να συμβεί μόνο αν επιτευχθεί πρώτα *πολιτική συνεργασία ανάμεσα στις μεγάλες οικονομικές δυνάμεις*. Έτσι εξηγούνται εν μέρει και οι όποιες, κατά τα άλλα ανεξήγητες αλλά ευπρόσδεκτες, συμφεροντολογικές προσπάθειες των μεγάλων δυνάμεων να προσεγγίσουν η μια την άλλη, δήθεν στο όνομα των καλών προθέσεων. Στην ουσία, η διεθνής σταθερότητα μπορεί να επιτευχθεί μόνο όταν αντανakλά μια ισορροπία μεταξύ των ανταγωνιζόμενων συμφερόντων των κυρίαρχων κρατών και της λογικής των πολιτικών τους στις εγχώριες αγορές. Η ηγεσία μπορεί πλέον να διατηρηθεί κυρίως με τη διασφάλιση των επιβαλλομένων κανόνων και προσαρμογών σε αυτούς μέσα σε μια ηγεμονική συμμαχία. Στην επόμενη ενότητα θα εξετάσουμε αναλυτικότερα την αέναη τάση για συνεργασία σε αντιδιαστολή με τη συγκρουσιακή φύση των επεκτατικών αξιώσεων των διαφόρων δρώντων.

Ανακεφαλαιώνοντας, όσον αφορά τις σχέσεις μεταξύ κυρίαρχων κρατών, η ισχύς είναι ένας πάντα κρίσιμος παράγων στη διαμόρφωση συμπεριφοράς³³. Πολύ χαρακτηριστικό είναι το παράδειγμα με τις τεκτονικές πλάκες του S. Krasner³⁴, όπου φαίνεται ότι *κάποιο «είδωλο» ενός πολύ πιο σταθερού κοινωνικού θεσμού υποχωρεί ή υποκύπτει στις πιέσεις ισχύος μόνο αργά και σε σημαντικά χρονικά διαστήματα τα οποία παρουσιάζονται με διαλείμματα*. Εκεί είναι που παρατηρούμε και άλλες πηγές εξουσίας. Για παράδειγμα³⁵, στη διάρκεια ζωής του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου (Δ.Ν.Τ.) βλέπουμε τη δύναμη και του αυτοματισμού και της υπερεθνικότητας παρά τις πολλές αλλαγές που έχουν συμβεί από τη δεκαετία του '60. Το παράθυρο του Αμερικανού χρυσού μπορεί να είναι κλειστό, οι συναλλαγματικές τιμές μπορεί πλέον να μην στηρίζονται και με την επανάκαμψη των διεθνών χρηματοδοτικών αγορών, οι ελλειμματικές χώρες μπορεί πλέον να μη βασίζονται τόσο πολύ στο Δ.Ν.Τ. ως πηγή διεθνούς ρευστότητας. Όμως, η εξουσία του οργανισμού και των πολλών κανόνων που είναι

³³ Προεξέχων είναι ο ρόλος της δομικής, ειδικά, ισχύος στη νομισματική διακυβέρνηση.

³⁴ Krasner S. D. (1983), *Regimes and the Limits of Realism: Regimes as Autonomous Variables* στο «International Regimes», Ithaca, NY: Cornell University Press, 355-368.

γραμμένοι στο καταστατικό του, εξακολουθεί να διασφαλίζει ένα μέτρο αποτελεσματικής διακυβέρνησης³⁶. Τα ηγετικά κράτη σαφώς ασκούν δυσανάλογη επιρροή στη λήψη αποφάσεων τόσο μέσα όσο και εκτός του Δ.Ν.Τ. Αλλά αυτό δεν είναι το ίδιο με το νόμο της ζούγκλας. *Η δημιουργία κανόνων και η επιβολή δε μειώνεται απλώς σε μια εξίσωση ισχύος.*

1.3.2. Το εκκρεμές μεταξύ συνεργασίας και σύγκρουσης

Στη διεθνή πολιτική αναμιγνύονται πάντα τα στοιχεία της σύγκρουσης και της συνεργασίας³⁷ χωρίς η μια ή η άλλη να παραμένει στις επάλξεις επ' άπειρον. Από αυτόν τον φυσικό κανόνα δεν θα μπορούσε να εξαιρεθεί και η *νομισματική συνεργασία, η οποία, όπως η παθιασμένη αγάπη, αποτελεί αυταπόδεικτα καλό πράγμα, αλλά είναι δύσκολο να διατηρηθεί*³⁸.

Πιο συγκεκριμένα, η οποιαδήποτε αναμόρφωση, άρα και αυτή της διεθνούς νομισματικής διαχείρισης, απαιτεί ηγεσία και η ηγεσία πάει φυσιολογικά στον ισχυρό. Έτσι, η πρόκληση της συνεργασίας αφορά την ικανότητα της «συμμαχίας της αφθονίας»³⁹ να προσαρμόσει αποτελεσματική συλλογή δράση στο κοινό συμφέρον. Ένα εύλογο ερώτημα είναι γιατί οι ηγετικές χρηματοδοτικές δυνάμεις βρίσκουν τόσο δύσκολο το να ανταποκριθούν στις ευθύνες τους ως προς το Διεθνές Σύστημα. Για πολλούς, η απάντηση είναι απλά *ιδιοτέλεια*. Οι κυβερνήσεις προσπαθούν να ασκήσουν την ισχύ τους οποτεδήποτε είναι πιθανό προς χάριν του στενού εθνικού συμφέροντος.

Όμως, αυτό δεν είναι ο μοναδικός προσδιοριστικός παράγοντας. Το θέμα είναι πιο πολύπλοκο. *Η ιδιοτέλεια δεν εξασφαλίζει απαραίτητα μη συνεργατική συμπεριφορά*. Οι νομισματικές σχέσεις αποτελούν μια μορφή στρατηγικής αλληλεπίδρασης όπου κάθε παίκτης προφανώς έχει

³⁵ Η διεθνής πολιτική, μπορεί να θεωρηθεί λιγότερο εκτεταμένα ώστε να περιλάβει μόνο τις σχέσεις μεταξύ κρατών ή οργανισμών, όπως το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο, που υποστηρίζονται από κράτη ως παραδοσιακό στοιχείο διεθνούς διπλωματίας.

³⁶ Όπως λένε κάποιοι που κάνουν πολιτική, σεβόμενοι κοινά συμφωνημένα κριτήρια συμπεριφοράς (π.χ. ότι τα κράτη δεν πρέπει να εμπλέκονται σε αμοιβαία καταστροφικές ανταγωνιστικές υποτιμήσεις).

³⁷ Παπασωτηρίου Χ. (2000), Βυζαντινή Υψηλή Στρατηγική: 6^{ος}-11^{ος} αιώνας, Αθήνα: Εκδόσεις Ποιότητα.

³⁸ Cohen B. (1993), *The Triad and Unholy Trinity: Lessons for the Pacific Region* στο «Pacific Economic Relations in the 1990's: Cooperation or Conflict?», Boulder, CO: Lynne Rienner, p.134.

³⁹ Σνήθης χαρακτηρισμός της S. Strange για την οικονομική συμμαχία των ισχυρών.

ένα κίνητρο να μεγιστοποιήσει κατά το δυνατό τα κέρδη του από τα έξοδα των άλλων. Η λογική του προσωπικού συμφέροντος είναι ξεκάθαρη. Όμως, ο ορθολογικός υπολογισμός θα καταλήξει σε ασυμβίβαστη ιδιοτέλεια μόνο σε μονοπαραμετρικά παίγνια όπου οι παίκτες δεν χρειάζεται να ενδιαφέρονται για τις μακροπρόθεσμες συνέπειες. Αντιθέτως, σε επαναλαμβανόμενα παίγνια όπου το ρίσκο της ζημιογόνου ανταπόδοσης των άλλων είναι υψηλό, οι παίκτες έχουν περισσότερα κίνητρα να συνεργαστούν ώστε να διασφαλίσουν μεγαλύτερα συσσωρευτικά κέρδη⁴⁰. Το μέλλον μπορεί να πετάξει μια...σκιά πίσω στο παρόν και να επηρεάσει τις τρέχουσες στρατηγικές συνθήκες.

Στις νομισματικές σχέσεις, όπου η «σκιά του μέλλοντος» είναι ιδιαίτερα μακριά, η ασυμβίβαστη ιδιοτέλεια μπορεί να μην φέρει καθόλου όφελος. Επιπλέον, όλα τα παίγνια δεν είναι ίδια. Ας θυμηθούμε τη διάκριση του A. Stein⁴¹ μεταξύ διλημάτων του κοινού συμφέροντος και της κοινής απέχθειας. Από τα 2 διλήμματα, τα πιο προκλητικά είναι αυτά του κοινού συμφέροντος. Πρόκειται για συγκρουσιακά παίγνια, όπου πρέπει να γίνουν αμοιβαίοι συμβιβασμοί προκειμένου να αποφευχθούν τα ανεπιθύμητα αποτελέσματα⁴². Η αποτελεσματική συλλογική δράση σε τέτοιες συνθήκες μπορεί πράγματι να είναι δύσκολο να επιτευχθεί ή να διατηρηθεί. Αλλά πολλές συνθήκες δεν περιλαμβάνουν παρά διλήμματα κοινής απέχθειας, παίγνια συντονισμού, όπου το θέμα είναι απλώς η αποφυγή ενός συγκεκριμένου αποτελέσματος, άρα όπου το μόνο ερώτημα είναι πώς θα εγκαθιδρυθεί ένα κοινό σημείο αναφοράς γύρω από το οποίο μπορεί να ρυθμιστεί η συμπεριφορά. Πέρα από τη συμφωνία για χρήση συγκεκριμένων κανόνων του παιχνιδιού (π.χ. οδήγησης στη δεξιά πλευρά του δρόμου), δεν επιδεικνύεται κανείς συμβιβασμός υποβοσκουσών προτιμήσεων.

⁴⁰ Axelrod R. (1984), *The Evolution of Cooperation*, New York: Basic Books.

⁴¹ Stein A. (1990), *Why Nations Cooperate: Circumstance and Choice in International Relations*, Ithaca, NY: Cornell University Press.

⁴² Κατά Pareto

Η διαφορά ανάμεσα στα 2 διλήμματα αντανακλάται στη διάκριση που έκανε ο P. Kenen⁴³ μεταξύ 2 τύπων νομισματικής συνεργασίας -την προσέγγιση της «πολιτικής βελτιστοποίησης» όπου οι κυβερνήσεις προσπαθούν να διαπραγματευθούν την πορεία τους προς το καλύτερο⁴⁴ και την προσέγγιση του διαιρούμενου καθεστώτος ή των «δημοσίων αγαθών» όπου συμφωνούνται αμοιβαίες προσαρμογές για χάρη άμυνας των υφισταμένων διακανονισμών ή θεσμών ενάντια στην απειλή οικονομικών και πολιτικών αιφνιδιασμών. Ο δεύτερος κανόνας είναι σαφώς λιγότερο απαιτητικός. Ευτυχώς, πολλά από τα θέματα που περιλαμβάνονται στη νομισματική διακυβέρνηση βρίσκονται στη σφαίρα της φύσης των παιγνίων συντονισμού όπου η «καθεστωτική διατήρηση» μπαίνει σε μεγαλύτερο κίνδυνο από την «πολιτική βελτιστοποίησης».

Μάλιστα, αυτό είναι χαρακτηριστικό στον τομέα της ρύθμισης της διεθνούς τραπεζικής⁴⁵. Κάθε κράτος μοιράζεται κάποιο κοινό συμφέρον για τη διασφάλιση συνετής συμπεριφοράς από πλευράς τραπεζών λόγω του κεντρικού τους ρόλου κατά τη λειτουργία του συστήματος πληρωμών. Ομοίως, σε ευρύτερο μακροοικονομικό επίπεδο, η εμπειρία μαρτυρά επαρκώς την προθυμία των κυβερνήσεων να δράσουν μαζί αποτελεσματικά όταν κινδυνεύουν ευρύτεροι συλλογικοί στόχοι (βλ. τη συντονισμένη βοήθεια προς την Ταϊλάνδη και άλλες Ασιατικές χώρες το 1997-8). Φαίνεται ότι *το στενό μεμονωμένο συμφέρον δεν κυριαρχεί πάντα κατά τους υπολογισμούς όσων κάνουν πολιτική.*

Επιπλέον, έχει σημασία πως ακριβώς ορίζουμε τη συνεργασία. Ο M. Webb⁴⁶ έλεγε ότι *δεν είναι η πολιτική συντονισμού που έχει αδυνατίσει πρόσφατα, αλλά η μορφή της νομισματικής συνεργασίας που έχει αλλάξει.* Νωρίτερα, στη μεταπολεμική περίοδο η συλλογική δράση γινόταν σε μεγάλο βαθμό με «εξωτερικά» μέτρα, όπως χρηματοδότηση του ισοζυγίου πληρωμών και συντονισμό των συναλλαγματικών τιμών. Αυτά ήταν σχεδιασμένα να διαχειρίζονται ανισορροπίες πληρωμών, οι

⁴³ Kenen P. (1988), *Managing Exchange Rates*, New York: Council on Foreign Relations.

⁴⁴ Κατά Pareto

⁴⁵ Kapstein E. (1994), *Governing the Global Economy: International Finance and the State*, Cambridge: Harvard University Press

οποίες οφείλονταν στις ασύμβατες εθνικές μακροοικονομικές πολιτικές. *Σήμερα*, αντίθετα, η συνεργασία περικλείει τον άμεσο συντονισμό των εθνικών νομισματικών και δημοσιονομικών πολιτικών, οι οποίες προηγουμένως εθεωρούντο αυστηρά «εσωτερικές». Η εξήγηση για την αλλαγή αυτής της μορφής στη συνεργασία πρέπει να βρεθεί στη *μαζική αύξηση της κίνησης κεφαλαίων* που εμφανίστηκε τις τελευταίες δεκαετίες⁴⁷. Σε μια αμφισβητήσιμη θέση, διαμετρικά αντίθετη με την πιο πεσιμιστική γνώμη της Strange, ο Webb λέει ότι *η χρηματοδοτική παγκοσμιοποίηση έχει στην πραγματικότητα αυξήσει το βαθμό της αποτελεσματικής συνεργασίας κάνοντας αδύνατο για τις κυβερνήσεις να επιδιώξουν σημαντικά αποκλίνουσες μακροοικονομικές πολιτικές.*

Από την άλλη μεριά, *η συνεργασία δεν διασφαλίζεται πάντα.* Ακόμα και στα παίγνια συντονισμού, αν εξαιρέσουμε τα συγκρουσιακά παίγνια, είναι πιθανή η ασυμφωνία. Κατά τον R. Cooper⁴⁸, στα νομισματικά ζητήματα υπάρχουν 5 πιθανές πηγές ασυμφωνίας μεταξύ κρατών:

*Διαφορετικές προτιμήσεις όσον αφορά τις διανεμητικές εφαρμογές εναλλακτικών αποφάσεων.

*Διαφορετικό ειδικό βάρος που δίνεται σε εναλλακτικούς στόχους πολιτικής όταν πρέπει να γίνουν συμβιβασμοί ανάμεσα σε αξίες (ιεράρχηση).

*Διαφορετικές εθνικές οικονομικές περιστάσεις ακόμα και όταν οι προτιμήσεις πολιτικές είναι παρόμοιες.

*Ασυμφωνία για την πρακτική αποτελεσματικότητα των εναλλακτικών εργαλείων επίτευξης συμφωνημένων στόχων.

*Αβεβαιότητα για το αν αξίζει να εμπιστευθεί κανείς τα άλλα κράτη.

Όπως παρατηρούμε, και οι 5 πηγές μειώνουν τις πιθανότητες η συνεργασία να διαρκέσει πολύ συνεπικουρώντας τις φιλότιμες, αλλά με αδυναμίες, προσπάθειες συλλογικής διαχείρισης.

⁴⁶ Webb M. (1995), *The Political Economy of Policy Coordination: International Adjustment Since 1945*, Ithaca, NY: Cornell University Press

⁴⁷ H Strange το ονόμασε mad money (βλ. Strange S. (1998), *Mad Money*, Manchester University Press).

⁴⁸ Cooper R. (1975), *Prolegomena to the Choice of an International Monetary System*, *International Organization* 29 (Χειμώνας), 69-84.

1.4. ΣΥΝΟΨΗ ΤΩΝ ΚΥΡΙΩΝ ΣΗΜΕΙΩΝ

ΤΗΣ ΑΡΧΙΚΗΣ ΤΟΠΟΘΕΤΗΣΗΣ

Λαμβάνοντας υπ' όψιν ότι το κράτος αποτελεί ακόμα το εστιακό σημείο γύρω από το οποίο στρέφεται το Διεθνές Σύστημα και ότι οι αρχές της Βεσπφαλίας διατηρούνται ακόμα σε πολύ μεγάλο βαθμό, η νομισματική ισχύς πρέπει να θεωρηθεί υπό το ευρύτερο οικονομικό πρίσμα καθώς βρίσκεται σε άμεση αλληλενέργεια με τη δημοσιονομική διάσταση της παραδοσιακής εθνικής οικονομίας. Σε αυτό το πλαίσιο, η επιλογή του τύπου της συναλλαγματικής τιμής από τα κράτη αποτελεί συνάρτηση των φυσικών γεωστρατηγικών δυνατοτήτων τους.

Οι περισσότεροι ισχυροί έχουν μεγαλύτερη συμβολή στην όποια εξέλιξη αλλά δεν διαμορφώνουν αποκλειστικά το περιβάλλον μέσα στο οποίο ζυμώνονται οι διαδικασίες προόδου. Από την άλλη πλευρά, οι συνεργατικές πρωτοβουλίες, είτε κατευθύνονται από τους ισχυρούς προς τους λιγότερο ισχυρούς είτε αντίστροφα, είναι καταδικασμένες να εμφανίζονται πρόσκαιρα αφού αυτό προστάζουν τα εκατέρωθεν εθνικά συμφέροντα ή καλύτερα επειδή τίθενται στη φαρέτρα των κρατών κατά την επιδίωξη ικανοποίησης της αξίωσής τους για πολιτική κυριαρχία, της οποίας η φύση είναι συγκρουσιακή καθώς προσβλέπει στην αλλαγή του εκάστοτε status quo.

Το ερώτημα που τίθεται εδώ είναι αν στον μηχανισμό αυτής ακριβώς της αλλαγής μπορεί να παίξει κάποιο συγκεκριμένο ρόλο η νομισματική ισχύς και με ποιο τρόπο. Απαντήσεις στον ανακύπτοντα προβληματισμό αναζητώνται στο επόμενο κεφάλαιο όπου αναλύεται η σημασία της ισχύος, του χρήματος και της κρατικής κυριαρχίας στην πολιτική μεταβολή.

Μακροπρόθεσμα, γίνεται ολοένα και πιο δύσκολο να διαχωριστεί η επιδίωξη του πλούτου από την επιδίωξη της ισχύος.

J. Viner⁴⁹, 1948

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2

Η ΝΟΜΙΣΜΑΤΙΚΗ ΙΣΧΥΣ

ΣΤΟΝ ΜΗΧΑΝΙΣΜΟ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΑΛΛΑΓΗΣ

Αναζητώντας το βασικό μηχανισμό πολιτικής αλλαγής, είμαστε αναγκασμένοι, εκ των πραγμάτων, να σταθούμε στην καταλυτική συμβολή της πάσης φύσεως ισχύος στη διαμόρφωση των εκάστοτε αποτελεσμάτων. Όπως και αν θεωρήσουμε την ισχύ, δεν μπορούμε να αγνοήσουμε την οικονομική της φύση. Με αυτό το δεδομένο, το χρήμα, ως βασικός εκφραστής της νομισματικής ισχύος, παίζει ένα πρωταρχικό ρόλο στην πολιτική μεταβολή. Αυτό συμβαίνει όχι μόνο γιατί είναι συμφυώς συνδεδεμένο με την πολιτική, αλλά και γιατί, υπό τις παρούσες διεθνείς συνθήκες, προτιμώνται συχνότερα εναλλακτικές μορφές επέμβασης σε σχέση με τον στρατιωτικό εξαναγκασμό που παρατηρούσαμε κατά κόρον στο παρελθόν. Ακόμα, το φαινόμενο επιτείνεται από τη σημερινή αμεσότερη αλληλεπίδραση κράτους και αγοράς. Πάντως, ο επιτυχημένος ρόλος του χρήματος δεν περιλαμβάνει, ως κατ' ανάγκη προϋπόθεση, τη νομισματική κυριαρχία στα επιμέρους κράτη, αφού φαίνεται ξεκάθαρα η ασυμβατότητά της με την αποτελεσματική πολιτική κυριαρχία τους.

2.1. Η ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΠΤΥΧΗ ΤΟΥ ΜΗΧΑΝΙΣΜΟΥ

ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΑΛΛΑΓΗΣ

Είναι, πλέον, ευρέως παραδεκτό ότι ο βασικός μηχανισμός των διεθνών αλλαγών βρίσκεται στους διαφορετικούς ρυθμούς ανάπτυξης της οικονομίας, της τεχνολογίας και του πληθυσμού⁵⁰. Η παρατηρούμενη *ανισότητα* έχει σοβαρές στρατηγικές επιπτώσεις, τόσο

⁴⁹ Viner J. (1948), *Power Versus Plenty as Objectives of Foreign Policy in the Seventeenth and Eighteenth Centuries*, N.J.: Princeton University Press.

⁵⁰ Πλατιάς Α. (1995), *Το Νέο Διεθνές Σύστημα: Ρεαλιστική Προσέγγιση Διεθνών Σχέσεων*, Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση.

για τα κράτη αυτά καθεαυτά, όσο και για το συσχετισμό δυνάμεων στο Διεθνές Σύστημα. Εκεί, υπάρχει μια *δυναμική* για μεταβολή που επέρχεται με ταχύτητα από οικονομικές ή τεχνολογικές εξελίξεις, οι οποίες στη συνέχεια επηρεάζουν τις κοινωνικές δομές, τα πολιτικά συστήματα, τη στρατιωτική δύναμη και τη θέση των (μεμονωμένων) κρατών και αυτοκρατοριών⁵¹. Αξιοσημείωτη είναι η επίδραση των συνθηκών των μεμονωμένων δρώντων⁵², των κλιματολογικών συνθηκών, των αρρωστιών, των πολέμων, της γεωγραφίας, του κοινωνικού πλαισίου κ.τ.λ.⁵³ *Γενικότερα, είναι φυσιολογικό ο πλούτος να συγκεντρώνεται εκεί όπου οι συνθήκες είναι ευνοϊκές*⁵⁴.

Αναφέροντας τον πλούτο δεν θα μπορούσαμε να μην εξετάσουμε τι συμβαίνει με το χρήμα. Η διαχείριση του χρήματος προσδιορίζεται αναπόφευκτα, σε μεγάλο βαθμό, από αυτό που θα μπορούσαμε να ονομάσουμε «εξωτερική πολιτική του χρήματος»⁵⁵. Τέτοιες «εξωτερικές πολιτικές» έχουν, ως ένα βαθμό, τη δυνατότητα να αντανakλούν *πόση ισχύ* βρίσκεται στην κατοχή κάθε μεμονωμένου δρώντα. Ομοίως, *η δομή του νομισματικού συστήματος ως ολότητας αντανakλά τη γενική παγκόσμια ισορροπία οικονομικής ισχύος δηλαδή ένα σοβαρό τμήμα της σχετικής ισχύος των κρατών*. Αλλά, επειδή, ακριβώς, η ισχύς (άρα και η σχετική ισχύς) είναι προφανέστατα αυτή που διαμορφώνει τις σχέσεις μεταξύ τους, αντιλαμβανόμαστε ότι *η κατασκευή ή ο έλεγχος μιας τέτοιας δομής αποτελεί ένα κρίσιμο γρανάζι του μηχανισμού πολιτικής αλλαγής*.

Βάσει της οικονομικής λογικής, ένα έθνος έχει *απόλυτο πλεονέκτημα* σε σχέση με ένα άλλο έθνος εάν παράγει περισσότερο από ένα προϊόν με τους ίδιους πόρους. Έχει δε *συγκριτικό πλεονέκτημα* όταν μπορεί να παράγει ένα προϊόν με μικρότερο κόστος ευκαιρίας από ένα άλλο έθνος. Αλλά μια τέτοια κατάσταση δεν είναι στατική. Διαχρονικά, έχουμε συνεχείς εξελίξεις που προκαλούν και

⁵¹ Η ταχύτητα μεταβολής ρυθμίζεται από τον ρυθμό της τεχνολογικής καινοτομίας και της οικονομικής ανόδου.

⁵² π.χ. εφευρετών και επιχειρηματιών

⁵³ Kennedy P. (1987).

⁵⁴ Λ.χ. γεωγραφικές

⁵⁵ Strange S.-Calleo D. (1984), Money and World Politics, στο «Paths to International Political Economy» της Strange S., London: Allen G. and Unwin, ch.6.

προκαλούνται από τις αλλαγές στις τιμές των πρώτων υλών ή των υπολοίπων τομέων της οικονομίας και διάφορων γεγονότων που συμβαίνουν σε άλλα έθνη. Μια αλλαγή στις συναλλαγματικές τιμές⁵⁶ μεταβάλλει τη σχετική τιμή των αγαθών και των υπηρεσιών που ανταλλάσσονται από 2 χώρες και μπορεί να έχει σημαντική επίδραση στην εμπορική ροή ανάμεσα στα έθνη και την εγχώρια οικονομία κάθε έθνους. Με τη σειρά της, αυτή η σχετική τιμή επηρεάζει μοιραία τη σχετική οικονομική ισχύ, και όχι μόνο, ανάμεσα στα έθνη. Ακόμα κι αυτή η ίδια η ισχύς μπορεί να καταρρεύσει, εξαρτώμενη από τον προκαλούμενο πληθωρισμό⁵⁷ ή τον οικονομικό πανικό.

Ένα τέτοιο περιβάλλον είναι δυνατό να γίνει αντικείμενο εκμετάλλευσης προς αποκόμιση οφέλους το οποίο δεν περιορίζεται μόνο στην Οικονομία, αλλά επεκτείνεται και σε θέματα εθνικής ασφαλείας⁵⁸ ή ζητήματα προάσπισης του γενικότερου εθνικού συμφέροντος.

2.2. Η ΙΣΧΥΣ ΣΤΗΝ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΜΕΤΑΒΟΛΗ

2.2.1. Διαστάσεις και επίπεδα λειτουργίας της ισχύος

Όσο η επιστήμη των Διεθνών Σχέσεων αποκτά πιο στέρεο υπόβαθρο ως επιστήμη, τόσο ολοένα και περισσότερα στοιχεία καταδεικνύουν τον πρωτεύοντα ρόλο της ισχύος στη διαμόρφωση των πολιτικών αλλαγών⁵⁹. Απλοϊκά, στις διακρατικές σχέσεις μπορούμε να προσδιορίσουμε ως ισχύ την *ικανότητα ελέγχου ή τουλάχιστον επίδρασης στο αποτέλεσμα των γεγονότων*.

Είναι σημαντικές *δύο διαστάσεις: εσωτερική και εξωτερική*. Η εσωτερική διάσταση ανταποκρίνεται στον ορισμό της ισχύος ως *δυνατότητα για δράση*: ένα κράτος είναι ισχυρό στην έκταση που απομονώνεται από εξωτερικές επιδράσεις ή εξαναγκασμό κατά τη

⁵⁶ Οι τιμές του νομίσματος ενός έθνους σε όρους του νομίσματος κάποιου άλλου έθνους οι οποίες προσδιορίζονται από τις δυνάμεις της προσφοράς και της ζήτησης.

⁵⁷ Ferguson N. (2001), *The Cash Nexus: Money and Power in the modern World, 1700-2000*, N.Y.: Basic Books.

⁵⁸ Πολλά έθνη απαγορεύουν την ελεύθερη ροή αγαθών και υπηρεσιών μέσω μηχανισμών όπως λ.χ. οι δασμοί.

⁵⁹ Μία επισταμένη μελέτη επιχειρεί ο Π. Κονδύλης στο «Ισχύς και Απόφαση-Η Διαμόρφωση των Κοσμοεικόνων και το πρόβλημα των αξιών, Εκδόσεις Στιγμή, 1991»

διαμόρφωση και την εφαρμογή πολιτικής. Ένα κοινό συνώνυμο για την εσωτερική διάσταση ισχύος είναι η «αυτονομία». Η εξωτερική διάσταση ανταποκρίνεται στον ορισμό της ισχύος ως της *δυνατότητας ελέγχου της συμπεριφοράς των άλλων ή ενδυνάμωσης της αναγκαστικής συμμόρφωσης*. Ένα κράτος είναι, επίσης, ισχυρό στην έκταση που μπορεί να επηρεάσει ή να εξαναγκάσει άλλους. *Μια τέτοια επίδραση δεν χρειάζεται να την ασκήσει ενεργητικά. Αρκεί να αναγνωριστεί από άλλους και να είναι αποτελεσματικό. Ακόμα, δεν χρειάζεται να ασκηθεί με συνειδητή πρόθεση*. Η συμπεριφορά των άλλων μπορεί να επηρεαστεί απλά ως ένα παραπροϊόν ενεργειών ή εν δυνάμει ενεργειών του ισχυρού. Ένα κοινό συνώνυμο για την εξωτερική διάσταση ισχύος είναι η «εξουσία».

Επιπλέον, επειδή έχει ιδιαίτερη σημασία να αναλυθεί το ποιος εξαρτάται από ποιον και γιατί, η ισχύς μπορεί να κατανοηθεί ως *λειτουργία σε 2 επίπεδα: συσχετιστικό και δομικό*. Συσχετιστική ισχύονομάζουμε τη γνωστή δύναμη του A να αναγκάσει τον B να κάνει κάτι που δεν θα έκανε αλλιώς⁶⁰ και δομική ισχύ τη δύναμη κάποιου να διαμορφώνει και να καθορίζει τις δομές της παγκόσμιας πολιτικής οικονομίας, να αποφασίζει πώς τα πράγματα θα γίνουν, να διαμορφώνει πλαίσια μέσα στα οποία τα κράτη συναναστρέφονται το ένα με το άλλο⁶¹. Κάνοντας μια σύγκριση στους δύο αυτούς τύπους ισχύος, ο πρώτος, ουσιαστικά, αναφέρεται στην ικανότητα να κερδίσεις κάτω από επικρατούντες κανόνες του παιχνιδιού και ο άλλος στην ικανότητα να κερδίσεις με τον (επανα)καθορισμό των κανόνων του παιχνιδιού.

2.2.2. Η οικονομική φύση της ισχύος

Εμβαθύνοντας περισσότερο, ένας πιο αντιπροσωπευτικός ορισμός για την ισχύ δόθηκε από τον Wartenburg⁶², ο οποίος

⁶⁰ Strange S. (1994)

⁶¹ Κατά τη S. Strange (1994), αναγνωρίζονται 4 δομές κλειδιά: ασφάλεια, παραγωγή, χρηματοδότηση και γνώση. Αυτή με μια από τις πιο άμεσες σχέσεις είναι η χρηματοδοτική που ορίζεται ως «το άθροισμα όλων των διακανονισμών που καθορίζουν τη διαθεσιμότητα των πιστώσεων συν όλους τους παράγοντες που προσδιορίζουν τους όρους υπό τους οποίους τα νομίσματα ανταλλάσσονται (το ένα για το άλλο)».

⁶²Wartenburg T. (1990), *The Forms of Power: From Domination to Transformation*, Philadelphia: Temple U. Press.

υποστήριξε ότι αυτή μπορεί να γίνει κατανοητή ως δυνατότητα επηρεασμού ιδιωτών ή ομάδων μέσω αλλαγής των περιορισμών στο περιβάλλον δράσης τους, έχοντας επίπτωση στις συμπεριφορές, τις αποφάσεις και τις αξίες τους.

Κατά τον Boulding⁶³, *ισχύς* είναι η ικανότητα να παίρνει κανείς αυτό που θέλει και διαχωρίζεται σε 3 γενικές κατηγορίες, ανάλογα με τη μορφή ισχύος, που βασίζονται στις επιπτώσεις άσκησης ισχύος. Αρχικά, μιλάει για την καταστροφική ισχύ, η οποία ασκείται τυπικά με απειλές, φέροντας ως παράδειγμα οργανωμένου γύρω από την καταστροφική ισχύ θεσμού τον στρατό. Δεύτερη κατηγορία αποτελεί η παραγωγική ισχύς με τις συναλλαγές και το εμπόριο να αντανακλούν τυπικές παραγωγικές συμπεριφορές ενώ μια οργανωμένη μορφή παραγωγικής ισχύος να είναι τα οικονομικά. Τέλος, υπάρχει και η ενοποιητική ισχύς ως ισχύς δημιουργίας σχέσεων και συγκράτησης των ανθρώπων μαζί. Σε αυτή την τελευταία κατηγορία αναφέρονται ως παραδείγματα οι σχέσεις αγάπης και σεβασμού με χαρακτηριστικό τη χρήση της από κοινωνικές ομάδες προκειμένου να κερδίσουν μέλη και να διατηρήσουν την αφοσίωσή τους.

Για τον Galbraith⁶⁴ (2000), υπάρχουν 3 είδη ισχύος. Το πρώτο ονομάζεται *ανταποδοτική* (condign) ισχύς. Δίνεται βάρος στην ικανότητα επιβολής μιας εναλλακτικής επιλογής στις προτιμήσεις ενός ιδιώτη ή μιας ομάδας από κάποιον που δυσαρεστείται ή ενοχλείται με αυτές τις προτιμήσεις απειλώντας με τιμωρίες αν δεν υπάρξει συμμόρφωση με τις επιταγές του. Το δεύτερο είδος είναι η *αντισταθμιστική* (compensatory) ισχύς, η οποία αντιπροσωπεύεται από την προσφορά ενός θετικού βραβείου περιλαμβάνοντας αμοιβές σε είδος ή το δικαίωμα να δουλεύεις ένα κομμάτι εδάφους ή να μοιράζεσαι το προϊόν των περιοχών του ιδιοκτήτη του εδάφους. Κατ' αναλογία με την επίπληξη στο προηγούμενο είδος, εδώ έχουμε τον έπαινο ως μορφή αντισταθμιστικής ισχύος. Όμως, στη σύγχρονη Οικονομία, η σπουδαιότερη μορφή τέτοιας ισχύος είναι η χρηματική ανταμοιβή ή

⁶³ Boulding K.(1989), 3 Faces of Power, Newbury Park, California: Sage Publications.

⁶⁴ Galbraith (2000), 3 Kinds of Power στο «The Anatomy of Power», Houghton Mifflin, pp. 4-6.

αλλιώς η χρηματική πληρωμή για τις παρεχόμενες υπηρεσίες. Ακόμα, υφίσταται και η *κανονιστική* (conditioned) ισχύς, της οποίας η άσκηση επιτυγχάνεται μέσω της αλλαγής των πεποιθήσεων του τιθέμενου κάθε φορά στόχου. Η πειθώ, η εκπαίδευση ή η κοινωνική δέσμευση σε ότι φαίνεται φυσικό, κατάλληλο ή ορθό μπορεί να προκαλέσει σε κάποιον δέκτη την υιοθέτηση της θέλησης αυτού που τον έχει θέσει ως στόχο. Είναι ένα είδος κεντρικό στη λειτουργία της σύγχρονης Οικονομίας και Πολιτείας σε κάθε χώρα.

Κάνοντας μια παρόμοια διαπίστωση με εκείνες των Boulding και Galbraith, οι Bartlett⁶⁵ και Schultz⁶⁶ κατέληξαν στο ότι ασκώντας ισχύ, οδηγούμαστε στην επιβολή κυρώσεων σε ανθρώπους απειλώντας τους με απώλειες ή στην προσφορά μιας υπόσχεσης κέρδους ή οφέλους τους σε μια ενδεχόμενη ευημερία αν κάνουν κάποιες συγκεκριμένες επιλογές, ή σε επίδραση πάνω στη γνώση τους, τις αξίες τους και τις προτιμήσεις, βάσει των διαθεσίμων σε αυτούς επιλογών.

Όπως παρατηρούμε, *κατά μια έννοια, όλες οι μορφές ισχύος είναι σε κάποια έκταση οικονομικές ως προς τη φύση τους*. Παρά το γεγονός ότι οι παραπάνω προσεγγίσεις αντιπροσωπεύουν και αναλύσεις που εκλαμβάνουν τα άτομα ως Μονάδες, όχι μόνο δεν είναι παράλογη η επέκταση του συναφούς συλλογισμού και σε θέματα Διεθνών Σχέσεων, αλλά επιβάλλεται κάτι τέτοιο ως επικουρικός τρόπος ανάλυσης, αφού τα κράτη απαρτίζονται από άτομα. Άλλωστε, ο πειρασμός και η υπερβάλλουσα θέληση για ευημερία χαρακτηρίζει όχι μόνο τα άτομα αλλά και τα συστήματα, τις κυβερνήσεις και τους ηγέτες τους. Εξάλλου, υπό μια άλλη οπτική, τα κράτη μπορούν να θεωρηθούν ως Μονάδες⁶⁷ στο παρόν Διεθνές Σύστημα⁶⁸ το οποίο, ουσιαστικά, διέπεται ακόμα από τις αρχές της Βεσφαλίας⁶⁹.

⁶⁵ Bartlett R. (1989), *Economics and Power: An Inquiry into Human Relations and Markets*. Cambridge: Cambridge U. Press.

⁶⁶ Schultz E. (1995), *Markets & Power*, *Journal of Economic Issues*, Δεκέμβριος, 95-102.

⁶⁷ Τότε, για πολλούς, η διεθνής πολιτική μοιάζει με business. Υπό αυτή την άποψη, οι business είναι πόλεμος και οι αγορές πεδία μαχών.

⁶⁸ Οι Μονάδες αυτές λειτουργούν και ως όργανα εκμετάλλευσης δηλαδή ως δρώντες που, ελέγχοντας πολύτιμους πόρους, στρατολογούν την προσπάθεια άλλων δρώντων για παραγωγή αγαθών με μέσα αυτών των πόρων. Η σχετική διαδικασία περιλαμβάνει ανταμοιβή εκείνων των δρώντων που καταβάλλουν προσπάθεια λιγότερη από την καθαρή αξία η οποία προστίθεται στη συνολική παραγωγή λόγω αυτής της

2.3. ΤΟ ΧΡΗΜΑ ΣΤΗΝ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΜΕΤΑΒΟΛΗ

2.3.1. Ο ρόλος της νομισματικής ισχύος

Ένας πρακτικός και σχετικά ακριβής ορισμός με τον οποίο μπορούμε να προσεγγίσουμε τη νομισματική ισχύ είναι αυτός που την αποδίδει ως δύναμη επηρεασμού ιδιωτών ή ομάδων μέσω αλλαγής των συναφών με την εκάστοτε πραγματικότητα νομισματικών περιορισμών, στο περιβάλλον δράσης τους, έχοντας επίπτωση στις συμπεριφορές, τις επιλογές και τους διακανονισμούς τους⁷⁰. Αυτό μπορεί να γίνει κατά βάση από το κράτος⁷¹, με ένα σύνολο ενεργειών που αποσκοπούν στον επηρεασμό της ποσότητας του χρήματος ώστε να προαχθούν τα οικονομικά και όχι μόνο συμφέροντά του.

Στόχος της άσκησης ισχύος είναι η εμπλοκή στις συμφωνίες και τις δράσεις που επηρεάζουν την αξία της χρήσης, τη σταθερότητα και άλλα χαρακτηριστικά των εθνικών νομισμάτων που εκδίδονται από τα κράτη. Έτσι, ακολουθούνται ενέργειες που περιλαμβάνουν μεταξύ άλλων τη μεταβολή των επιτοκίων, του λόγου ρευστότητας των τραπεζών⁷², της συναλλαγματικής ισοτιμίας, την προνομιακή επιδότηση-χρηματοδότηση ορισμένων δραστηριοτήτων και τον καθορισμό ανωτάτων ορίων χρηματοδοτήσεων. Απώτερος σκοπός είναι να επηρεαστεί η συμπεριφορά των κρατών και οι προτιμήσεις τους με πρωτεύοντες στόχους τη νομισματική και τη συναλλαγματική σταθερότητα. Δεν αποκλείεται, όμως, αφού αυτά εξασφαλιστούν, να τεθεί ως στόχος η επέκταση νομισματικής ισχύος προς απόκλιση πολιτικών ωφελειών για εκείνον που την ασκεί⁷³.

προσπάθειας. Συμβουλευόμενοι την ιστορία, τα κράτη πολλές φορές παρήγαγαν στρατιωτικά αγαθά προς όφελος των καταπιεστών τους.

⁶⁹ Ήφαιστος Π. (2001), Κοσμοθεωρητική Ετερότητα και Αξιώσεις Πολιτικής Κυριαρχίας: Ευρωπαϊκή Άμυνα, Ασφάλεια και Πολιτική Ενοποίηση, Αθήνα: Εκδόσεις Ποιότητα.

⁷⁰ Ο ορισμός που δίνουν πολλοί για τη χρηματική ισχύ ως ισχύ του πλούτου που δημιουργήθηκε μέσω της παραγωγικής διαδικασίας και του εμπορίου, η οποία πηγάζει από τη δημιουργική αξία όπως αυτή που κάνει ο B. Gates ώστε να έχει καλύτερα προϊόντα σε χαμηλότερες τιμές, είναι επιφανειακός γιατί αντανακλά μόνο επί μέρους την πραγματικότητα αφού έχει ως συστατικό και όχι σαν οδηγό το δολάριο.

⁷¹ και εξαιτίας του προνομίου από το Νόμο να εκδίδει αποκλειστικά εκείνο το νόμισμά του.

⁷² το ποσοστό των καταθέσεων στις τράπεζες υπό μορφή ρευστού, το οποίο πρέπει να διατηρείται από τις τράπεζες καθ' υπόδειξη των νομισματικών αρχών

⁷³ Η γενικότερη τάση επέκτασης κυριαρχίας περιγράφεται στο έργο του Π. Κονδύλη (1991).

2.3.2. Η δυναμική που πηγάζει από την πολιτική υφή του χρήματος

Αξιωματικά, η ευρύτερη ισχύς αποτελεί αιτιώδη μεταβλητή της νομισματικής ισχύος. Πόσο μάλλον σε ένα περιβάλλον όπου η εντατικοποίηση του ανταγωνισμού πολιτικοποιεί τις εμπορικές σχέσεις και τροφοδοτεί мерκαντιστικές δυνάμεις⁷⁴. Πράγματι, το εμπόριο έχει προφανείς πολιτικές επιδράσεις. Διακρίνουμε την απουσία τυπικής ρυθμιστικής εξουσίας, τον ρυθμό της οικονομικής μεγέθυνσης στο σύστημα ως συνάρτηση της διεθνούς δυνατότητας για ανάπτυξη και το βαθμό ομοιογένειας της βιομηχανικής δομής.

Όμως, εύκολα δεικνύεται ότι η ευρύτερη ισχύς αποτελεί και συνέπεια της νομισματικής ισχύος⁷⁵. Αρχικά, η οικονομική και πολιτική επίδραση καθίσταται κρίσιμη για τον προσδιορισμό του τι χρήμα προκρίνεται για κάθε ένα από τους ρόλους που μπορεί να παίξει ένα νόμισμα⁷⁶. «Ο παράγων ισχύς επηρεάζει ένα διεθνές νόμισμα». Εν συνεχεία, η ισχύς που προέρχεται από ένα διεθνές νόμισμα μπορεί να χρησιμοποιηθεί ώστε να εξασκήσει πολιτική επιρροή σε κάποιους. «Είναι εξαιρετικά πιθανό κάθε κράτος που είναι οικονομικά ισχυρό να κατέχει ένα διεθνές νόμισμα και να ασκεί ουσιώδη ισχύ και επιρροή»⁷⁷.

Έτσι, και οι αιτιώδεις παράγοντες και οι πολιτικές συνέπειες μπορεί να ποικίλλουν σημαντικά ανάλογα με τις περιστάσεις⁷⁸. Μάλιστα, άλλοτε η πολιτική εμπλοκή είναι ισχυρή και άλλοτε αδύναμη. Σε κάθε περίπτωση, όμως, στις διεθνείς νομισματικές σχέσεις έχουμε μια θεματική περιοχή που είναι αυταπόδεικτα μέρος του διεθνούς πολιτικού συστήματος⁷⁹.

⁷⁴ Buzan B. (1991), Is International Security Possible?, στο «New Thinking About Strategy and International Security» του Booth K., Harper Collins, p.254.

⁷⁵ Κατά τον Α. Ν. Anisimov (βλ. Πρακτικά από το Special Business Meeting about Stock and Currency Markets, Μόσχα, 15-16 Μαΐου, 2001), η νομισματική ισχύς προσδιορίζεται από την οικονομική ισχύ ενός κράτους συγκρινόμενου με άλλα κράτη.

⁷⁶ Στο παρελθόν και σε κάθε εποχή ένα ή μερικά νομίσματα αναδεικνύονταν ως κυρίαρχα στις νομισματικές σχέσεις: Η δραχμή της Αθήνας, το χρυσό solidus του Βυζαντίου, με την έννοια της ακεραιότητας, το φιορίνι της Φλωρεντίας, το δουκάτο της Βενετίας, το ολλανδικό guilden, το ισπανομεξικανικό αργυρό πέσο και πιο πρόσφατα η στερλίνα της Αγγλίας και το δολάριο των ΗΠΑ. Στη σύγχρονη εποχή, το καθεστώς που διαμορφώνεται δέχεται ταμπέλες όπως "νομίσματα κλειδιά" ή "νομίσματα-όνειρο" με την έννοια του χρήματος που, κατά τον Brown (1978), ονειρεύονται οι επενδυτές. Κατά τον B. Cohen (1998), στο «The Geography of Money, Ithaca, New York: Cornell University Press», πρόκειται και για μια νομισματική πυραμίδα. Κατά την S. Strange (1971), στο «The Politics of International Currencies, World Politics 23:2 (Ιανουάριος), 215-231», υπάρχουν 4 τύποι διεθνών νομισμάτων. Νομίσματα κορυφής, κύρια νομίσματα, διαπραγματεύσιμα νομίσματα και ουδέτερα νομίσματα.

⁷⁷ Πιστεύεται ότι συνήθως αυτό το κάνουν τα πλούσια κράτη

⁷⁸ Strange S. (1971).

⁷⁹ Strange S. (1976), International Monetary Relations, στο «International Economic Relations of the Western World» του Shonfield A., 1959-1971, vol.2, Oxford University Press, London, 18-359.

Άρα, λοιπόν, το χρήμα (ότι περιλαμβάνει τις πλευρές των νομισματικών και χρηματοδοτικών σχέσεων⁸⁰) μπορεί να είναι και πηγή και στόχος ισχύος στα διεθνή ζητήματα. Ένα στοιχείο διαμάχης όπως και ένα μέσο πιθανούς συνεργασίας⁸¹. Θέματα χρηματοδοτήσεων ή νομισματικά ζητήματα δεν θα μπορούσε να αναχθούν μόνο στη λεγόμενη χαμηλή πολιτική των τεχνικών στοιχείων της οικονομικής επιστήμης. Το χρήμα είναι συμφύως πολιτικό⁸², ένα ολόκληρο μέρος της υψηλής πολιτικής της διπλωματίας⁸³.

Γενικά, η μελέτη της οικονομίας προϋποθέτει μια δεδομένη πολιτική τάξη και δεν μπορούμε να τη μελετήσουμε απομονωμένη από την πολιτική⁸⁴. Ως προς το χρήμα, οι αποφάσεις που αφορούν τη διαχείρισή του, επηρεάζουν ουσιωδώς άλλα θέματα μεγάλης πολιτικής ευαισθησίας⁸⁵. Ειδικότερα, η διαχείριση πιστώσεων είναι, αναγκαστικά, πρωτευόντως πολιτική⁸⁶, υπό την ιστορική βάση ανάλυσης της μετάβασης από πρωτόγονες σε ανεπτυγμένες χρηματιστικές δομές αυξημένης ζήτησης, όπου το βάρος έπεφτε στις κυβερνήσεις για την επιβολή πολύπλοκων και επακριβών κανόνων διακυβέρνησης επιχειρήσεων των πιστωτικών ιδρυμάτων και των αγορών χρήματος⁸⁷.

Το σίγουρο είναι ότι το χρήμα δεν μπορεί να διαχωριστεί από την πολιτική⁸⁸. Συνεπώς, επειδή «εάν το χρήμα είναι μη διαχωρίσιμο από την πολιτική τόσο μη διαχωρίσιμη είναι η πολιτική του χρήματος από τις αναλύσεις για το χρήμα»⁸⁹, είναι προφανές ότι *το χρήμα διαθέτει μια σημαντικότερη δυναμική πρόκλησης πολιτικής αλλαγής* και δια μέσου της προς όφελος αυτού που αξιώνει μια τέτοια μεταβολή ανάλυσης, σαφέστατα, ενέχει ουσιώδη συστατικά διεθνών πολιτικών διεκδικήσεων.

⁸⁰ Τις διαδικασίες και τους θεσμούς της χρηματοδοτικής μεσολάβησης (κινητικότητα αποταμιεύσεων και εκχώρηση πιστώσεων) όπως επίσης τη δημιουργία και τη διαχείριση του ίδιου του χρήματος

⁸¹ βλ. κεφάλαιο 1, ενότητα 3.2.

⁸² Cohen B. (2000), *Money and Power in World Politics*, Προδημοσίευση για σχετικό σύγγραμμα των Lawton T. και Verdun A., Ashgate Publishing.

⁸³ Γι' αυτό και στη βιβλιογραφία μπορεί να συναντήσουμε ως προς τη φύση της νομισματικής ισχύος εκφράσεις όπως χρηματική ισχύς ή χρηματική διπλωματία

⁸⁴ Carr E. (1981), *The Twenty Years' Crisis, 1919-1939*, Macmillan Press, pp.105-117. Ακόμα, ο Carr λέει ότι η πολιτική και η οικονομία δεν συγκρούονται μεταξύ τους. Απλώς, φέρουν διαφορετικούς βαθμούς ισχύος.

⁸⁵ Calleo and Strange (1984).

⁸⁶ Strange S. (1985), *Interpretations of a Decade*, στο «*The Political Economy of International Money: In Search of a New Order*» του Λουκά Τσούκαλη, London: Sage Publications, ch.1.

⁸⁷ Strange S. (1994)

⁸⁸ Strange S. (1976).

2.3.3. Οι συγκυρίες της εποχής μας

2.3.3.1. Η προτίμηση εναλλακτικών μορφών επέμβασης-εξαναγκασμού

Η σημασία χρήσης εναλλακτικών μορφών ισχύος, όπως η νομισματική ισχύς, αυξάνεται αν αναλογιστούμε ότι, πλέον, υπάρχουν πολλοί λόγοι για ένα κράτος, να μην επιθυμεί σε εμπλοκή του σε στρατιωτική αναμέτρηση προς εξυπηρέτηση των εθνικών του συμφερόντων. Μερικοί απ' αυτούς είναι το κόστος απώλειας πάσης φύσεως πλούτου ή δυναμικού καθώς η εξάρτηση από αυτά γίνεται ολοένα πιο άμεση και έντονη, ο εργαλειακός ειρηνισμός, ο συμβιβασμός με τη νομιμότητα που πηγάζει από το Διεθνές Δίκαιο⁹⁰, η εσωτερική και διεθνής κατακραυγή⁹¹ με όσα συνεπάγονται, η δυνατότητα διεξαγωγής οικονομικών πολέμων ακόμα και από τις μικρότερες δυνάμεις.

Επίσης, μορφές ισχύος όπως η νομισματική, πλεονεκτούν και για ένα άλλο λόγο. Κατά κανόνα, δεν γίνονται άμεσα αντιληπτές σε μια δεδομένη αγορά λόγω της φαινομενικά ελεύθερης λήψης αποφάσεων. Αλλά ακόμα κι αν γίνουν αντιληπτές, δεν συγκεντρώνουν, άμεσα, ισχυρά κίνητρα βίαιας αντίδρασης.

2.3.3.2. Η εντονότερη αλληλεπίδραση κράτους και αγοράς

Αρχικά, το βάρος έπεφτε στην κρατοκεντρική προοπτική ενώ στη συνέχεια σημαντικό ρόλο έπαιξαν και παίζουν μη κρατικοί δρώντες. Ειδικά, καθώς οι αγορές κεφαλαίου θέρειναν και ο ρυθμός της χρηματιστικής παγκοσμιοποίησης επιταχυνόταν κατά τη δεκαετία του '70, οι κυβερνήσεις αποτελούσαν τον κύριο δρώντα και έμφαση δινόταν στη λεγόμενη διπλωματία των νομισματικών διαπραγματεύσεων. *Στη συνέχεια, δεν μπορούμε να παραγνωρίσουμε τη βασική διαφοροποίηση* λόγω της καταλυτικής επίδρασης των δυνάμεων της αγοράς μέσω της επανολοκλήρωσης των εθνικών χρηματιστικών αγορών και της ραγδαίας αύξησης της διασυνοριακής κινητικότητας κεφαλαίου. Πολλές φορές, το διεθνές χρηματιστικό σύστημα μοιάζει ή είναι τέτοιο, που οι

⁸⁹ Strange S. (1971).

⁹⁰ Jervis R. (1976), *Perception and Misperception in International Politics*, New Jersey: Princeton University Press.

παίχτες στο «Καζίνο»⁹² έχουν χάσει τον έλεγχο και, μάλιστα, συμπεριλαμβανομένων των κυβερνήσεων. Έτσι, τα τελευταία χρόνια, οι αγορές χρήματος έχουν ξεφύγει από τον απόλυτο έλεγχο του κράτους και των διεθνών εστίων εξουσίας⁹³.

Η κατανομή ισχύος στα νομισματικά ζητήματα είναι, σαφώς, ασυμμετρική, με ένα μικρότερο αριθμό κρατών να απολαμβάνει ένα δυσανάλογα μεγάλο μερίδιο επιρροής. Δεν υπάρχει αμφιβολία για την πραγματικότητα της ανισότητας ισχύος⁹⁴. Το παγκόσμιο σύστημα αναγκαστικά γίνεται ιεραρχικό με τον έλεγχο να συγκεντρώνεται, για το καλύτερο και το χειρότερο, σε μια μικρή ολιγαρχία χρηματικά σημαντικών κρατών⁹⁵.

Ως προς την παγκόσμια νομισματική διαχείριση, δίνεται βάρος στην επιθυμία για αποτελεσματική συλλογική δράση από τα πιο ισχυρά έθνη. Βέβαια, δεν είναι δυνατή μια αναμόρφωση του «τζογοειδούς» καπιταλισμού «πέρα από τα όρια αυτού που είναι λογικά αποδεκτό στις αρχηγικές κυβερνήσεις των προηγμένων κρατών»⁹⁶. Όμως, *το χρήμα γίνεται ολοένα και λιγότερο ελέγξιμο*, γιατί «οι πολιτικοί οργανισμοί για διεθνή χρηματική συνεργασία σήμερα είναι πιο αδύναμοι»⁹⁷.

Γενικότερα, ως προς την Οικονομία, δεν μπορεί κανείς να μείνει ασυγκίνητος από τις ραγδαίες εξελίξεις όταν, μάλιστα, κάθε μέρα χύνεται τόσο μελάνι για το περίφημο ζήτημα της λεγόμενης παγκοσμιοποίησης, που αφορά, κυρίως, την ολοένα αυξανόμενη αλληλεξάρτηση των περισσότερων οικονομιών του κόσμου η οποία συντελείται μέσω των αυξανόμενων διασυνοριακών ροών εμπορευμάτων και κεφαλαίου. Αυτή η αυξανόμενη διεθνής αλληλεξάρτηση προκαλεί οικονομικές συνθήκες και πολιτικές σε ένα έθνος, που επηρεάζουν αμεσότερα ή εντονότερα τις οικονομικές συνθήκες σε πολλά άλλα έθνη σχετικά με το παρελθόν.

⁹¹ Π.χ. στο εσωτερικό είναι μεγάλη η πίεση της κοινής γνώμης για λιγότερες απώλειες λόγω μεγαλύτερης εκτίμησης του αγαθού της ζωής και των ανθρωπίνων δικαιωμάτων αλλά και εξαιτίας της ευκολότερης-γρηγορότερης πληροφόρησης

⁹² Strange S. (1986).

⁹³ Strange S. (1998).

⁹⁴ Strange S. (1976).

⁹⁵ «συμμαχία αφθονίας» κατά Strange.

⁹⁶ Strange S. (1986), *Casino Capitalism*, Oxford: Blackwell.

⁹⁷ Strange S. (1998).

Προφανώς, η νομισματική ισχύς είναι εξαρτώμενη από την παγκόσμια οικονομία στα πλαίσια της οποίας «η ευημερία των ανθρώπων και η μοίρα των λαών συνδέονται πάντα στενά με τη λειτουργία και τις συνέπειες της αγοράς»⁹⁸. Όμως, πλέον, η αμοιβαία διάδραση μεταξύ κράτους και αγοράς γίνεται όλο και πιο σημαντική. Συνεπώς, η αγορά ως πηγή ισχύος επηρεάζει βαθύτερα τα πολιτικά αποτελέσματα κι επειδή δεν είναι δημιούργημα θεού αλλά ανθρώπων⁹⁹, κάποιοι επιδιώκουν τον έλεγχο της λειτουργίας της επειδή έχει τη δυνατότητα να ασκεί σημαντική επιρροή στην κοινωνία. Λόγω τεχνολογικών εξελίξεων προκύπτουν νέες ευκαιρίες για κέρδη από διεθνείς οικονομικές συναλλαγές στις οποίες ανταποκρίνονται οι οικονομικές μονάδες αυξάνοντας έτσι την παγκοσμιοποίηση¹⁰⁰ των οικονομιών.

Πάντως, η ανάπτυξη των διεθνών οικονομικών συναλλαγών προϋποθέτει ευνοϊκές κρατικές αποφάσεις ή δεσμεύσεις και επειδή «η πορεία κάθε κράτους στη διεθνή πολιτική του 21^{ου} αιώνα θα είναι συνάρτηση και των οικονομικών του επιδόσεων»¹⁰¹, οι γενόμενες προς όφελός του προσπάθειες, θα πρέπει να έχουν ως άξονα αναφοράς και ρυθμιστή το ίδιο το κράτος. Άλλωστε, η πολιτική του χρήματος μπορεί να έχει επεκταθεί τόσο που περιλαμβάνει ένα πλήθος από ιδιωτικούς δρώντες, αλλά όσο τα κράτη παραμένουν η βασική μονάδα τυπικής διακυβέρνησης ανά τον κόσμο, οι διακρατικές σχέσεις θα συνεχίσουν να αποτελούν ένα θεμελιώδες μέρος της ιστορίας.

2.4. ΚΡΑΤΙΚΗ ΚΑΙ ΝΟΜΙΣΜΑΤΙΚΗ ΚΥΡΙΑΡΧΙΑ

ΣΤΗΝ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΜΕΤΑΒΟΛΗ

2.4.1. Η έννοια της νομισματικής κυριαρχίας

Η εθνική κυβέρνηση φαίνεται να παραμένει η πιο σπουδαία πηγή πολιτικής ισχύος. Ένας λόγος για την πρωταρχικότητα των εθνικών κυβερνήσεων είναι ακριβώς ότι έχουν μονοπωλήσει την ισχύ να

⁹⁸ Gilpin R. (1981), *War and Change in World Politics*, Cambridge University Press.

⁹⁹ Gilpin R. (1981).

¹⁰⁰ Πιο ορθός όρος θα μπορούσε να είναι «διεθνοποίηση» (βλ. Χ. Γκιώνη στο «Η Παγκοσμιοποίηση Σήμερα», *Russian Federation Today*, Μάρτιος 2002).

εκδίδουν νομίσματα. Για να κατανοήσουμε αυτή την πρωταρχικότητα αρκεί να αντιπαραθέσουμε δύο συγκεκριμένα συλλογικά μορφώματα. Από τη μια πλευρά, τα υποεθνικά κυβερνητικά μορφώματα, όπως οι *δήμοι*, δεν διαθέτουν νομισματική κυριαρχία εξαιτίας εξωτερικά επιβαλλομένων κανόνων. Από την άλλη πλευρά, οι *διεθνείς συνασπισμοί* προκύπτουν με τη βούληση και τη συναίνεση των εθνικών κυβερνήσεων¹⁰².

Επίσης, πρωτογενώς, οι ιδιώτες δεν έχουν ειδικά δικαιώματα στη σφαίρα του χρήματος έτσι ώστε να μπορούν να διεκδικήσουν το μπλοκάρισμα των κυβερνητικών επιδιώξεων. Για παράδειγμα, μπορεί να είναι επιθυμητή η ελευθερία στις συμφωνίες συναλλάγματος αλλά αυτό δεν αποτελεί δικαίωμα συγκρίσιμο με αυτό της ελευθερίας της θρησκείας ή του τύπου. Τα μεμονωμένα περιουσιακά στοιχεία κατονομασμένα σε εθνικό νόμισμα είναι κατά κάποιον τρόπο κυβερνητική περιουσία και όχι εξολοκλήρου περιουσία ιδιωτών. Η υποτίμηση, οι συναλλαγματικοί έλεγχοι και άλλα μέτρα που επιβάλλουν απώλειες σε άτομα που κατέχουν περιουσιακά στοιχεία ή πληρώνονται σε εθνικό νόμισμα, μπορεί να είναι ανεπιθύμητα για αρκετούς πολίτες αλλά ανήκουν στη δικαιωματική ισχύ της εθνικής κυβέρνησης¹⁰³.

Εδώ, πολλοί, όχι μόνο θέτουν τη *νομισματική κυριαρχία* (sovereignty) ως προαπαιτούμενο για την πολιτική πρόοδο αλλά συγχέουν και αυτό τον όρο με τη «νομισματική αυτονομία» ή την «ανεξάρτητη νομισματική πολιτική». Στην πραγματικότητα πρόκειται, όπως έλεγε ο Kurihara¹⁰⁴, για μια προσπάθεια απομόνωσης της εγχώριας οικονομίας από τους αντίθετους αντίκτυπους μιας πίεσης αλλού. Ουσιαστικά, η νομισματική κυριαρχία αναφέρεται στην αδιαμφισβήτητη, αναγνωριζόμενη από το Διεθνές Δίκαιο, ισχύ ενός

¹⁰¹ Παπασωτηρίου Χ. (1999), Ελλάδα, Νοτιοανατολική Ευρώπη και Νέο Διεθνές Σύστημα: Οι προκλήσεις του 21^{ου} αιώνα, Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση.

¹⁰² Αυτοεπιβαλλόμενοι κανόνες που τα έθνη συμφωνούν να επιβάλλουν πιθανώς για να προάγουν τα εθνικά τους συμφέροντα πιο αποτελεσματικά μέσα σε ένα διεθνές περιβάλλον. Οι αυτοεπιβαλλόμενοι κανόνες δεν μειώνουν αναγκαστικά τη νομισματική κυριαρχία, ειδικά αν ένα έθνος μπορεί να εξέλθει από αυτούς με σχετικά μικρό κόστος.

¹⁰³ Mann F. (1992), *The Legal Aspect of Money*, 5th Edition, Oxford: Clarendon Press.

¹⁰⁴ Kurihara K. (1949), *Towards a New Theory of Monetary Sovereignty*, *Journal of Political Economy*, 57, 2 (Απρίλιος), 162-170.

κράτους να ρυθμίζει τα θέματα του δικού του νομίσματος¹⁰⁵. Ο Dukic¹⁰⁶ προσέθεσε ότι η νομισματική κυριαρχία σηματοδοτεί τη διεξαγωγή νομισματικής πολιτικής από την Κεντρική Τράπεζα με τον σκοπό της επίτευξης των προγραμματισμένων στόχων της οικονομικής πολιτικής ενώ ο Mundell¹⁰⁷ τη διαχωρίζει σε 3 μέρη. Το δικαίωμα να προσδιορίζει τι συνιστά τη μονάδα υπολογισμού, να προσδιορίζει το μέσο πληρωμών και να παράγει χρήμα ή να προσδιορίζει τις συνθήκες υπό τις οποίες παράγεται από άλλους.

Όμως, επιπλέον, η νομισματική κυριαρχία περιλαμβάνει κάτι παραπάνω από την κατοχή ενός ξεχωριστού εθνικού νομίσματος. Την άσκηση ή, τουλάχιστον, τη δυνατότητα άσκησης μιας διακριτής νομισματικής πολιτικής ανεξάρτητα από άλλα έθνη. Εξωτερικές συνθήκες μπορούν να περιορίσουν τον αποτελεσματικό βαθμό νομισματικής κυριαρχίας. Κάποιοι θεωρούν ότι οι διεθνείς νομισματικές συμφωνίες, όπως ήταν στο παρελθόν το σύστημα του Bretton-Woods, μειώνουν τη νομισματική κυριαρχία περιορίζοντας την ελευθερία δράσης στη νομισματική πολιτική. Εκεί, ακριβώς, είναι που ο εκάστοτε κρατικός δρώντας ο οποίος φιλοδοξεί να εκμεταλλευτεί τη δυνατότητα επίδρασής του στα διεθνή δρώμενα, πρέπει να ενεργήσει ανάλογα με τις ανακύπτουσες συνθήκες.

2.4.2. Τα επιδιωκόμενα οφέλη

Όσοι επιδιώκουν τη νομισματική κυριαρχία, προσδοκούν ορισμένα οφέλη. Ένα όφελος είναι η δυναμική για *ανεξάρτητη πολιτική*. Μια εθνική κεντρική τράπεζα¹⁰⁸ δίνει σε μια χώρα ένα ευρύτερο πεδίο επιλογών σχετικά με τον ακολουθούμενο τύπο νομισματικής πολιτικής. Μπορεί η στόχευση να στραφεί προς τις συναλλαγματικές τιμές, την

¹⁰⁵ Martha R. S. (1993), The Fund Agreement and the Surrender of Monetary Sovereignty to the European Community, *Common Market Law Review* 30, 4 (Αύγουστος), 359-386.

¹⁰⁶ Dukic D. (1995), Monetary Sovereignty-Some Theoretical and Empirical Considerations, *Development and International Cooperation*, v.11, no.21-1, β' εξάμηνο, pp.225-248.

¹⁰⁷ Mundell R. (1997), Money and the Sovereign State, Προδημοσίευση για το International Economic Association Conference, Italy: Trento, 4-7 Σεπτεμβρίου.

¹⁰⁸ Σε αντίθεση μια currency board ή μια επίσημη δολαριοποίηση υποβάλλουν μια χώρα σε μια μεμονωμένη, σαφώς προσδιορισμένη νομισματική πολιτική: σταθερές συναλλαγματικές τιμές, πλήρη μετατρεψιμότητα στο νόμισμα-ηγέτη και καμιά προσπάθεια να θέσει στόχους γύρω από την προσφορά χρήματος ή τα επιτόκια.

προσφορά χρήματος, τα επιτόκια και την επιβολή ή μη συναλλαγματικών ελέγχων.

Ένα άλλο όφελος είναι ότι δημιουργεί έσοδα «*κυριαρχικού δικαιώματος*¹⁰⁹» από την έκδοση της νομισματικής βάσης. Οι συμφωνίες για μοίρασμα του «κυριαρχικού δικαιώματος» κατά μήκος των εθνικών συνόρων ενυπάρχουν¹¹⁰ αλλά περιλαμβάνουν διεθνείς συμφωνίες που περιορίζουν τη δυναμική για ανεξάρτητη πολιτική. Με μια κεντρική εθνική τράπεζα, η εθνική κυβέρνηση έχει την ικανότητα να αλλάζει το ρυθμό πληθωρισμού και συνεπώς το συλλεγόμενο ποσό «κυριαρχικού δικαιώματος», ενώ αν απουσιάζει μια εθνική κεντρική τράπεζα, αυτός που θα αποφασίζει για τις πολιτικές που καθορίζουν πως θα διαμορφωθεί ο ρυθμός πληθωρισμού, θα είναι κάποιος έξω από τη χώρα. Ο πληθωρισμός μπορεί να θεωρηθεί ένα είδος φόρου, ο οποίος μάλιστα επηρεάζει κι άλλους φόρους. Το πιο κατάλληλο μίγμα φόρων ποικίλει από χώρα σε χώρα και, μάλιστα, σε κάποιες χώρες, ο πληθωριστικός φόρος μπορεί να είναι ο πιο εύκολα συλλέξιμος φόρος¹¹¹. Ως προς τη φορολογική πολιτική, μια κεντρική εθνική τράπεζα επιτρέπει σε μια χώρα τη μέγιστη ελευθερία για βέλτιστο σχεδιασμό. Ειδικότερα σε καιρό πολέμου, είναι ιδιαίτερα σημαντική η ευελιξία μιας κεντρικής τράπεζας. Όπως έλεγε ο Keynes¹¹² (1971), μια κυβέρνηση όταν δε μπορεί να επιβιώσει με κανένα άλλο μέσο τότε μπορεί να ζήσει με το «κυριαρχικό δικαίωμα».

Επιπλέον, μια κεντρική τράπεζα μπορεί να δράσει ως *δανειστής τελευταίου καταφυγίου* για τις εμπορικές τράπεζες όχι μόνο με τη χορήγηση αποθεμάτων της αλλά και με την έκδοση χρήματος ώστε να καλύψει τα χρέη των εμπορικών τραπεζών σε εγχώριο νόμισμα.

Τέλος, ένα εθνικό νόμισμα μπορεί να είναι μια *έκφραση εθνικής ταυτότητας και εθνικής υπερηφάνειας*. Ένα νόμισμα, όπως μια γλώσσα, μια σημαία και μια κυβέρνηση, μπορεί να ενισχύσει την αίσθηση μιας

¹⁰⁹ Seigniorage

¹¹⁰ Bogetic Z. (2000), Seignorage Sharing Under Dollarisation, Central Banking 10, 4:77-87.

¹¹¹ Cooper R. (1991), Economic Stabilization in Developing Countries, Occasional Papers No.14, San Francisco: International Center for International Growth.

¹¹² Keynes J. M. (1971), A Tract on Monetary Reform, Collected Writings, V.4, London: Macmillan.

ομάδας ότι τους ενώνει ως έθνος. Αποτελεί σύμβολο και εργαλείο εθνικής ταυτότητας¹¹³.

2.4.3. Η πρακτικά ανέφικτη ανεξάρτητη νομισματική πολιτική

Ένας σοβαρός μηχανισμός διαχωρισμού της εθνικής οικονομίας από τις διεθνείς χρηματαγορές είναι οι συναλλαγματικοί έλεγχοι. Μπορούν να δημιουργήσουν εμπόδια που αποτρέπουν το arbitrage¹¹⁴ με τον υπόλοιπο κόσμο. Για παράδειγμα, η Κίνα χρησιμοποίησε συναλλαγματικούς ελέγχους για να αποτρέψει την υποτίμηση του yuan ενάντια στο δολάριο κατά τη διάρκεια της Ασιατικής νομισματικής κρίσης του 1997-98. Όσο πιο αποτελεσματικά επιβληθούν οι έλεγχοι, τόσο μεγαλύτερος είναι ο βαθμός διαχωρισμού.

Ως προς την έλλειψη νομισματικής κυριαρχίας, μια ενδιαφέρουσα περίπτωση είναι αυτή του Παναμά (1988-89)¹¹⁵. Οι Η.Π.Α. επέβαλλαν εμπορικές απαγορεύσεις, σταμάτησαν το πέρασμα των κερδών κατά μήκος του καναλιού, πάγωσαν τις Παναμέζικες τραπεζικές καταθέσεις στις Η.Π.Α. και έπαψαν τον εφοδιασμό του Παναμά με δολάρια. Η οικονομία του Παναμά υπέστη μια μεγάλη ύφεση και παρουσιάστηκε έλλειψη νομισμάτων. Όμως, ο Παναμάς ήταν ευάλωτος στην Αμερικανική πίεση όχι εξαιτίας της δολαριοποίησης αλλά λόγω της σημασίας της ζώνης του καναλιού η οποία ελεγχόταν από τις Η.Π.Α. Η επίδραση θα εμφανιζόταν σε οποιοδήποτε νομισματικό σύστημα κι αν υπήρχε.

Ο Παναμάς δυνητικά διέθετε θεωρητική ελευθερία δράσης παρά τη δολαριοποίηση. Θα μπορούσε να είχε αποφύγει το πάγωμα στις τραπεζικές καταθέσεις κρατώντας αυτές σε κάποιο offshore χρηματοδοτικό κέντρο όπως οι Μπαχάμες. Θα μπορούσε να αποφύγει την έλλειψη χρήματος, εξουσιοδοτώντας τράπεζες να τυπώσουν χρήμα στην ίδια βάση με τις καταθέσεις¹¹⁶. Το δολάριο θα είχε παραμείνει ως

¹¹³ Cohen B. (2000), Monetary Union: The Political Dimension, Federal Reserve Bank of Dallas Conference about Dollarization, 7/6/00.

¹¹⁴ Ευθυγράμμιση τιμών

¹¹⁵ Kirshner J. (1995), Currency and Coercion: The Political Economy of International Monetary Power, New Jersey: Princeton University Press.

¹¹⁶ Ελεύθερη τραπεζική, ένα σύστημα με μακρά ιστορική εμπειρία [βλ. Dowd K. (1992), The Experience of Free Banking, London: Routledge].

νομισματική μονάδα αλλά δεν θα είχε κυκλοφορήσει ως μέσο συναλλαγής. Ο ρόλος του θα περιοριζόταν σε διατραπεζικές διευθετήσεις. Τότε, το χρηματοδοτικό σύστημα θα ήταν πέρα από την πρόσβαση των Η.Π.Α. και ο Παναμάς θα είχε τόση απομόνωση από την πολιτική πίεση των ΗΠΑ όση θα επέβαλε μια κεντρική τράπεζα στις ίδιες συνθήκες. Σήμερα, παρόμοια προβλήματα οδηγούνται στη λύση της υιοθέτησης του ευρώ, γεγονός που αν συμβεί θα εκτοξεύσει τη διεθνή παρουσία του ευρωπαϊκού νομίσματος και θα περιορίσει την αντίστοιχη παρουσία του δολαρίου. Στο 4^ο κεφάλαιο της παρούσας μελέτης θα εξετάσουμε αν κάτι τέτοιο είναι εφικτό και βιώσιμο.

Πάντως, όποια κι αν είναι η συμφωνία συναλλαγματικών τιμών, καθώς το διεθνές εμπόριο και οι διεθνείς ροές του κεφαλαίου αυξάνουν σε σημασία, η *ικανότητα να υπάρξει μια πραγματικά ανεξάρτητη νομισματική πολιτική απομακρύνεται* αφού στην καλύτερη περίπτωση οι ροές κεφαλαίου είναι τόσο μεγάλες που υπερσκελίζουν οτιδήποτε κι αν επιχειρήσουν οι κεντρικές τράπεζες¹¹⁷.

Υπάρχει, εξάλλου, ως πιθανότητα¹¹⁸, οι κυβερνήσεις μερικών αναπτυσσόμενων χωρών να είναι ανίκανες να ελέγξουν την τοπική προσφορά του χρήματος επειδή το ηλεκτρονικό χρήμα¹¹⁹ δίνει τη δυνατότητα χρήσης οποιουδήποτε νομίσματος κι έτσι δεν αποκλείεται, στην προσπάθειά μας να αποφύγουμε τα «κακά» νομίσματα, να πάψουμε να χρησιμοποιούμε νομίσματα τέτοιων χωρών¹²⁰. Ωστόσο, το κεφάλαιο ρέει ευκολότερα μέσα στα εθνικά σύνορα παρά δια μέσου αυτών. Η ύπαρξη ξεχωριστών νομισμάτων καθίσταται από μόνη της ως ένα ισχυρό εμπόδιο για το εμπόριο αγαθών και χρηματοδοτικών περιουσιακών στοιχείων, πράγμα το οποίο εξηγεί γιατί οι χώρες που έχουν κοινό νόμισμα κάνουν περισσότερο εμπόριο η μια με την άλλη σε σχέση με αυτές που δεν έχουν¹²¹. Ειδικά κάτω από κυμαινόμενες

¹¹⁷ Llewellyn D. (1980), *International Financial Integration: The Limits of Sovereignty*, New York: John Wiley and Sons.

¹¹⁸ Μικρή, βέβαια, αφού η ηλεκτρονική τεχνολογία προσφέροντας λεπτομερέστερη, φθηνότερη, ελκυστικότερη παρακολούθηση και μεγάλη ελευθερία δίνει αντικίνητρα

¹¹⁹ Έξυπνες κάρτες κ.τ.λ.

¹²⁰ Frezza B. (1997), *The Internet and the End of Monetary Sovereignty*, στο «*The Future of Money in the Information Age*, 29-33, Washington: Cato Institute.

¹²¹ Rose A. (1999), *One Money, One Market: Estimating the Effect of Common Currencies on Trade*, National Bureau of Economic Research Working Paper W7432 (Δεκέμβριος).

συναλλαγματικές τιμές, τα ξεχωριστά νομίσματα δημιουργούν συναλλαγματικούς κινδύνους οι οποίοι τείνουν να κρατούν τις εγχώριες αποταμιεύσεις στο εσωτερικό και τις ξένες επενδύσεις στο εξωτερικό. *Τα εθνικά σύνορα και τα εθνικά νομίσματα έχουν ακόμα πολύ σημαντική επίδραση στις οικονομικές σχέσεις.*

2.4.4. Οι ανεπιτυχείς αναμενόμενες ωφέλειες

Συνήθως, η νομισματική κυριαρχία είναι μόνο καμουφλάζ για τον υπό διανομή πλούτο, από τον δημόσιο τομέα σε μια ομάδα ειδικών συμφερόντων που είναι συχνότατα ουσιωδώς πλουσιότερη. Οι λίγες έρευνες που έχουν γίνει δείχνουν ότι οι περισσότερες αναπτυσσόμενες χώρες δεν απολαμβάνουν κάποιο ευδιάκριτο όφελος από την κατοχή δικού τους νομίσματος που εκδίδεται από τις δικές τους κεντρικές τράπεζες¹²². Οι αναπτυσσόμενες χώρες με κεντρικές τράπεζες δεν αναπτύσσονται γρηγορότερα από όσες δεν διαθέτουν τέτοιες. Τα εθνικά νομίσματα δεν φαίνεται να έχουν κάνει τα χρηματοδοτικά συστήματα πιο σταθερά. Οι τραπεζικές κρίσεις είναι γενικά πιο ζημιογόνες σε νομισματικά συστήματα με κεντρικές τράπεζες από ότι σε άλλα συστήματα. Κατά κανόνα, *ούτε τα εθνικά νομίσματα ούτε οι εθνικές κεντρικές τράπεζες προήγαγαν την εμπιστοσύνη στις εθνικές κυβερνήσεις*. Εδώ, το ερώτημα που τίθεται εύλογα είναι μήπως παρά την απώλεια οικονομικών ωφελειών μπορούμε να αποκομίσουμε αξιολογικά πολιτικά οφέλη;

Πιστεύεται ότι το εθνικό νόμισμα συνεισφέρει στην πολιτική ενότητα όντας ένα σύμβολο εθνικής ταυτότητας και αντικείμενο εθνικής υπερηφάνειας. Όμως, όσον αφορά τις αναπτυσσόμενες χώρες, είναι προφανές ότι οι ντόπιοι δεν εμπιστεύονται τα νομίσματά τους. Έρευνες έδειξαν ότι περίπου το 60% των εκδοθησομένων δολαρίων βρίσκονται σε ξένα χέρια¹²³. Η επέκταση της ανεπίσημης δολαριοποίησης¹²⁴ σε

¹²² Shuler K. (1996), Should Developing Countries Have Central Banks? Currency Quality and Monetary Systems in 155 Countries, London: Institute of Economic Affairs.

¹²³ Shuler K. (1996).

¹²⁴ Όταν μιλάμε για δολαριοποίηση, σύμφωνα με τον Gilpin R. (1987), The Political Economy of International Relations, Princeton University Press, πρέπει να έχουμε κατά νου ότι ναι μεν ενισχύει τη δημοσιονομική και νομισματική πειθαρχία των λιγότερο ανεπτυγμένων κρατών ελαττώνοντας τη νομισματική τους αβεβαιότητα, τη νομισματική κερδοσκοπία και την πιθανότητα χρηματοδοτικών κρίσεων ή ανταγωνιστικών υποτιμήσεων

τόσο πολλές χώρες, δείχνει ότι αντί να αποτελούν πηγή εθνικής ενότητας, αρκετά εθνικά νομίσματα προκαλούν ή επιτείνουν κοινωνικές εντάσεις προξενώντας οικονομικά προβλήματα.

2.4.5. Η απόκλιση μεταξύ νομισματικής και πολιτικής κυριαρχίας

Σήμερα, η αρχή του κυβερνητικού μονοπωλίου ξεθωριάζει αλλά όχι ως προς το χρήμα. Τα κράτη είναι ακόμα οι κύριοι εφοδιαστές χρήματος. Οπότε, η εξουσία παραμένει άθικτη καθώς η ζήτηση μπορεί να ρυθμιστεί επιτυχώς. Οι κυβερνήσεις διατηρούν ένα πεδίο επιλογών ανάμεσα σε εναλλακτικές τακτικές και στρατηγικές, όσο δεν απομακρύνονται από ό,τι επιτάσσει η διασυννοριακή άμιλλα μεταξύ νομισμάτων. Η αλήθεια είναι ότι το έθνος-κράτος δεν εμφανίζεται τόσο ισχυρό όσο στο παρελθόν αλλά δεν έχει εξουδετερωθεί όπως πιστεύουν μερικοί. Απλώς, η παραδοσιακή αντίληψη της νομισματικής κυριαρχίας, όπως δείχνει επαρκώς και η Ασιατική χρηματοδοτική κρίση, έχει περιέλθει σε ένα ολοένα αυξημένο και αναγκαστικό ανταγωνισμό δυνάμεων της αγοράς¹²⁵. Η εξουσία φαίνεται να μοιράζεται ανάμεσα σε κυβερνήσεις και την αγορά που καθοδηγούνται από το αόρατο χέρι του ανταγωνισμού.

Από τη μια μεριά, οι κυβερνήσεις δεν έχουν χάσει τον ρόλο τους ως αποτέλεσμα της νομισματικής επέκτασης έξω από χωρικούς περιορισμούς όντας ακόμα μέρος του ευρύτερου νομισματικού συστήματος διακυβέρνησης αλλά, από την άλλη μεριά, είναι αναγκασμένες να προσαρμόζονται σε μια δραματική μεταμόρφωση του καθεστώτος τους –από το μονοπώλιο στο ολιγοπώλιο- *ασκώντας την εξουσία με διαφορετικούς τρόπους* σε σχέση με το παρελθόν.

Ακόμα, το χρήμα έχει ορισμένα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά. Διαφέρει όχι μόνο εξαιτίας του κεντρικού, ακόμα, ρόλου που παίζουν τα κράτη στην προσφορά αλλά και λόγω της μοναδικής σημασίας της

αλλά είναι προτιμητέες οι κυμαινόμενες συναλλαγματικές τιμές καθώς μια ανατίμηση ή υποτίμηση στις συναλλαγματικές τιμές λειτουργεί ως απορροφητικός μηχανισμός για τους αιφνιδιασμούς. Για παράδειγμα, μια πτώση της ζήτησης για εξαγωγές μπορεί να οδηγήσει σε επιβράδυνση της οικονομικής ανάπτυξης και αύξηση της ανεργίας. Τότε, πιθανώς να αφηθούν χαμηλά οι μισθοί. Όμως, κάτι τέτοιο δεν είναι πολιτικά εύκολο. Η πιο απλή λύση θα ήταν η υποτίμηση του νομίσματος και κατά συνέπεια η μείωση της τιμής στις εξαγωγές της χώρας ώστε να επιτευχθεί αύξηση της ζήτησης.

ψυχολογίας στον τρόπο λειτουργίας του χρήματος. Καθώς οι εθνικές οικονομίες γίνονται όλο και πιο ολοκληρωμένες, η οικονομική διακυβέρνηση συνδέεται όλο και λιγότερο με τις τυπικές δομές της κυβέρνησης και περισσότερο με ένα προϊόν ανταγωνιστικών δυνάμεων στην αγορά, περιλαμβάνοντας κυβερνήσεις αλλά και δρώντες του ιδιωτικού τομέα. Αυτό *δεν είναι θέμα κρατών ενάντια στις αγορές αλλά πιο πολύ κρατών ως μέρος της αγοράς*¹²⁶. Σε κάθε περίπτωση, οι κυβερνήσεις όσο μπορούν να διαφεντεύουν τα βασικά της ζήτησης και της προσφοράς, θα παίζουν ζωτικό ρόλο στο διεθνές γίγνεσθαι.

Η αδυναμία της κυβέρνησης να αναγκάζει τους πολίτες να χρησιμοποιήσουν ένα συγκεκριμένο νόμισμα ή να απαγορεύει τη χρήση άλλων νομισμάτων είναι λογική προέκταση της αρχής του ανταγωνισμού. Στις περισσότερες αναπτυσσόμενες χώρες¹²⁷, η ιστορική εμπειρία δείχνει ότι η αποκήρυξη της νομισματικής κυριαρχίας θα βελτιώνει σημαντικά την καταναλωτική κυριαρχία. Η διασύνδεση της πολιτικής με ένα καλό εξωτερικό νόμισμα θα εξουδετέρωνε τις ανάγκες επιβολής συναλλαγματικών ελέγχων, θα έδινε στους ανθρώπους ένα νόμισμα ανώτερο από το δικό τους στη δεδομένη στιγμή όντας συμβατό με την απόλυτη ελευθερία επιλογής στην απόφαση για το ποιο νόμισμα θα ήθελαν να χρησιμοποιήσουν στις συναλλαγές τους.

Η επίσημη δολαριοποίηση, μια ανεξάρτητη συναλλαγματική Αρχή (currency board) ή μια νομισματική ένωση ελαττώνουν την οικονομική ισχύ την οποία μπορεί να ασκήσει μια κυβέρνηση στους πολίτες, εκμηδενίζοντας την ισχύ της για δημιουργία πληθωρισμού. Όμως, *όλα αυτά δεν είναι σε θέση να μειώσουν την εθνική πολιτική κυριαρχία*, δηλαδή την ισχύ της κυβέρνησης να συνάψει σχέσεις με τις κυβερνήσεις άλλων κρατών¹²⁸. Αντίστοιχα, μια καταστατική διακήρυξη των δικαιωμάτων των πολιτών ελαττώνει την πολιτική ισχύ της εθνικής κυβέρνησης πάνω στους πολίτες¹²⁹, αλλά, τουλάχιστον βραχυπρόθεσμα, δεν μειώνει την εθνική πολιτική κυριαρχία. Η πολιτική

¹²⁵ Cohen B. (1998), Money in a Globalized World: From Monopoly to Oligopoly, Oxford Development Studies, 26:111-26.

¹²⁶ Cohen B. (1999), Marketing Money: Currency Policy in a Globalized World, www.polsci.ucsb.edu/faculty.

¹²⁷ Shuler K. (1996).

¹²⁸ Κλασσικά είναι τα παραδείγματα της Αργεντινής, του Παναμά, του Μεξικού και της Βραζιλίας.

κυριαρχία δεν απαιτεί μια εθνική κεντρική τράπεζα, ούτε καν ένα ξεχωριστό εθνικό νόμισμα ενώ η νομισματική κυριαρχία, ουσιαστικά, είναι μια έννοια που χρησιμοποιείται για να δικαιολογήσει την φτωχή παρουσία με την οποία φορτώνουν τους πολίτες τους οι πολυάριθμες εθνικές κεντρικές τράπεζες¹³⁰.

2.4.6. Σύνοψη των αποτελεσμάτων από την εξέταση του συσχετισμού μεταξύ νομισματικής ισχύος και πολιτικής κυριαρχίας

Όπως διαπιστώνουμε από την προηγηθείσα ανάλυση, *η σχέση νομισματικής ισχύος και νομισματικής κυριαρχίας δεν είναι πάντα ευθέως ανάλογη*. Με δεδομένα ότι δεν μπορεί να υπάρξει μια αληθινά ανεξάρτητη νομισματική πολιτική, ότι τα εθνικά σύνορα και τα εθνικά νομίσματα έχουν ακόμα πολύ σημαντική επίδραση στις οικονομικές σχέσεις και ότι οι αναπτυσσόμενες χώρες, κάτω από οποιεσδήποτε νομισματικές συνθήκες που προϋποθέτουν νομισματική κυριαρχία, δεν επωφελούνται σημαντικά, οφείλουμε να *διαχωρίσουμε τις περιπτώσεις μεταξύ αναπτυγμένων και αναπτυσσόμενων κρατών*. Στην δεύτερη περίπτωση, θα πρέπει να εξεταστεί σοβαρά από τους λαμβάνοντες τις αποφάσεις, το ενδεχόμενο ακόμα και της προσωρινής παραχώρησης της νομισματικής κυριαρχίας μέχρι να υπάρξουν ικανοποιητικά δείγματα οικονομικής προόδου.

Η παραχώρηση αυτή όταν συμβαίνει ελεγχόμενα και για σχετικά βραχύ χρονικό διάστημα, δεν συνεπάγεται κατ' ανάγκη και παραχώρηση πολιτικής κυριαρχίας. Απεναντίας, ο δρόμος για την άρθρωση μιας σοβαρής οικονομικής φωνής στο μέλλον από κάποιο αναπτυσσόμενο κράτος, είναι δυνατό να περνάει μέσα από την παραχώρηση νομισματικής κυριαρχίας και όταν πλέον αυτό, στα πλαίσια μιας εξέλιξης δαρβινικού τύπου, καταφέρει να ορθώσει ένα αξιόλογο ανάστημα, ίσως θα έρθει η ώρα υιοθέτησης μιας πορείας που θα βασίζεται στη νομισματική ισχύ με γνώμονα τη νομισματική κυριαρχία.

¹²⁹ Βλ. την περίπτωση του περιορισμού της Λατρείας

¹³⁰ Shuler K. (2000), *What Use is Monetary Sovereignty?*, Προδημοσίευση από βιβλίο των Dean J.-Fraser S. για τη δολαριοποίηση, University in British Columbia.

2.5. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

ΓΙΑ ΤΗ ΘΕΣΗ ΤΗΣ ΝΟΜΙΣΜΑΤΙΚΗΣ ΙΣΧΥΟΣ ΣΤΟ ΜΗΧΑΝΙΣΜΟ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΑΛΛΑΓΗΣ

Σε όποιο επίπεδο λειτουργίας και σε οποιοσδήποτε διαστάσεις κι αν εξετάσουμε την ισχύ, δεν μπορούμε να παραγνωρίσουμε ότι *όλες οι μορφές ισχύος είναι σε κάποια έκταση οικονομικές ως προς τη φύση τους*. Έτσι, λοιπόν, η νομισματική ισχύς ως αμιγής οικονομική δύναμη επηρεασμού ιδιωτών ή ομάδων, μέσω αλλαγής των συναφών με την εκάστοτε πραγματικότητα νομισματικών περιορισμών στο περιβάλλον δράσης τους (έχοντας επίπτωση στις συμπεριφορές, τις επιλογές και τους διακανονισμούς τους), καθίσταται *ιδιαίτερα κρίσιμη*¹³¹ για την *πρόκληση πολιτικής μεταβολής*.

Πιο συγκεκριμένα, μια αλλαγή στις συναλλαγματικές τιμές μεταβάλλει τη σχετική τιμή των αγαθών και των υπηρεσιών που ανταλλάσσονται από 2 χώρες και μπορεί να έχει σημαντική επίδραση στην εμπορική ροή ανάμεσα στα έθνη και την εγχώρια οικονομία ενός έθνους. Αυτή η *σχετική τιμή επηρεάζει μοιραία τη σχετική οικονομική ισχύ η οποία αποτελεί ένα κρίσιμο γρανάζι του μηχανισμού πολιτικής αλλαγής*.

Σύμβολο και καρδιά της οικονομικής ισχύος είναι το χρήμα, το οποίο εμφανίζεται συμφυώς πολιτικό. Οι αποφάσεις που αφορούν τη διαχείρισή του επηρεάζουν ουσιωδώς άλλα θέματα μεγάλης πολιτικής σημασίας. Επιπροσθέτως, είναι *σημαντική η προτίμηση εναλλακτικών μορφών επέμβασης*, όπως αυτή της άσκησης νομισματικού εξαναγκασμού αντί της στρατιωτικής επέμβασης, και το γεγονός ότι η *αυξανόμενη διεθνής αλληλεξάρτηση προκαλεί οικονομικές συνθήκες και πολιτικές σε ένα έθνος, που επηρεάζουν αμεσότερα ή εντονότερα τις οικονομικές συνθήκες σε πολλά άλλα έθνη σχετικά με το παρελθόν*.

Τέλος, κατά την επιδίωξη νομισματικής ισχύος, η σχέση κατοχής της και εξασφάλισης νομισματικής κυριαρχίας δεν είναι πάντα ευθέως

¹³¹ Βλ. περίπτωση της κρίσης στο Σουέζ το 1956.

ανάλογη, με αποτέλεσμα ορισμένες φορές να προκρίνεται μέχρι και η παραχώρηση της δεύτερης ως απόφαση πολιτικής.

«...Όταν κρίνεται απαραίτητο...
η οικονομική ισχύς του κράτους
πρέπει να καλλιεργείται
και να χρησιμοποιείται
ως εργαλείο της πολιτικής...»

E. Earle¹³², 1994

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3

Η ΝΟΜΙΣΜΑΤΙΚΗ ΙΣΧΥΣ

ΩΣ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΙΚΟ ΕΡΓΑΛΕΙΟ ΥΨΗΛΗΣ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗΣ

Στο προηγούμενο κεφάλαιο είδαμε τον καταλυτικό ρόλο που μπορεί να παίξει η χρήση της νομισματικής ισχύος. Μένει να εξετάσουμε αν μια τέτοια πιθανότητα είναι εύκολα εφικτή, βιώσιμη και αποτελεσματική και να αναζητήσουμε τους συγκεκριμένους τρόπους με τους οποίους επιτυγχάνεται. Έτσι, στο κεφάλαιο αυτό, αναζητείται, αρχικά, η απόδειξη ότι ικανοποιούνται οι θεωρητικές προϋποθέσεις άσκησης νομισματικής ισχύος και η πρακτική επιβεβαίωση της διαπίστωσης αυτής ώστε να αιτιολογηθεί επιστημονικά η βάση της θεωρίας που ακολουθεί. Στη συνέχεια, διακρίνονται, ανάλογα με τον τιθέμενο στόχο, 5 σχετικές στρατηγικές. Πρόκειται για τη νομισματική υποστήριξη, την προετοιμασία για ευκαιριακή νομισματική εκμετάλλευση, τη δημιουργία σφαιρών επιρροής, την εξασθένιση νομισματικών συστημάτων και την ολοσχερή καταστροφή τους. Κατά την ανάλυση, επισημαίνονται οι πιθανές ακολουθούμενες τακτικές ανά στρατηγική και οι τεχνικές που χρησιμοποιούνται σε κάθε τακτική¹³³. Κλείνοντας, γίνεται μια επισταμένη προσπάθεια προσέγγισης των συνθηκών ευκαιρίας για την επίτευξη των σχετικών σκοπών που ιεραρχούνται από τους λαμβάνοντες τις πολιτικές αποφάσεις, με έμφαση στους παράγοντες που καθορίζουν την επιτυχή ή μη έκβαση των πολιτικών ενεργειών και στις ιδιαίτερες συνθήκες της εποχής μας.

¹³² Earle E. (1994), A. Smith, A. Hamilton, F. List: The Economic Foundation of Military Power, στο «Makers of Modern Strategy: From Machiavelli to the Nuclear Age», Princeton University Press, pp.217-261.

¹³³ Τα σχετικά επίπεδα από πάνω προς τα κάτω, θυμίζοντας τη διάκριση του E. Luttwak (1985), Strategy: The Logic of War and Peace, Harvard University Press, έχουν, κατ' αναλογία, ως εξής: στρατηγικό, τακτικό, τεχνικό.

3.1. Η ΙΚΑΝΟΠΟΙΗΣΗ ΤΩΝ ΘΕΩΡΗΤΙΚΩΝ ΠΡΟΫΠΟΘΕΣΕΩΝ

Ως γνωστόν, η ισχύς στις Διεθνείς Σχέσεις έχει 4 βασικούς συντελεστές: τον πληθυσμό, τη στρατιωτική ισχύ (είτε πρόκειται για αποτρεπτική είτε για καταστροφική), τη γεωστρατηγική θέση και το επίπεδο οικονομίας¹³⁴ με το οποίο θα ασχοληθούμε διεξοδικότερα. Το κράτος, για λόγους αυτοσυντήρησης, τείνει να «αναζητά τον ιδανικό τρόπο χρησιμοποίησης όλων των υπαρχόντων εσωτερικών και εξωτερικών μέσων για την κατοχύρωση της εθνικής ασφάλειας και ανεξαρτησίας του¹³⁵». Η εφαρμογή του όρου «ασφάλεια» σε φυσιολογικούς, οικονομικούς ή εμπορικούς, κινδύνους φαίνεται εκ πρώτης όψεως, απλώς, ένα ρητορικό εργαλείο. Όμως, υπάρχουν σημαντικά θέματα που συνδέουν προφανέστατα τα οικονομικά με τη διεθνή ασφάλεια, όπως η χρήση οικονομικής πίεσης για πολιτικούς σκοπούς και τα συνεπαγόμενα μιας επιτυχούς διεθνούς οικονομικής συνεργασίας. Άρα, *υπάρχει προέκταση ασφαλείας* στα οικονομικά και δη στα νομισματικά θέματα¹³⁶ την οποία δεν μπορούμε να αγνοήσουμε.

Επειδή, από τη φύση της, η νομισματική πολιτική λαμβάνει υπόψη και τους εξωτερικούς για το κράτος παράγοντες, ίσως να υπάρχει χώρος επηρεασμού των εξωτερικών δρώντων που έρχονται σε επαφή με το ενδιαφερόμενο για αλλαγή κράτος¹³⁷. Αν συμβεί κάτι τέτοιο, η νομισματική ισχύς που επιτυγχάνεται με μια κατάλληλα καταρτισμένη οικονομική πολιτική, στα πλαίσια της εξωτερικής πολιτικής μιας χώρας, μπορεί να αποτελέσει σοβαρό εργαλείο άσκησης Υψηλής Πολιτικής, *ή αλλιώς κρίσιμο όργανο εφαρμογής της θεωρίας ενός κράτους για το πώς μπορεί να προκαλέσει, μακροπρόθεσμα ή μη, ασφάλεια για τον εαυτό του*. Μάλιστα, σε σχέση με τα υπόλοιπα συστατικά οικονομικής ισχύος (παροχή ή διακοπή οικονομικής βοήθειας, χρηματοοικονομικά μέτρα και εμπορικό εξαναγκασμό) και, όπως φαίνεται στον σχετικό παρακάτω πίνακα από τη μελέτη του J.

¹³⁴ Πολλοί θέτουν το επίπεδο του εξεταζόμενου λαού ως καταλύτη σε μια συναφή ανάλυση.

¹³⁵ Α. Πλατιάς (1997), Σκέψεις για την Ελληνική Υψηλή Στρατηγική, Επετηρίδα Ινστιτούτου Διεθνών Σχέσεων, Πάντειο Πανεπιστήμιο, Αθήνα: Εκδόσεις Σιδέρης.

¹³⁶ Αφού ένα σημαντικό μέρος της οικονομίας απαρτίζεται από τις νομισματικές σχέσεις που συνάπτουν τα κράτη μεταξύ τους.

¹³⁷ Σαφέστατα, λόγω άσκησης ισχύος η επίδραση μπορεί να έχει κι αντίστροφη φορά.

Kirshner¹³⁸, περιλαμβάνει, συνολικά, μικρότερο αριθμό εμπλεκομένων δρώντων, ελαφρύτερη εξάρτηση από την παγκόσμια οικονομία, λιγότερους περιορισμούς και *μεγαλύτερη δυνατότητα, από την πλευρά μιας κυβέρνησης, να τη χειριστεί επιδέξια ως όργανο και να την κατευθύνει ενάντια στο κράτος-στόχο.*

ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΑ ΕΡΓΑΛΕΙΑ ΙΣΧΥΟΣ

	Βοήθεια	Εμπόριο	Χρηματοδότηση	Χρήμα
Αριθμός δρώντων	Μέτριος	Υψηλός	Χαμηλός	Χαμηλός
Ανεξαρτησία από την παγκόσμια οικονομία	Υψηλή	Μέτρια	Χαμηλή	Χαμηλή
Όρια	Υψηλά	Μέτρια	Μέτρια	Χαμηλά
Αποδοτικότητα	Μέτρια	Χαμηλή	Μέτρια	Υψηλή

Πηγή: J. Kirshner (1995)

Για την προώθηση, λοιπόν, των εθνικών του στόχων, το κράτος χρησιμοποιεί ένα σύνολο μέσων που έχει επικρατήσει να λέγεται *Υψηλή Στρατηγική*, με τις ακόλουθες διαστάσεις¹³⁹: στρατιωτική στρατηγική, διπλωματία, εσωτερική νομιμοποίηση, διεθνή νομιμοποίηση και οικονομική πολιτική¹⁴⁰ όπου μπορούμε να εντάξουμε την εργαλειακή χρήση της νομισματικής ισχύος¹⁴¹. Ο τρόπος τον οποίο επιλέγουν τα

¹³⁸ J. Kirshner (1995), *Currency and Coercion: The Political Economy of International Monetary Power*, New Jersey: Princeton University Press, p.31.

¹³⁹ Για τον B. Buzan (1991), *People, States & Fear: An Agenda for International Security Studies in the Post-Cold War Era*, Harvester Wheatsheaf, pp.241, οι διαστάσεις ασφαλείας έχουν ως εξής: στρατιωτική, οικονομική, πολιτική, κοινωνική και περιβαλλοντική.

¹⁴⁰ Χ. Παπασωτηρίου (2000).

¹⁴¹ Κατά τον Α. Πλατιά (1995), η οικονομική ισχύς, η οποία χρησιμοποιεί αλλά και παράγει πολιτική ισχύ, εξυπηρετεί το εθνικό συμφέρον μέσω 2 μεγάλων κατηγοριών μεθόδων: Μέτρα που έχουν ως στόχο την

κράτη ώστε να παράγουν ασφάλεια, αποτελεί τον πυρήνα της Υψηλής Στρατηγικής και η επιτυχία τους ως προς αυτόν το στόχο αποτελεί την «κρίσιμη δοκιμασία¹⁴²» της εκάστοτε Υψηλής Στρατηγικής. Η τελευταία κακώς συγχέεται με τη μάχιμη ισχύ, αφού αποτελεί μόνο ένα από τα πολλά όργανά της¹⁴³. Απεναντίας, *καλύπτει δραστηριότητες που αναλαμβάνονται και κατά τη διάρκεια της ειρήνης¹⁴⁴ περιλαμβάνοντας και ήπιες μορφές διεθνών ανταγωνισμών¹⁴⁵.*

3.2. Η ΔΙΕΘΝΗΣ ΠΡΑΚΤΙΚΗ

Είδαμε πιο πάνω ότι, θεωρητικά, η νομισματική ισχύς μπορεί να αποτελέσει ένα όργανο Υψηλής Πολιτικής. Όμως, μήπως το πέρασμα από τη θεωρία στην πράξη απαξιώνει αυτή τη διάσταση ισχύος; Τι μας έχει δείξει κατά το παρελθόν η ιστορία;

Μπορούμε να διαπιστώσουμε ότι, στο παρελθόν, η άσκηση νομισματικής ισχύος επιχειρήθηκε, από διάφορα κράτη, επανειλημμένα και με πολλούς διαφορετικούς τρόπους. Σε τελική ανάλυση, εκείνα απέβλεπαν, στο βαθμό που ήταν κάτι τέτοιο εφικτό, στην εξασφάλιση εθνικής ασφάλειας και στην εξυπηρέτηση των εθνικών τους συμφερόντων. Στον πίνακα που ακολουθεί, παρατίθενται επιχειρούμενες προσπάθειες στον αιώνα που πέρασε.

επίτευξη αυτάρκειας και μέτρα που ενδυναμώνουν άμεσα την εθνική επιρροή ενός κράτους έναντι άλλων κρατών (εξαγωγή κεφαλαίου και έλεγχο επί των ξένων αγορών).

¹⁴² Κατά τον Χ. Παπασωτηρίου (2000), κριτήρια αξιολόγησης της υψηλής στρατηγικής είναι η καταλληλότητα, η εσωτερική συνοχή, η αποδοτικότητα, ο συσχετισμός ικανοτήτων-στόχων και η αντοχή σε σφάλματα.

¹⁴³ Για τον Luttwak (1985), Υψηλή Στρατηγική είναι η χρήση όλων των μέσων (στρατιωτικών, ψυχολογικών, οικονομικών) για την επίτευξη των πολιτικών σκοπών που έχουν τεθεί από την πολιτική ηγεσία εν όψει πραγματικής ή δυνητικής αναμέτρησης ενώ για τον L. Hart (1995), Στρατηγική: Η Τακτική της Έμμεσης Προσέγγισης, Εκδόσεις Βάνιας, σελ.501-502, πρέπει να χρησιμοποιείται η ισχύς της οικονομικής, της εμπορικής και της ηθικής πίεσης για την εξασθένιση του αντιπάλου (χρήση κάθε είδους ισχύος και πέρα από τον πόλεμο).

¹⁴⁴ Α. Πλατιάς (1999), Διεθνείς Σχέσεις και Στρατηγική στο Θουκυδίδη, Εστία. (Η Στρατηγική σχεδιάζεται για υπαρκτή ή πιθανή σύγκρουση).

¹⁴⁵ Ουσιαστικά, δικαιώνεται και ο Clausewitz [βλ. Howard M. (1983), Clausewitz, Oxford: Oxford University Press], αποδίδοντας ως πόλεμο μια πράξη βίας (συνεπώς θα μπορούσε να έχει οποιαδήποτε μορφή βίας) που αποσκοπεί να ωθήσει τον αντίπαλο στην υιοθέτηση της δικής μας θέλησης.

**ΠΙΝΑΚΑΣ ΕΠΙΧΕΙΡΟΥΜΕΝΩΝ ΚΡΑΤΙΚΩΝ ΠΡΟΣΠΑΘΕΙΩΝ
ΑΣΚΗΣΗΣ ΝΟΜΙΣΜΑΤΙΚΗΣ ΙΣΧΥΟΣ
ΚΑΤΑ ΤΟΝ 20^Ο ΑΙΩΝΑ**

Κράτος-Φορέας Ισχύος	Χρονική Περίοδος	Κράτος ή Περιοχή-Στόχος	Σκοπός	Επιλεγμένη Στρατηγική	Τακτική/ Τεχνικές	Αξιολόγηση Αποτελέσματος
Γαλλία	1911	Γερμανία	Ευκαιριακή Κερδοσκοπία	Προετοιμασία για Ευκαιριακή Εκμετάλλευση	Αρπακτική-Ληστρική/ Αποσούρσεις	Αμφίβολο Αποτέλεσμα
Βρετανία	1915-17	Βρετανία	Ενίσχυση Λίρας	Νομισματική Υποστήριξη	Προστατευτική/ Αγορές	Επιτυχία
Γερμανία	1916	Ρωσία	Ευκαιριακή Εκμετάλλευση	Προετοιμασία για Ευκαιριακή Εκμετάλλευση	Αρπακτική-Ληστρική/ Πωλήσεις	Αποτυχία
Η.Π.Α.	1917-18	Βρετανία	Εξυπηρέτηση Ευκαιριακών Συμφερόντων	Προετοιμασία για Ευκαιριακή Εκμετάλλευση	Επιτρεπτική/ Περισπασμός	Επιτυχία
Γερμανία	1917	Γερμανία	Ενίσχυση-Άμυνα	Νομισματική Υποστήριξη	Προστατευτική/ Αγορές	Αμφίβολο Αποτέλεσμα
Η.Π.Α.	1918	Γαλλία	Υποστήριξη	Νομισματική Υποστήριξη	Προστατευτική/ Αγορές	Επιτυχία
Γερμανία	1918	Ινδία	Ευκαιριακή Εκμετάλλευση	Προετοιμασία για Ευκαιριακή Εκμετάλλευση	Αρπακτική-Ληστρική/ Ρητορική	Αμφίβολο Αποτέλεσμα
Η.Π.Α.	1918-19	Ινδία	Υποστήριξη	Νομισματική Υποστήριξη	Προστατευτική/ Πωλήσεις	Επιτυχία
Γαλλία	1927-31	Βρετανία	Εξαναγκασμός για το «Γερμανικό» ζήτημα	Εξασθένηση Νομισματικού Συστήματος	Ταρακούνημα του Συστήματος Χρυσού/ Απόσυρση Χρυσού-Ωθηση για αύξηση των Επιτοκίων του Στόχου	Αποτυχία (Συστημική Κατάρρευση)
Γερμανία	1930+	Νοτιοανατολική Ευρώπη	Απομόνωση-Μερίδιο Πολιτικού Ελέγχου	Δημιουργία Σφαιρών Επιρροής	Παγίδευση-Προσέλκυση	Επιτυχία
Η.Π.Α.	1935-37	Μεξικό	Υποστήριξη	Νομισματική Υποστήριξη	Προστατευτική/ Επιλεγμένες Αγορές και Πωλήσεις Χρυσού	Επιτυχία
Ιαπωνία	1935-45	Κίνα	Ευκαιριακή Κερδοσκοπία	Προετοιμασία για Ευκαιριακή Εκμετάλλευση	Αρπακτική-Ληστρική/ Πωλήσεις και Παράθεση Αλλότριων ζητημάτων	Αμφίβολο Αποτέλεσμα
Η.Π.Α.	1935-39	Κίνα	Υποστήριξη	Νομισματική Υποστήριξη	Προστατευτική/ Αγορές	Επιτυχία
Η.Π.Α.-Βρετανία	1936-39	Γαλλία	Ευκαιριακή Εκμετάλλευση	Προετοιμασία για Ευκαιριακή Εκμετάλλευση	Επιτρεπτική/ Συναίνεση	Επιτυχία
Η.Π.Α.	1937	Βραζιλία	Υποστήριξη	Νομισματική Υποστήριξη	Προστατευτική/ Πωλήσεις	Επιτυχία
Η.Π.Α.	1938-39	Μεξικό	Αναμονή Ευκαιριακής Εκμετάλλευσης	Προετοιμασία για Ευκαιριακή Εκμετάλλευση	Παθητική/ Αναστολή	Αποτυχία
Βρετανία	1939-40	Κίνα	Υποστήριξη	Νομισματική Υποστήριξη	Προστατευτική/ Επέμβαση	Αμφίβολο Αποτέλεσμα
Βρετανία	1940+	Η «περιοχή» της στερλίνας	Μερίδιο Πολιτικού Ελέγχου	Δημιουργία Σφαιρών Επιρροής	Απόσπαση-Εξαγωγή-Προσέλκυση	Επιτυχία
Η.Π.Α.	1940	Μεξικό	Υποστήριξη	Νομισματική Υποστήριξη	Προστατευτική/ Αγορές	Επιτυχία

Συνέχεια στην επόμενη σελίδα

Κράτος-Φορέας Ισχύος	Χρονική Περίοδος	Κράτος ή Περιοχή-Στόχος	Σκοπός	Επιλεγμένη Στρατηγική	Τακτική/Τεχνικές	Αξιολόγηση Αποτελέσματος
Η.Π.Α.-Βρετανία	1941-45	Κίνα	Υποστήριξη	Νομισματική Υποστήριξη	Προστατευτική/Επέμβαση	Επιτυχία
Γερμανία	1942-45	Βρετανία	Κερδοσκοπία λόγω Εκμετάλλευσης Συνθηκών	Προετοιμασία για Ευκαιριακή Εκμετάλλευση	Αρπακτική-Ληστρική/Διάφορες Μορφές Προστίμων	Αποτυχία
Η.Π.Α.	1944	Ινδία	Υποστήριξη	Νομισματική Υποστήριξη	Προστατευτική/Μεταβιβάσεις	Επιτυχία
Η.Π.Α.	1944-56	Βρετανία	Υποστήριξη	Προετοιμασία για Ευκαιριακή Εκμετάλλευση	Επιπρεπτική/Συναίνεση	Επιτυχία
Η.Π.Α.	1945+	Περιοχές «εκτός» δολαρίου	Μερίδιο Πολιτικού Ελέγχου	Δημιουργία Σφαιρών Επιρροής	Παγίδευση	Επιτυχία
Η.Π.Α.	1956	Βρετανία	Ευκαιριακή Κερδοσκοπία	Προετοιμασία για Ευκαιριακή Εκμετάλλευση	Αρπακτική-Ληστρική και Παθητική/Πωλήσεις-Μπλοκ Δ.Ν.Τ.-Αδιαφορία	Επιτυχία
Η.Π.Α.	1956	Βρετανία	Υποστήριξη	Νομισματική Υποστήριξη	Προστατευτική/Νέα Δάνεια	Επιτυχία
Αυστραλία	1956	Βρετανία	Υποστήριξη	Νομισματική Υποστήριξη	Προστατευτική/Αγορές	Επιτυχία
Γαλλία	1960+	Τα υποσυστήματα με ηγέτη το φράγκο	Μερίδιο Πολιτικού Ελέγχου	Δημιουργία Σφαιρών Επιρροής	Παγίδευση-Επιβολή	Αμφίβολο Αποτέλεσμα
Γαλλία	1962-67	Μαλί	Μερίδιο Πολιτικού Ελέγχου	Δημιουργία Σφαιρών Επιρροής	Αποβολή	Επιτυχία
Γαλλία	1964-68	Η.Π.Α.	Ηγεσία στην Ευρώπη	Εξασθένιση Νομισματικού Συστήματος	Ρητορική-Εγχείρημα Παρότρυνσης Μετατροπής Δολαρίων σε χρυσό.	Αποτυχία (Πτώση του Γαλλικού Φράγκου)
Ζάμπια	1966	Βρετανία	Το ζήτημα της Ροδεσίας	Εξασθένιση Νομισματικού Συστήματος	Εκβιασμός/Απειλή για διακοπή εφοδιασμού με χαλκό	Αμφίβολο Αποτέλεσμα (Απαιτήθηκε Περισσότερη Βοήθεια)
Νιγηρία	1968	Biafra	Ευκαιριακή Εκμετάλλευση	Προετοιμασία για Ευκαιριακή Εκμετάλλευση	Αρπακτική-Ληστρική/Εισαγωγή Νέου Ζητήματος	Επιτυχία
Η.Π.Α.	1989	Ο Δολαριοποιημένος Παναμάς	Μερίδιο Πολιτικού Ελέγχου	Δημιουργία Σφαιρών Επιρροής	Επιβολή/Εξαναγκασμός Χρήσης	Αποτυχία

Σημείωση: Μερικά στοιχεία αντλήθηκαν από τον J. Kirshner (1995), pp.108, 166, 213.

Όπως βλέπουμε, άλλες από τις καταβαλλόμενες κρατικές προσπάθειες στέφθηκαν με επιτυχία κι άλλες απέτυχαν. Σε κάθε περίπτωση, πάντως, είτε επρόκειτο για έντονες είτε όχι προσπάθειες νομισματικής επίδρασης, *κρατικές οντότητες προσπάθησαν να αποκομίσουν πολιτικά οφέλη* ασκώντας τη νομισματική ισχύ τους ή,

εφόσον ήταν δυνατό, στρέφοντας κατάλληλα την υφιστάμενη κάθε φορά πηγή νομισματικής ισχύος εναντίον αυτού που στεκόταν εμπόδιο στην εξελικτική τους πορεία.

3.3. ΟΙ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΕΣ ΑΣΚΗΣΗΣ

ΔΙΕΘΝΟΥΣ ΝΟΜΙΣΜΑΤΙΚΗΣ ΙΣΧΥΟΣ

Στην προσπάθεια να διαχωρίσουμε τις δυνατές στρατηγικές που μπορούμε να ακολουθήσουμε προκειμένου να πετύχουμε τους τίθμενους οικονομικούς και κατ' επέκταση, δυνητικά ή μη, πολιτικούς στόχους, λαμβάνουμε ως άξονα αναφοράς τον σκοπό που θέτουμε. Έτσι, αν έχουμε σκοπό την επίδραση στη σταθερότητα και την αξία των νομισμάτων τα οποία τίθενται ως στόχοι, έχουμε τη δυνατότητα είτε να υποστηρίξουμε ή να υπονομεύσουμε κάποιο νόμισμα ανάλογα με τα συμφέροντά μας, είτε να προετοιμαστούμε κατάλληλα ώστε να εκμεταλλευθούμε τις ευκαιρίες χειραγώγησης κάποιου νομίσματος. Αν έχουμε σκοπό την εκμετάλλευση των συνθηκών λόγω νομισματικής συστημικής αλληλεξάρτησης, επιλέγουμε τη στρατηγική της δημιουργίας σφαιρών επιρροής ενώ αν σκοπός μας είναι η απολαβή πλεονεκτημάτων μέσω της ίδιας της δομής του υφιστάμενου κάθε φορά συστήματος, προκρίνεται η υιοθέτηση στρατηγικών φθοράς ή και καταστροφής νομισματικών συστημάτων¹⁴⁶. Όσον αφορά τους *περιορισμούς στην άσκησή τους*, όπως σε όλα τα οικονομικά εργαλεία ισχύος, αυτοί υπεισέρχονται σε 3 αλληλοκαλυπτόμενες μορφές: Ανατροφοδότηση (feedback), παράκαμψη-αποφυγή και άμυνα¹⁴⁷. Η πρώτη οδηγεί σε πρόκληση αυτοπεριορισμού, από τη μεριά των πυρηνικών κρατών, που προέρχεται από τον φόβο ότι η χρήση ενός συγκεκριμένου τύπου οικονομικής ισχύος για την αλλαγή της συμπεριφοράς ενός στόχου μπορεί να υποβαθμίσει άλλους πολιτικούς σκοπούς. Η δεύτερη αντιπροσωπεύει μεθόδους από τους οποίους τα κράτη-στόχοι μπορεί να αποφύγουν τα αρνητικά αποτελέσματα μιας κύρωσης ενώ η άμυνα αναφέρεται σε τεχνικές με τις οποίες τα κράτη-

¹⁴⁶ Κατά τον J. Kirshner (1995), υπάρχουν 3 μέθοδοι άσκησης νομισματικού εξαναγκασμού, η πρώτη εκ των οποίων είναι η νομισματική χειραγώγηση Γι' αυτόν, υπάρχουν θετικές και αρνητικές μορφές νομισματικής χειραγώγησης. Οι άλλες 2 μέθοδοι είναι η νομισματική εξάρτηση και η συστημική διάσπαση.

στόχοι αυτοπροστατεύονται από τη δυνητική χρήση κυρώσεων εις βάρος τους¹⁴⁸.

3.3.1. Νομισματική υποστήριξη

Η πρώτη στρατηγική δύναται να περιλαμβάνει εύρεση τρόπων για την υποστήριξη κάποιου ή κάποιων νομισμάτων που τέθηκαν ως νομίσματα-στόχοι με βάση τις εκτιμήσεις των λαμβανόντων πολιτικές αποφάσεις¹⁴⁹. Οι ακολουθούμενες *τακτικές* μπορεί να επιτυγχάνουν την υποστήριξη δια μέσου της *προάσπισης* τέτοιων νομισμάτων από διάφορους κινδύνους ή συνθήκες που τα υπονομεύουν. Σε ένα καθεστώς σταθερών τιμών, προκρίνεται η πώληση ή ο δανεισμός¹⁵⁰ αποθεματικών, όπως ο χρυσός από το κράτος-φορέα προς το κράτος-στόχο, παίρνοντας το νόμισμα-στόχο σε καλή τιμή και σε μεγάλη ποσότητα. Από την άλλη πλευρά, κάτω από κυμαινόμενες συναλλαγματικές τιμές, προκρίνονται κινήσεις ρητορικής υποστήριξης, οι οποίες αν και μη ζημιογόνες, εξαρτώνται από την αξιοπιστία και τη σημασία της πηγής, αγορές στοιχείων ενεργητικού του στόχου ώστε να δώσουν τη δυνατότητα να αναλάβει αυτοπροστατευτικές αγορές, και χορηγήσεις δανείων με τα οποία επιβραβεύεται ο στόχος. Ακόμα, η υποστήριξη μπορεί να επιτυγχάνεται μέσω της πάσης φύσεως *έυνοιας* προς τα κράτη-στόχους όπως η εκούσια παραχώρηση ελευθερίας κινήσεων που λειτουργεί, τουλάχιστον θεωρητικά, ως θερμοκοιτίδα για μια θετική πορεία τους. Ειδικότερα, όσον αφορά τις κυμαινόμενες συναλλαγματικές τιμές, μια τέτοια τάση μπορεί να εμφανιστεί όταν ένα κράτος-φορέας επιταχύνει την επίτευξη νομισματικών ισορροπιών που έχουν τεθεί ως στόχος, χωρίς να υπάρξει άμεση επαφή με την κυβέρνηση-στόχο ή τη διενέργεια κινήσεων πώλησης στην ελεύθερη αγορά.

Οι *τεχνικές* που προτιμώνται είναι η επιβολή ποινών από τον ισχυρό εμπλεκόμενο δρώντα σε άλλα νομίσματα, ώστε να προωθηθεί

¹⁴⁷ J. Kirshner, (1995).

¹⁴⁸ Ο εξαναγκασμός δεν αποτελεί μόνο μέσο προαγωγής του εθνικού μας συμφέροντος, αλλά η γνώση τρόπων εφαρμογής του, μας βοηθά στην εύρεση κινήσεων με τις οποίες έχουμε τη δυνατότητα να αντισταθούμε σε εχθρικές ενέργειες, για κρίσιμα ζητήματα οικονομικής και, εν προκειμένω, νομισματικής φύσεως.

¹⁴⁹ Βλ. R. Jervis (1976).

¹⁵⁰ Δεν αποκλείεται η χορήγηση-μεταβίβαση αποθεματικών να πάρει τη μορφή δώρου.

αυτό που υποστηρίζεται, και η παροχή αντισταθμισμάτων-ωφελειών σε άλλα νομίσματα, εφόσον σταματήσουν να επιτίθενται ή αφήσουν ζωτικό χώρο στο υποστηριζόμενο νόμισμα. Δηλαδή, η νομισματική υποστήριξη είναι δυνατό να περιλαμβάνει και την «επίθεση» σε νομίσματα που αντίκεινται στους τιθέμενους στόχους. Τέλος, μπορεί να πάρει τη μορφή μιας ομιλίας ενός κεντρικού τραπεζίτη, πωλήσεων νομισμάτων στη μαύρη αγορά από κρυφούς εντεταλμένους, ή της απλής άρνησης της προόδου κατόπιν μη χορήγησης ζωτικής βοήθειας. Οι τεχνικές αυτές για να είναι *αποτελεσματικές* έχουν ως προϋπόθεση την *επιτυχημένη επιλογή της στιγμής* της εμπλοκής ως προς τον τιθέμενο σκοπό από τον προαναφερόμενο δρώντα, που με τη σειρά της εξαρτάται από τις, *ορθές ή μη, νομισματικές και πολιτικές εκτιμήσεις των λαμβανόντων τις αποφάσεις.*

Ως προς την *άμυνα*, αυτή έχει αξιολογημένο κόστος καθώς προϋποθέτει συνήθως πληθωριστικά μέτρα και οικονομικές θυσίες γενικότερα. Επιπλέον, η άμυνα, ίσως, απαιτεί την εύρεση ενός προστάτη. Αυτό μπορεί να σημαίνει ότι η άμυνα προϋποθέτει, συχνά, την εθελοντική εγκαθίδρυση μιας σχέσης εξάρτησης και την οικειοθελή προσχώρηση σε κάποια σφαίρα επιρροής.

3.3.2. Προετοιμασία για ευκαιριακή εκμετάλλευση

Όταν δεν υπάρχει κίνητρο ενασχόλησης του ισχυρού δρώντα με μια μακροπρόθεσμη πορεία κάποιου νομίσματος-στόχου, είτε για λόγους δυσκολίας μελλοντικών πολιτικών ή νομισματικών προβλέψεων, είτε για λόγους επιλογής βραχυπρόθεσμης κερδοσκοπίας σε πολιτικούς όρους, η ακολουθούμενη στρατηγική περιλαμβάνει τη δημιουργία συνθηκών μέσα στις οποίες αυτός ο δρώντας θα αποκομίσει οφέλη, εκμεταλλευόμενος ευκαιριακά την εκάστοτε νομισματική κατάσταση.

Μιλώντας για σταθερές συναλλαγματικές τιμές, μια συχνά ακολουθούμενη τακτική είναι αυτή της αναμονής και της εξέτασης των περιστάσεων ώστε να γίνει επέμβαση την κατάλληλη στιγμή. Κατά τη διάρκεια μιας τέτοιας τακτικής, η αποχή του ενδιαφερόμενου για αλλαγή δρώντα δεν είναι ολοσχερής αλλά περιλαμβάνει την απόσυρση θετικής

υποστήριξης κάθε μορφής, με πρόθεση τον εξαναγκασμό εκδήλωσης τάσεων ανάγκης για βοήθεια από άλλους δρώντες. Για παράδειγμα, μπορεί να πάρει τη μορφή της άρνησης νέων πωλήσεων πολύτιμων μετάλλων προς το κράτος-στόχο, αν και ο περιορισμός των υπαρχουσών πωλήσεων θα μπορούσε να χαρακτηριστεί κίνηση που δεν συνάδει με τη στάση αναμονής. Στην περίπτωση κυμαινόμενων συναλλαγματικών τιμών, προτιμώνται οι κινήσεις στις διεθνείς αγορές. Τότε, όπως είναι λογικό, η αποχή από ενεργητικές τακτικές αντιστρατεύεται τη νομισματική υποστήριξη.

Άλλη συνήθης τακτική, υπό ένα καθεστώς σταθερών τιμών, είναι εκείνη της εμπλοκής του δρώντα κατά μια επιλεγμένη στιγμή, όπου θα παρουσιαστεί ως αδιαφιλονίκητος «λέοντας στη ζούγκλα», μη διαπραγματευόμενος τη νομή της λείας, και της ακόλουθης αποχώρησής του. Κάτι τέτοιο επιτυγχάνεται με τεχνικές πρόκλησης της βιωσιμότητας του νομίσματος-στόχου και της συνεχούς του μετατρεψιμότητας. Έτσι, σκόπιμο είναι να επιδιώκεται ρευστοποίηση των διαφόρων τίτλων ενώ στις περιπτώσεις με ξεκάθαρα εμπορικά κριτήρια επιβάλλονται προσπάθειες πρόσβασης στις εγχώριες τράπεζες του στόχου.

3.3.3. Δημιουργία σφαιρών επιρροής

3.3.3.1. Διαστάσεις αλληλεξάρτησης, επίπεδα ανάλυσης και πηγές ισχύος

Η δημιουργία σφαιρών επιρροής μπορεί να παρέχει σοβαρά πολιτικά οφέλη για τα κράτη του λεγόμενου πυρήνα (ισχύος). Μια ομάδα χωρών που χρησιμοποιούν ένα νόμισμα σαν δικό τους, «αγκιστρώνεται» σε αυτό ή το χρησιμοποιεί στις διεθνείς της συναλλαγές, παρέχοντας ισχύ στο κράτος που το εκδίδει. Η ισχύς αυτή έγκειται στην εκμετάλλευση της ασυμμετρικής κατανομής ωφελειών από τη συμμετοχή σε ένα διεθνές νομισματικό σύστημα που στηρίζεται σε κάποιον ισχυρό¹⁵¹. Οι «μικροί¹⁵²» αποκομίζουν εξειδίκευση, αυξημένη

¹⁵¹ Δυσανάλογη και η συμμετοχή στο κόστος ύπαρξης ενός τέτοιου συστήματος.

¹⁵² Τέτοιοι χαρακτηρισμοί αφορούν το οικονομικό μέγεθος.

ασφάλεια, σταθερότητα, προστασία, πρόσβαση στη χρηματοδότηση, καλύτερους εμπορικούς όρους, με αντάλλαγμα μέχρι και πολιτικές αποφάσεις αλλαγών στις προτιμήσεις τους.

Η βασική ερώτηση συνίσταται στο *ποιος χρειάζεται περισσότερο ποιον*. Η αλληλεξάρτηση μεταξύ των κρατών έχει 2 σημαντικές διαστάσεις: *ευαισθησία και τρωτότητα*¹⁵³. Η πρώτη περιλαμβάνει την απόκριση των ευρύτερων διακρατικών σχέσεων ή αλλιώς τον βαθμό στον οποίο οι συνθήκες σε ένα κράτος επηρεάζονται θετικά ή αρνητικά από γεγονότα που συμβαίνουν αλλού. Η δεύτερη περιλαμβάνει την αναστρεψιμότητα των ευρύτερων διακρατικών σχέσεων, δηλαδή τον βαθμό ή το κόστος με το οποίο ένα κράτος είναι ικανό να ξεπεράσει τα αποτελέσματα των γεγονότων που εμφανίζονται αλλού. Ένα κράτος είναι «ευαίσθητο» εάν είναι ανίκανο να αποφύγει εξωτερικές επιρροές μέσα στο υπάρχον πλαίσιο των συναλλαγών και των πολιτικών, ενώ καθίσταται «τρωτό» αν αδυνατεί να αντιστρέψει την εξωτερική επιρροή ή αν το κάνει έχει πολύ υψηλό κόστος.

Εξάλλου, η όποια αλληλεξάρτηση μπορεί να αναλυθεί σε 2 *επίπεδα*. Σε αυτό της ισχύος *αλληλεπίδρασης* για την οποία η μέτρηση περιλαμβάνει ένα γενικά αποδεκτό συναλλακτικό πλαίσιο ή πλαίσιο πολιτικών και στο *δομικό* επίπεδο που αφορά την ερμηνεία ζητημάτων σχετικών με τον τρόπο εγκαθίδρυσης πλαισίων διακυβέρνησης και των διαχρονικών αλλαγών τους. Αν υποθέσουμε ότι το νομισματικό σύστημα είναι ένα απέραντο δίκτυο ασυμμετρικών αλληλεξαρτήσεων και ότι όλοι επιχειρούν μέσα σε ένα εγκαθιδρυμένο πλαίσιο νορμών, κανόνων και διαδικασιών λήψης αποφάσεων, τότε η ισχύς στο επίπεδο αλληλεπίδρασης μπορεί να θεωρηθεί ως μια άμεση λειτουργία του βαθμού ασυμμετρίας σε συγκεκριμένες συναλλακτικές σχέσεις. Όσο πιο ευρεία είναι αυτή η ασυμμετρία, τόσο περισσότερα κίνητρα έχει ένα λιγότερο εξαρτημένο κράτος να προσπαθήσει προκειμένου να αποσπάσει πλεονεκτήματα στο υφιστάμενο πλαίσιο¹⁵⁴. Από την άλλη

¹⁵³ Keohane- Nye (1977), *Power and Interdependence: World Politics in Transition*, Boston: Little, Brown.

¹⁵⁴ Κατά τον Kohen (2000b), με όρους θεωρίας παιγνίων, να προσπαθήσει ώστε να επιτύχει το πιο επιθυμητό αποτέλεσμα στην υπάρχουσα μήτρα "εξόφλησης" ενός οριακά αποδεκτού συνδυασμού κόστους-οφέλους.

μεριά, η ισχύς στο δομικό επίπεδο μπορεί να γίνει κατανοητή ως άμεση λειτουργία του συσσωρευτικού συνόλου των ασυμμετρικών σχέσεων. Όσο περισσότερες είναι οι ασυμμετρίες που ευνοούν ένα κράτος σχετικά με όσες δεν το εννοούν, τόσο πιο μεγάλη δομική δύναμη θα έχει και όσο πιο μεγάλη τέτοια δύναμη διαθέτει, τόσο περισσότερα κίνητρα θα έχει για να προσπαθήσει να αποσπάσει πλεονεκτήματα μέσω ευνοϊκής γι' αυτό μορφοποίησης του υφιστάμενου πλαισίου¹⁵⁵. Αλλά από πού ακριβώς προέρχεται η ισχύς;

Η πηγή ισχύος μπορεί να είναι εξωτερική ή εσωτερική. Εξωτερικά, η νομισματική περιοχή παρέχει αυξημένη αυτονομία και απομόνωση όπως και νέους μηχανισμούς μέσω των οποίων μπορεί να κινητοποιηθούν πόροι. Εσωτερικά, η υποβόσκουσα απειλή αποβολής, στο περιβάλλον μιας σειράς ασυμμετρικών σχέσεων, μεταφέρει ισχύ από την περιφέρεια στον πυρήνα. Η απλή συμμετοχή στο σύστημα τείνει να μεταβάλει τις προτιμήσεις των κρατών-μελών προς εκείνες του πυρηνικού κράτους. Εδώ, αξίζει να σταθούμε περισσότερο εξετάζοντας πιο επισταμένα την προέλευση της ισχύος.

Η ισχύς περιέρχεται στα ηγετικά κράτη άμεσα ή έμμεσα. Άμεσα, οι ηγέτες έχουν τη δυνατότητα να εξαναγκάσουν τα κράτη-μέλη μέσω της χειραγώγησης πόρων στα πλαίσια συμφωνιών για συντονισμένη, από τον ηγέτη και άλλα κράτη, «ποινή» κατά κάποιου συγκεκριμένου κράτους ή δια μέσου της απειλής αποβολής του. Η τελευταία κάνει φανερό το κόστος εξόδου που είναι συναφές με την απειλή απώλειας της νομισματικής σταθερότητας ή άλλων προνομίων και την εξουδετέρωση της προστασίας. Έμμεσα, η συμμετοχή σε ένα νομισματικό σύστημα ή άλλες διεθνείς οικονομικές συμφωνίες, μεταμορφώνουν τα συμφέροντα των κρατών, εναρμονίζοντας τις προτιμήσεις των κρατών-στόχων με αυτές των κρατών του πυρήνα και ενδυναμώνοντας εκείνους τους δρώντες της κοινωνίας του κράτους-στόχου, που προτιμούν τους στενούς δεσμούς με τα «πυρηνικά» κράτη.

Για τα λιγότερο ισχυρά κράτη, οι συμφωνίες-κανονισμοί της νομισματικής περιοχής, πάντα, εμπεριέχουν ένα μηχανισμό

¹⁵⁵Με όρους θεωρίας παιγνίων, να επαναδομήσει ευνοϊκά την προαναφερόμενη μήτρα.

αντιμετώπισης κρίσιμων δομικών ανισοροπιών και τα συνεταιρισμένα αποθεματικά μειώνουν σημαντικά την απειλή συχνών και άμεσων κρίσεων στο ισοζύγιο πληρωμών. Αυτό συμβαίνει γιατί τα σχετικά μεγάλα αποθέματα μιας νομισματικής περιοχής ενδυναμώνουν την ικανότητα των λιγότερο ισχυρών κρατών-μελών να αντιμετωπίζουν προσωρινές οικονομικές κρίσεις χωρίς την καταστροφή των αποθεματικών. Τα «μικρά» κράτη ωφελούνται περισσότερο όχι μόνο σε απόλυτους όρους αποθεματικών, αλλά και σε σχετικούς όρους, αφού κάνοντας φυσιολογικά λιγότερες εισαγωγές από τα ισχυρά κράτη, το ίδιο ποσό αποθεματικών είναι γι' αυτά πιο πολύτιμο.

3.3.3.2. Ακολουθούμενες τακτικές και όρια εξαναγκασμού

Με βάση την παραπάνω ανάλυση, είμαστε σε θέση να διατυπώσουμε διατιθέμενες *τακτικές* που αφορούν την στρατηγική δημιουργίας σφαιρών επιρροής. Μια τακτική που ακολουθείται για την επίτευξη αυτής της στρατηγικής είναι η χειραγώγηση του συστήματος μέσω *επιβαλλόμενων* κανόνων, ώστε να υπάρχουν, κατά το δοκούν, κυρώσεις ή υποστήριξη στα κράτη-μέλη. Μια άλλη ακολουθούμενη τακτική είναι η *απειλή αποβολής* από το σύστημα ή από κάποια πλεονεκτήματά του για χάρη εξαναγκασμού. Βέβαια, δεν αποκλείεται ακόμα και η αποβολή, ως τιμωρία για μη επιθυμητή από τον ισχυρό συμπεριφορά ενός κράτους-μέλους. Μια τρίτη τακτική αφορά στη χρήση των κανόνων και των συνεπειών του συστήματος έτσι ώστε να *εξαχθεί πλούτος* από τα κράτη-μέλη. Όμως, *δεν έχουμε τόσο μια σχέση καθαρής οικονομικής εκμετάλλευσης όπου απλά μεταφέρεται ο τρέχων ή ο μελλοντικός πλούτος από τη χώρα-στόχο, όσο μια σχέση ισχύος όπου και το κράτος-στόχος μπορεί να ωφεληθεί οικονομικά σε απόλυτους ή σχετικούς όρους*¹⁵⁶. Τέλος, μια σημαντική τακτική είναι ο *έλεγχος της δομής του συστήματος* και αποτελεί τον πρωτεύοντα στόχο των κρατών του λεγόμενου πυρήνα. Μοιάζει με παγίδα¹⁵⁷ για το κράτος-στόχο και αφορά τη μεταμόρφωση των συμφερόντων του τα οποία απορρέουν

¹⁵⁶ Μια τέτοια εξάρτηση αποτυπώνεται σε τυπικές ή ανεπίσημες νομισματικές ζώνες, περιοχές ή μπλοκ. Τέτοιες περιοχές μπορεί να παρέχουν απομόνωση αλλά και δυναμική για κινητοποίηση ή συντονισμό πόρων.

από τη συμμετοχή του σε ένα νομισματικό σύστημα. Πρόκειται για δύναμη που μεταφράζεται σε πολιτική ισχύ όποιου την ασκεί, καθώς αυτό το κράτος αποκτά ένα σημαντικό βαθμό ελέγχου στο οικονομικό πεπρωμένο των κρατών-στόχων.

Όσον αφορά τις τρίτες χώρες, το ίδιο κράτος μπορεί να αποκτήσει εμπορικά πλεονεκτήματα τα οποία μπορούν να το απομονώσουν από τις πολιτικές των άλλων και να το ωθήσουν στην κινητοποίηση πόρων ή ακόμα και σε πόλεμο μέσω της εκμετάλλευσης των σφαιρών επιρροής. Ουσιαστικά, μιλάμε για οικονομική τρωτότητα του κράτους-στόχου και αφού αυτή η τρωτότητα μπορεί να γίνει πολιτικά εκμεταλλεύσιμη από το ισχυρότερο κράτος ώστε να κυριαρχήσει, το οικονομικό μέλλον του πρώτου εξαρτάται από κινήσεις του ισχυρού¹⁵⁸. Επίσης, δεν αποκλείεται η διατήρηση (εναντίον της θέλησης του κράτους-στόχου) μιας εμπορικής σχέσης που περιορίζει τον στόχο σε μια μακροχρόνια χαμηλή οικονομική ανάπτυξη.

Η εκμετάλλευση αυτής της στρατηγικής είναι τεχνικά εφικτή αλλά υπάρχουν 2 προκλήσεις οι οποίες θέτουν όρια στο μέγεθος εξαναγκασμού που μπορεί να ασκηθεί μέσω του μηχανισμού του νομισματικού συστήματος. Πρώτον, οι νομισματικές συμφωνίες είναι «ουδέτερες» με την έννοια του ότι κάθε ξεχωριστό μέρος ωφελείται περισσότερο από το σύστημα σε σχέση με το κέρδος του ηγέτη από τη συμμετοχή του. Κατά δεύτερο λόγο, ενώ δεν υπάρχει ελεύθερη είσοδος στο σύστημα, εντούτοις υφίσταται ελεύθερη έξοδος απ' αυτό.

3.3.4. Εξασθένηση νομισματικών υποσυστημάτων ή του ίδιου του νομισματικού συστήματος

Μπορεί να επιτευχθεί μέσω της απειλούμενης ή της πραγματικής διαβολής των νομισματικών κανονισμών. Όσοι την επιδιώκουν, συνήθως εξαπολύουν απειλές ή υποσχέσεις, άσχετες με το νομισματικό καθεστώς, σχεδιασμένες να ωθούν προς τη διάβρωση του δεδομένου συστήματος. Επίσης, αυτοί μπορεί να προσπαθήσουν να υποκινήσουν

¹⁵⁷ Έκφραση του J. Kirshner (1995).

¹⁵⁸ Hirschman A. (1980), National Power and the Structure of Foreign Trade, Berkeley: University of California Press.

αποστασία από το σύστημα. Σε μερικές περιπτώσεις, τέτοια κράτη, δρώντας από μέσα, και εκτός από την προσπάθειά τους να αλλάξουν τους υφιστάμενους κανόνες για να εξασθενήσουν το σύστημα, μπορεί να αποσυρθούν συλλογικά από τον οργανισμό ελπίζοντας ότι θα ακολουθήσουν και άλλοι. Ο βασικότερος στόχος περιλαμβάνει την *εξουθένωση του ηγέτη* κάποιου νομισματικού συστήματος, ο οποίος απολαμβάνει το κύρος ή άλλα πολιτικά οφέλη που συνδέονται με την ύπαρξη του συστήματος. Η ρητορική φαίνεται να είναι ένα ισχυρό εργαλείο. Κάτω από τέτοιες συνθήκες, η εξουθένωση σκοπεύει στην αλλαγή της ισορροπίας ισχύος ανάμεσα σε 2 κράτη, υποσκάπτοντας κάποια πηγή της δύναμης του αντιπάλου. Πάντως, ο στόχος είναι να υπονομευθεί το σύστημα ώστε να αποκομιστούν κέρδη *χωρίς, όμως, να καταστραφεί*. Γενικά, η στρατηγική αυτή αποτελεί σαφώς ένα βιώσιμο εργαλείο ισχύος και μπορεί να εφαρμοστεί μέσω εκμετάλλευσης των κανόνων¹⁵⁹, χειραγώγησης του νομίσματος-κλειδιού και παρέμβασης σε βασικά εμπορεύματα¹⁶⁰.

Τακτικές εξασθένησης αποτελούν η επέμβαση ενός κράτους για να κάνει τις αγορές συναλλάγματος απρόβλεπτες¹⁶¹ και η πολιτική αμετατρεψιμότητας¹⁶². Συνήθως, συμβαίνει μεταξύ εγκαθιδρυμένων νομισματικών μπλοκ όπου κάθε μπλοκ έχει τους κανόνες του. Για παράδειγμα, εξωτερικά, τα κράτη μπορούν να ενεργήσουν προς διάσπαση του εσωτερικού καθεστώτος, ενθαρρύνοντας ή διευκολύνοντας την έξοδο κρατών-μελών. Όμως, εξαιτίας του γεγονότος ότι τέτοια καθεστώτα βασίζονται συχνά στο νόμισμα του κράτους-πυρήνα και όχι σε ένα εμπόρευμα, η διάσπαση πιθανότατα θα επικεντρωθεί στη βιωσιμότητα του νομίσματος που βρίσκεται στον πυρήνα του συστήματος. Επιπροσθέτως, κράτη που διαθέτουν σχετικά σημαντικές πηγές αποθεματικών και συναλλάγματος μπορούν να απειλήσουν με αποχώρηση από το σύστημα για εξαναγκασμό σε

¹⁵⁹ Αν η αγορά παρείχε τα ίδια αποτελέσματα χωρίς κανόνες, τότε αυτοί δεν θα χρειάζονταν. Ακόμα, μπορεί να ασκηθεί στρατηγική διάσπαση μέσω των δικαιωμάτων των μελών (βλ. ρευστοποίηση του νομίσματος - κλειδιού για χρυσό κλπ) ή της αποτυχίας εκπλήρωσης υποχρεώσεων (συνεισφορά των κερδών από ξένο συνάλλαγμα στο κοινό αποθεματικό ταμείο).

¹⁶⁰ Πολύτιμους λίθους για παράδειγμα.

¹⁶¹ Βλ. επιθυμία δημιουργίας διαμερισμάτων του συστήματος για να ασκηθεί ισχύς σε μια συγκεκριμένη περιοχή.

υποχώρηση των πιέσεων των υπολοίπων μπροστά στο φάσμα της απώλειας στήριξής τους.

Αυτή η στρατηγική διαφέρει από τις προηγούμενες, κυρίως, στο ότι προσφέρεται περισσότερο στα *κράτη μέτριας δυναμικότητας, ώστε να εξάγουν παραχωρήσεις από μεγαλύτερα κράτη για διάφορα θέματα*. Ενώ οι 2 πρώτες στρατηγικές, σχεδόν πάντα, περιλαμβάνουν την υποστήριξη ή την επίθεση στα νομίσματα των λιγότερο ισχυρών κρατών, η στρατηγική της εξασθένισης, σχεδόν πάντα, περιλαμβάνει την πρόκληση των συμφερόντων μιας ισχυρότερης δύναμης. Έτσι, συνδέεται με ένα διπλό κίνδυνο. Την καταστροφή του συστήματος από τις αναλαμβανόμενες δράσεις και την αναμέτρηση με μια μεγάλη δύναμη.

Ο Schelling¹⁶³ παρομοίασε τέτοιες πρακτικές με «κούνημα της βάρκας». Εκεί δεν επιδιώκει κάποιος να έχει απολαβές μέσω της καταστροφής του συστήματος, αλλά οφέλη που προκύπτουν από την υπόσχεση να σταματήσει το κούνημα. Παρόλο που μπορεί να είναι ανίκανοι να προσφέρουν το δικό τους υποκατάστατο για ένα κυρίαρχο νόμισμα, οι μικρότεροι παίκτες μπορεί να είναι σε θέση να χρησιμοποιήσουν την απειλή της ρευστοποίησης ή της απόσυρσής τους, ώστε να κερδίσουν πολύτιμη διαπραγματευτική επιρροή. Τέτοιες τακτικές αποτελούσαν ειδικότητα της Γαλλίας, τόσο κατά τη διάρκεια της περιόδου του πολέμου, όταν ο στόχος τους ήταν η λίρα Αγγλίας, όσο και κατά τη διάρκεια της εποχής του Bretton Woods, όταν τέθηκε θέμα «υπερβολικού προνομίου» του δολαρίου¹⁶⁴. Λόγω, όμως, της διαφοράς ισχύος αυτού που κουνάει τη βάρκα και αυτού στον οποίο ουσιαστικά χρωστάει τα περισσότερα η ύπαρξή της, μπορεί ο πρώτος να πέσει στη θάλασσα χωρίς να παρενοχλήσει ή να ανατρέψει τη βάρκα. Γι' αυτό *χρειάζεται μια δύναμη μέσης ισχύος* η οποία να μην δεν διαθέτει επαρκή ισχύ να κρατήσει το σύστημα σταθερό, αλλά μπορεί να το «ταρακουνήσει», επιδιώκοντας την επίτευξη εθνικών στόχων οι οποίοι αποκλίνουν από το συστημικό συμφέρον.

¹⁶² Σπάνια είναι παγκόσμια.

¹⁶³ Schelling T. (1980), *The Strategy of Conflict*, Cambridge: Harvard University Press.

¹⁶⁴ Schelling T. (1980).

Πράγματι, η στρατηγική εξασθένησης είναι πιο πιθανό να ασκηθεί από κράτη μέσης ισχύος που έχουν επαρκή ισχύ αλλά όχι ένα κυρίαρχο ρόλο στο τρέχον σύστημα γιατί, αφενός, τα «μικρά» κράτη επωφελούνται από ειδικούς κανονισμούς αλλά, όντας τρωτά στον εκβιασμό, διατρέχουν κίνδυνο όσον αφορά τη σταθερότητα του συστήματος και, αφετέρου, τα κυρίαρχα κράτη, κατά την προσπάθεια διατήρησης της πρωτοκαθεδρίας τους, είναι ευάλωτα, καθώς στα διάφορα ερεθίσματα παρουσιάζουν τάσεις αλλαγής των οικονομικών συντελεστών σε μεταβλητές όπως η ανάπτυξη, η ανεργία και ο πληθωρισμός. Για να διατηρηθεί η εμπιστοσύνη στο νόμισμα-κλειδί, το «πυρηνικό» κράτος θα πρέπει να προσαρμόσει τη δημοσιονομική και τη νομισματική πολιτική του αυξάνοντας τα επιτόκια, μειώνοντας την προσφορά χρήματος, αυξάνοντας τους φόρους και περικόπτοντας τις δημόσιες δαπάνες.

Στον πίνακα της ενότητας 3.2., φαίνεται ξεκάθαρα ότι υπάρχει μια ιδιαίτερη δυσκολία επίτευξης της προαναφερόμενης εξουθένωσης η οποία, συχνότατα, εξαρτάται από μια ασταθή ισορροπία ανάμεσα στις σχετικές δυνάμεις των 2 εμπλεκόμενων. Επίσης, διαπιστώνουμε ότι, στο παρελθόν, η στρατηγική εξουθένωσης επέφερε βαριά οικονομικά πλήγματα σε ισχυρούς και επηρέασε πολιτικές τους, άσχετα με την επιτυχία της. Αυτό ενισχύει το επιχείρημα περί ύπαρξης κρίσιμου χώρου και για τους λιγότερο ισχυρούς.

3.3.5. Καταστροφή του νομισματικού συστήματος

Δεν αποκλείεται η επιχειρούμενη εξασθένηση, αποδυναμώνοντας τον ηγέτη του συστήματος ή τα συμμετέχοντα κράτη, να έχει ως απώτερο στόχο να καταστρέψει ένα υπάρχον διεθνές νομισματικό καθεστώς ή αυτή η καταστροφή να αποτελεί στόχο χωρίς την προϋπόθεση της εξουθένωσης, εφόσον υπάρχει η απαιτούμενη ισχυρή δύναμη ανατροπής του νομισματικού status quo.

Οι τεχνικές που ακολουθούνται είναι η πάσης φύσεως μαζική υπονόμηση του πυρηνικού νομίσματος και η χειραγώγηση της παραγωγής ή της διανομής εμπορευμάτων όπως ο χρυσός, στον οποίο

μπορεί να βασίζεται ένα νομισματικό σύστημα. Πάντως, πρόκειται για ένα περιορισμένο όπλο καθώς δεν αποτελεί μια ευέλικτη μορφή ισχύος αλλά μια *επιθετική πράξη που γίνεται άπαξ*. Εκεί είναι που διαφέρει από την προηγούμενη στρατηγική.

3.3.6. Τα κύρια συμπεράσματα μετά την ανάλυση των στρατηγικών

Κλείνοντας την ενότητα, μπορούμε να συνοψίσουμε τα συμπεράσματα στα οποία καταλήξαμε από την ανάλυση που προηγήθηκε. *Ως προς τις στρατηγικές της νομισματικής υποστήριξης και της προετοιμασίας για ευκαιριακή νομισματική εκμετάλλευση, φαίνεται ότι όχι μόνο δεν είναι ακριβές, αλλά παρουσιάζονται ευέλικτες και αλληλενεργούμενες με την οικονομία-στόχο. Όσον αφορά καθεστώτα με σταθερές συναλλαγματικές τιμές, οι αξίες που συνδέονται με τις άλλες τιμές δεν αντιπροσωπεύουν ισορροπία παρά μόνο στιγμιαία ή ευκαιριακά. Έτσι, εδώ, η αγορά είναι πιθανό να βοηθά και όχι να εμποδίζει την άσκηση νομισματικής ισχύος.* Επίσης, υπάρχει κίνητρο για τους κερδοσκόπους να δοκιμάσουν τα όρια της δυνατότητας της *βαλλόμενης κυβέρνησης να αμύνεται.*

Η πιο σημαντική μεταβλητή είναι το επίπεδο των αποθεματικών ενός κράτους-στόχου. Η απειλή επικεντρώνεται στον εξαναγκαστικό περιορισμό της μετατρεψιμότητας και στη συνδεδεμένη ανεπιθύμητη υποτίμηση. Πόσο μάλλον όταν η γενική υποτίμηση του εγχώριου νομίσματος μπορεί να συνδεθεί στο μυαλό του μέσου πολίτη με τον πληθωρισμό και την αστάθεια του νομισματικού συστήματος¹⁶⁵, κάτι που μπορεί να οδηγήσει σε γενικό οικονομικό πессιμισμό, μείωση των επενδύσεων, εκροή κεφαλαίου και αυξημένη πίεση στο νόμισμα. Άλλωστε, η ψυχολογία των συναλλαγματικών τιμών μπορεί να επηρεάζει και τους πιο έμπειρους κεντρικούς τραπεζίτες. Η βραχυπρόθεσμη απειλή είναι το κόστος που συνδέεται με τα μέτρα τα οποία λαμβάνονται από την κυβέρνηση-στόχο ώστε να προστατευθούν τα αποθεματικά (άμυνα του αντιπάλου). Αυτοί που μπορούν πιο εύκολα

¹⁶⁵ Wu Y.L. (1952), *Economic Warfare*, New York: Prentice Hall, p.124.

να εφαρμόσουν αυτές τις στρατηγικές άσκησης νομισματικής ισχύος είναι οι παραγωγοί των βασικών εμπορευμάτων και των εκδοτών των νομισμάτων-κλειδιών. *Ως προς τις κυμαινόμενες συναλλαγματικές τιμές, οι κυβερνήσεις δεν χρειάζεται να κρατούν αποθεματικά ή να παρεμβαίνουν στην αγορά ώστε να υποστηρίξουν τις συναλλαγματικές τιμές αν και συνήθως έτσι κάνουν. Με την μη μετατρεψιμότητα, δεν υπάρχει νομικός μηχανισμός συναλλαγής του εθνικού νομίσματος κάποιου κράτους για άλλα νομίσματα ή εμπορεύματα. Η μεταβλητή-κλειδί από την αποθεματική θέση του στόχου, που είδαμε στις σταθερές τιμές, μετατοπίζεται στην αξία του νομίσματος του στόχου σε σχέση με τα άλλα νομίσματα.* Κάτω από ένα τέτοιο καθεστώς, οι αλλαγές στην αξία του νομίσματος επηρεάζουν άμεσα την πραγματική οικονομία όπως γίνεται και με τα λαμβανόμενα από την κυβέρνηση-πυρήνα μέτρα, ώστε να επηρεάσει τις συναλλαγματικές τιμές της.

Η δημιουργία σφαιρών επιρροής περιλαμβάνει πολιτική εξάρτηση αφού η πηγή ισχύος της προέρχεται από το ότι τα κράτη-μέλη κερδίζουν ασυμμετρικά μέσω της συμμετοχής στο σύστημα, απολαμβάνοντας αυξημένη σταθερότητα, προνόμια και προστασία. Χάνοντας τέτοια πλεονεκτήματα η συνέχεια είναι οδυνηρή¹⁶⁶. Παρατηρούμε ότι τα νομισματικά συστήματα υποθάλπουν αυτόματα την παγίδευση για τους λιγότερο ισχυρούς, απομονώνουν το κράτος-πυρήνα, και αντιπροσωπεύουν μια αποθήκη ισχύος.

Τέλος, ως προς τις στρατηγικές της εξασθένησης και της καταστροφής των νομισματικών συστημάτων, βλέπουμε ότι μπορούν να εκπληρώνουν ενδιάμεσους στόχους, να προσελκύουν ένα συγκεκριμένο τύπο ενδιάμεσων φορέων και να προκαλούν κρίσιμες οικονομικές συνέπειες.

Αξίζει να σημειωθεί ότι όλες οι παραπάνω στρατηγικές μπορούν να διακριθούν απλά βάσει του τύπου και της κατεύθυνσης των ασυμμετριών της καθεμιάς. Οι 2 πρώτες απαιτούν μόνο μια ασυμμετρία ευαισθησίας στο μεμονωμένο τομέα των συναλλαγματικών τιμών.

¹⁶⁶ βλ. Μαλί.

Οικονομίες που είναι σχετικά κλειστές, εμφανίζονται λιγότερο τρωτές σε νομισματική αστάθεια και το ίδιο ισχύει για χώρες με πλεονασματικό ισοζύγιο πληρωμών, με μεγάλα τραπεζικά αποθέματα ή με ουσιώδη δυνατότητα εξωτερικού δανεισμού. *Οι στρατηγικές αυτές φαντάζουν αναμφίβολα βιώσιμες με κάθε μορφή σταθερών συναλλαγματικών τιμών, χωρίς η διαπίστωση να επεκτείνεται απόλυτα και στις κυμαινόμενες τιμές.* Εκεί, η πρόκληση στη βιωσιμότητα συνίσταται στο αν υπάρχει μια μοναδική και σταθερή ισορροπία για νομισματικές αξίες. Με άλλα λόγια, *οι προϋποθέσεις που απαιτούνται είναι μια ισορροπία για την αγορά ώστε να ικανοποιείται η εκάστοτε ζήτηση, η ισορροπία αυτή να είναι σταθερή και μοναδική.* Τα σχήματα κυμαινόμενων συναλλαγματικών τιμών θεωρούνται πιο ευαίσθητα στην διασπαστική «αυθαίρετη κερδοσκοπική συμπεριφορά» απ' ό,τι αυτά των σταθερών τιμών. *Σημαντικούς παράγοντες αποτελούν η πληροφόρηση που είναι διαθέσιμη για την αγορά και η πληροφόρηση για το κράτος-στόχο.* Εκείνα τα στοιχεία που προσδιορίζουν την πιθανότητα η αγορά να δρα ως απαγορευτικός ή πολλαπλασιαστικός συντελεστής ισχύος, είναι το μέγεθος ισχύος στην άσκηση νομισματικής ισχύος με αυτές τις στρατηγικές και η φήμη του στόχου.

Η τρίτη στρατηγική απαιτεί τις ίδιες συνθήκες που δημιουργούν, κορυφαία (top), κυρίαρχα (master) και ουδέτερα (neutral) νομίσματα¹⁶⁷, ενώ οι 2 τελευταίες φέρουν μια προφανή ομοιότητα με την περίπτωση των «διαπραγματεύσιμων» (negotiated) νομισμάτων¹⁶⁸ όπου συναντάμε αρχικά ένα βαθμό επιρροής στον εξαρτώμενο. Η αντιστροφή της ασυμμετρίας μπορεί να είναι πολιτική (π.χ. το τέλος μιας αυτοκρατορίας) ή οικονομική (π.χ. το αποτέλεσμα μιας αυξανόμενης «απειλής» ευθυνών και υποχρεώσεων).

¹⁶⁷ Διάκριση της S. Strange (1971), που αφορά, αντίστοιχα, τα νομίσματα των επικρατούντων κρατών στο διεθνές σύστημα, αυτά που εμφανίζονται όταν μια (ηγεμονική) δύναμη επιβάλλει χρήση του νομίσματος της σε πολιτικές εξάρτησης και εκείνα των οποίων η χρήση γεννιέται στην ισχυρή οικονομική θέση του εκδίδοντος κράτους.

3.4. ΟΙ ΣΥΝΘΗΚΕΣ ΕΥΚΑΙΡΙΑΣ ΠΡΟΣ ΕΚΜΕΤΑΛΛΕΥΣΗ

Τα 3 στοιχειώδη βήματα σχεδιασμού μιας υψηλής στρατηγικής είναι η διάγνωση του διεθνούς περιβάλλοντος, των απειλών και των ευκαιριών που προκύπτουν, ο καθορισμός στόχων μαζί με την ιεράρχησή τους και ο καθορισμός του αποτελεσματικότερου συνδυασμού μέσων για την προώθηση των ιεραρχημένων στόχων¹⁶⁹. Ομοίως σκεπτόμενοι, στα πλαίσια της οικονομικής πολιτικής που μπορούμε να καταστρώσουμε όσον αφορά την άσκηση νομισματικής ισχύος, και αφού αναφερθήκαμε στις υπό επιλογή στρατηγικές, τακτικές και τεχνικές με τις οποίες αποσκοπούμε στην επίτευξη των στόχων που έχουν τεθεί κατά προτεραιότητα, φρόνιμο είναι να προσεγγίσουμε τις ανακύπτουσες συνθήκες ευκαιρίας. Κατά την ανάλυση, λοιπόν, που ακολουθεί, εξετάζονται οι διάφορες ευκαιρίες που είναι δυνατό να γίνουν εκμεταλλεύσιμες χωρίς, πάντως, να ξεχνάμε ότι οι διεθνείς συνθήκες και ευκαιρίες πηγάζουν κυρίως από τη δύναμη της ηγεμονεύουσας χώρας¹⁷⁰. Στο διεθνές νομισματικό σύστημα, ο πρώτος λόγος ανήκει στον *εκδότη του νομίσματος-κλειδιού*¹⁷¹ αφού είναι, πάντα, ο πιο σημαντικός δρώντας¹⁷².

3.4.1. Για τη νομισματική υποστήριξη

και την προετοιμασία ευκαιριακής εκμετάλλευσης

Προκειμένου να αναζητήσουμε τις συνθήκες ευκαιρίας εκμετάλλευσης των 2 πρώτων στρατηγικών χρησιμοποιούμε για εξαγωγή συμπερασμάτων στοιχεία από τον πίνακα της ενότητας 3.2. Μια διαπίστωση είναι ότι *πολλές επιτυχείς προσπάθειες σημειώθηκαν*

¹⁶⁸ Μια άλλη τελευταία κατηγορία της παραπάνω διάκρισης. Πρόκειται για τα νομίσματα που, οριακά, δεν είναι κυρίαρχα, καθώς η κυριαρχία της ηγεμονικής δύναμης αρχίζει να φθίνει.

¹⁶⁹ Χ. Παπασωτηρίου (2000).

¹⁷⁰ Βλ. τα παραδείγματα στερλίνας και δολαρίου στο «Μελάς Κ. (2001), Ευρώ: Ένα Ισχυρό Διεθνές Αποθεματικό Νόμισμα, Σημειώσεις μαθημάτων για το Πάντειο Πανεπιστήμιο».

¹⁷¹ Αυτό, βέβαια, δεν σημαίνει ότι δεν υφίσταται συνύπαρξη κάποιων νομισματικών μπλοκ με ηγέτες.

¹⁷² Ως προς το εμπόριο, μικρά «εξειδικευμένα» κράτη μπορεί να είναι αποτελεσματικοί πρεσβευτές εμπορικής ισχύος (π.χ. κράτη που ελέγχουν σημαντικούς φυσικούς πόρους και πρώτες ύλες). Κατ' επέκταση, τα μεγάλα κράτη μπορεί να εξαρτώνται σε μερικά τέτοια πράγματα και εκεί να είναι ευάλωτα (βλ. πετρέλαιο). Τα μικρά κράτη που δεν εμπορεύονται πολύ, απομονώνονται σε κάποιο βαθμό από τη χρήση της εμπορικής ισχύος. Είναι δυνατό να επηρεάζονται λιγότερο ως προς τη χρησιμοποίησή του από τις πιο μεγάλες αλλά εμπορικά εξαρτώμενες δυνάμεις, ενώ τα μεγάλα κράτη είναι η σημαντική πηγή χρηματοδότησης οπότε είναι και σε καλύτερη θέση να ελέγχουν την κατανομή της. Βέβαια, τα μικρά κράτη, ειδικά τα αναπτυσσόμενα, είναι τρωτά επειδή έχουν ανάγκη για πρόσβαση σε δάνεια προς χρηματοδότηση της ανάπτυξης. Από την άλλη πλευρά, και οι ισχυροί μπορεί να γίνουν εξαρτώμενοι από διεθνή δάνεια (βλ.

σε ευθεία αντιπαράθεση με τις δυνάμεις της αγοράς και ότι η χειραγώγηση κάποιου νομίσματος μπορεί να επηρεάσει άλλα νομίσματα ή νομισματικές συμφωνίες με ένα ανεπιθύμητο τρόπο πέρα από τα αναμενόμενα. Η νομισματική χειραγώγηση φαίνεται να χρησιμοποιείται πιο εύκολα ενάντια σε παραδοσιακά φιλικά κράτη από ότι ένας περιορισμός εμπορίου ή βοήθεια. Επίσης, προσφέρεται για την πρόληψη άσκησης άλλων μορφών επιρροής καθώς είναι ευέλικτη στη δυνατότητά της να υπερνικά εμπόδια¹⁷³.

Οι σταθερές συναλλαγματικές τιμές είναι οι λιγότερο ευάλωτες από το κοινό (τουλάχιστον μέχρι ανακοινώσεως των στατιστικών). Έτσι, οι χώρες με τέτοιες τιμές βρίσκουν πιο πολύ χρόνο δράσης. Ακόμα, κράτη υπό σταθερές συναλλαγματικές τιμές είναι λιγότερο τρωτά σε αυτοπληθωριστικές κινήσεις αλλά έχουν μάλλον λιγότερες επιλογές όσον αφορά τον τρόπο αντιμετώπισης του εξαναγκασμού. Υπό το καθεστώς κυμαινόμενων συναλλαγματικών τιμών, όταν κάποια κράτη ανήκουν σε ένα διεθνές νομισματικό σύστημα και συναλλάσσονται λ.χ. βάσει του κριτηρίου του χρυσού, μπορούν να μην επέμβουν ενώ κάτω από άλλο καθεστώς απαιτείται η άμυνα για την αξία των νομισμάτων τους.

Η πρώτη στρατηγική φαίνεται πιο αποτελεσματική από τη δεύτερη ίσως γιατί είναι ευκολότερο να επιτευχθεί. Όμως, ίσως να υπάρχουν αρκετές ευκαιρίες και για τη δεύτερη που δεν έχουν αξιοποιηθεί αρκετά. Επίσης, η προσπάθεια για νομισματική υποστήριξη μπορεί να υποβαθμίσει άλλους στόχους. Ακόμα, όταν η ισχύς είναι συγκεντρωμένη, η νομισματική χειραγώγηση τείνει να χαρακτηρίζεται πετυχημένη συχνότερα, ενώ ένα σύστημα με περισσότερες διεσπαρμένες δυνάμεις προφανώς έχει μεγαλύτερο αριθμό εξαρτημένων σχέσεων. Επιπροσθέτως, δεν μπορεί κάθε κράτος να εφαρμόσει τις 2 πρώτες στρατηγικές αφού οι συναλλαγές απαιτούν μεγάλους και άμεσα διαθέσιμους πόρους.

ΗΠΑ στις δεκαετίες 80 και 90). Όμως, όσον αφορά τη νομισματική ισχύ, πρέσβεις της είναι οι μεγάλες δυνάμεις καθώς δεν υπάρχουν εξειδικευμένοι δρώντες.

¹⁷³ Βλ. βοήθεια ΗΠΑ στην Κίνα κατά τον πόλεμο με την Ιαπωνία της δεύτερης.

3.4.2. Για τη δημιουργία σφαιρών επιρροής

Ο βασικότερος συντελεστής είναι οι ανακύπτουσες, παγκόσμιες οικονομικές συνθήκες¹⁷⁴ και ο βαθμός οικονομικής και πολιτικής ασυμμετρίας μεταξύ του πυρηνικού κράτους και των κρατών-μελών ή των δυνητικών μελών του συστήματός του. Αν υπάρχει γενική ευημερία, τα οφέλη απ' τη συμμετοχή σε ένα δεδομένο σύστημα είναι σχετικά μικρά για προφανείς λόγους. Ένας άλλος παράγοντας αποτελείται από το τρίπτυχο της οικονομικής έλξης του πυρήνα, της οικονομικής ανάπτυξης του μέλους και της έκτασης και της φύσης της παραδοσιακής οικονομικής τους σχέσης. Ειδικά, ως προς το πολιτικό συστατικό της σχέσης, περιλαμβάνεται η δυναμική για πολιτική κυριαρχία ακόμα κι ενός «μικρού» κράτους. Πάντως, σε περίπτωση που απουσιάζουν τα οικονομικά κίνητρα, τα στρατιωτικώς κυρίαρχα κράτη είναι σε θέση να ωθήσουν λιγότερο ισχυρά κράτη σε οικονομικές σχέσεις και συμφωνίες που αλλιώς δεν θα έκαναν. Αυτό εξαρτάται από την ικανότητα του «πυρηνικού κράτους» να φοβερήσει κάθε συγκεκριμένο συνεργάτη και αυτή των «μικρών» κρατών να βρουν έναν εξωτερικό προστάτη. Τέλος, απ' ότι φαίνεται βάσει της διεθνούς πρακτικής¹⁷⁵, υπάρχουν περισσότεροι κίνδυνοι απ' ότι στις 2 πρώτες στρατηγικές.

Επιπλέον, σε όλες τις περιπτώσεις, τα κράτη του πυρήνα ενεργά επιθυμούσαν να είναι ηγέτες των νομισματικών συστημάτων και πρόθυμα να επαναλάβουν οικονομικές θυσίες ώστε να διατηρήσουν τέτοιες θέσεις (ένα είδος μακροχρόνιας επένδυσης). Εκτός από το ότι κάτι τέτοιο προσέδιδε κύρος, επιτυγχάνονταν απομόνωση από την παγκόσμια οικονομία οπότε και αυξημένη αυτονομία, μεγαλύτερη επιρροή στα κράτη-μέλη χάριν στις ασυμμετρικές αναλογίες συνεισφοράς/οφέλους και παραπάνω ισχύς μέσω της δυναμικής για απόσπαση πλούτου ή ειδικότερα δια μέσου της μεταμόρφωσης των προτιμήσεων των μελών¹⁷⁶. Επειδή η αλληλεξάρτηση δεν είναι

¹⁷⁴Βασικά η ύπαρξη και ο βαθμός ευημερίας ή καταπίεσης στη διεθνή οικονομία

¹⁷⁵J. Kirshner (1995).

¹⁷⁶Πάντως, η απόσπαση δεν φαίνεται να είναι πολύ χρήσιμη ως συνεχής ροή εσόδων αφού μπορεί να αποβεί εις βάρος της παγίδευσης. Απλώς, ως μηχανισμός που μπορεί να διευκολύνει την κινητοποίηση και τον συντονισμό της ροής των απαραίτητων πόρων κάτω από συνθήκες ανάγκης έχει υψηλή δύναμη.

συμμετρική, υπάρχουν ευκαιρίες για τα λιγότερο εξαρτημένα κράτη να χειραγωγήσουν τις υπάρχουσες σχέσεις προς δικό τους όφελος.

3.4.3. Για την εξασθένηση και την καταστροφή νομισματικών συστημάτων

Ως μέλη ενός νομισματικού συστήματος, τα κράτη μπορούν καλύτερα να ασκήσουν νομισματική ισχύ από μόνα τους, μέσω της πρακτικής της συστημικής εξασθένησης. Πρωτεύων περιβαλλοντικός παράγοντας είναι το νομισματικό σύστημα. Αν μιλάμε για σταθερές συναλλαγματικές τιμές, όταν εκείνες βασίζονται σε ένα συγκεκριμένο εμπόρευμα όπως ο χρυσός ή το ασήμι, η εξασθένηση και κατ' επέκταση η καταστροφή εξαρτάται από την ικανότητα να επηρεάσει κάποιος την προσφορά ή την τιμή του εμπορεύματος-κλειδιού (π.χ. αύξηση ή μείωση της παραγωγής και της διανομής). Όσοι δεν είναι παραγωγοί μπορούν να αλλάξουν τον όγκο αγορών του εμπορεύματος¹⁷⁷. Όσο πιο πολύπλοκα σχεδιασμένο είναι το σύστημα, τόσο πιο μεγάλη είναι η πιθανότητα για διάβρωσή του. Οπότε, ένα σύστημα εμπορευμάτων με συναλλακτικά κριτήρια είναι πιο τρωτό από ένα σύστημα εμπορευμάτων με συγκεκριμένα κριτήρια αφού εκεί υπάρχουν περισσότεροι κανόνες. Ως προς τις κυμαινόμενες συναλλαγματικές τιμές, εκείνες δημιουργούν ένα καθεστώς που είναι πιο δύσκολο να διασπαστεί λόγω λιγότερο συνδεδεμένων κανόνων.

3.4.4. Γενικά συμπεράσματα για τις συνθήκες ευκαιρίας

Εξετάζοντας τις στρατηγικές της νομισματικής υποστήριξης και της προετοιμασίας για νομισματική εκμετάλλευση, οι λαμβάνοντες τις αποφάσεις μπορεί να μην αντιληφθούν τις ευκαιρίες άσκησης νομισματικής ισχύος είτε γιατί δεν είναι ευαίσθητοι στα οικονομικά του συγκεκριμένου ζητήματος ή γιατί η τρωτότητα του στόχου δεν έγινε γνωστή στο δεδομένο κράτος κατά τη δεδομένη στιγμή¹⁷⁸. Από την άλλη πλευρά, το ενδιαφερόμενο κράτος μπορεί να γνωρίζει την

¹⁷⁷ Βλ. Η.Π.Α. στη δεκαετία του 30 και την πρόκληση αντιπληθωρισμού στην Κίνα με αύξηση της τιμής του ασημιού λόγω αυξημένων αγορών των Η.Π.Α./ ανατρεπτική διάσπαση

¹⁷⁸ βλ. Jervis (1976).

τρωτότητα του στόχου αλλά, λόγω της δικής του νομισματικής θέσης, *δεν έχει τη δυνατότητα να ασκήσει νομισματική διπλωματία*¹⁷⁹ εκείνη τη στιγμή. Ως προς τις 2 αυτές στρατηγικές, επειδή οι στόχοι είναι πιο ανίσχυροι και άλλα κράτη ή θεσμοί (όπως οι ιδιωτικές τράπεζες) είναι, επίσης, λιγότερο ικανοί να βοηθήσουν την άμυνα του κράτους-στόχου, *ανακύπτουν πιο πολλές ευκαιρίες κατά τη διάρκεια ύφεσης. Οι πολιτικοί ηγέτες που ευαισθητοποιούνται στις πολιτικές όψεις των νομισματικών σχέσεων είναι πιο πιθανό να εμπλακούν σε νομισματική χειραγώγηση από εκείνους που δεν ασχολούνται τόσο πολύ. Η τάση εξαρτάται και από την εθνική ιδεολογία.*

*Ως προς τη δημιουργία σφαιρών επιρροής, με εξαίρεση τις Η.Π.Α. κατά τις αρχές του 20ού αιώνα και τη Γαλλία μετά τον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο*¹⁸⁰, *κάθε κράτος που του δόθηκε η δυνατότητα να δημιουργήσει ένα νομισματικό σύστημα όπου οι άλλοι υποτάσσονται, την πραγματοποίησε. Πιο σημαντικός παράγοντας πηγών ευκαιρίας είναι οι διεθνείς οικονομικές συνθήκες. Μια διεθνής ύφεση αυξάνει δραματικά τα οφέλη από συμμετοχή σε ένα νομισματικό σύστημα και γι' αυτό αυξάνει την ευκαιρία για άσκηση τεχνικών εξάρτησης*¹⁸¹. Όταν το διεθνές περιβάλλον είναι καλό, τα κράτη που ειδικεύονται στην παραγωγή μικρότερου αριθμού αγαθών είναι περιβαλλοντικά πιο ευαίσθητα και γι' αυτό είναι πιο τρωτά στην εξάρτηση και λιγότερο πιθανό να ασκήσουν τέτοια στρατηγική. Εδώ, η νομισματική ισχύς μπορεί να είναι αποτελεσματική εναντίον φιλίων δυνάμεων. Επιπλέον, *είναι κρίσιμος ο χρονικός συντονισμός παρέμβασης. Οι ευκαιρίες για εξάρτηση αναχαιτίζουν τη νομισματική υποστήριξη ή την προετοιμασία ευκαιριακής νομισματικής εκμετάλλευσης ενώ οι ευκαιρίες για εξασθένηση ενυπάρχουν.*

Όσον αφορά τις υπόλοιπες στρατηγικές, υπάρχουν συνολικά λιγότερες ευκαιρίες για να προτιμηθούν εξαιτίας της δυσκολίας άσκησης τους. Συστημική εξασθένηση έχουν προσπαθήσει να ασκήσουν μόνο 2

¹⁷⁹ Ταιριάζει και ο όρος «εξαναγκαστική διπλωματία».

¹⁸⁰ Για λόγους εξυπηρέτησης εθνικών συμφερόντων ή ιδεολογικής αντίληψης.

¹⁸¹ Ελαττώνοντας την ευκαιρία για συστημική εξασθένηση.

κράτη. Πρόκειται για τη Ζάμπια και τη Γαλλία¹⁸². *Η καταστροφή του συστήματος είναι η μοναδική στρατηγική που δεν ήταν ποτέ χρήσιμη*, εξαιτίας του κινδύνου επιβίωσης του συστήματος στην περίπτωση που οι παραγωγοί των αποθεματικών εμπορευμάτων ή όσοι διατηρούν τις ουσιώδεις ισορροπίες των νομισμάτων-κλειδιών αντιδράσουν απρόσμενα¹⁸³.

3.4.4.1. Η πιθανότητα στέψης των στρατηγικών με επιτυχία

Όπως είναι λογικό, οι πιθανότητες επιτυχίας των προσπαθειών εξαρτώνται, για τις 2 πρώτες στρατηγικές, από την αντίδραση των δυνάμεων της ελεύθερης αγοράς και την έκταση της πολιτικοποίησης του νομισματικού προβληματισμού στη χώρα-στόχο, ενώ για την δημιουργία σφαιρών επιρροής φαίνεται ότι είναι αντιστρόφως ανάλογες με την επιλογή της εξασθένησης. Γενικά, εκείνοι οι παράγοντες που κάνουν τα κράτη πιο ευάλωτα στην εξάρτηση, είναι λιγότερο πιθανό να τα ωθήσουν να εμπλακούν σε συστημική διάβρωση.

Αφού, λοιπόν, η συστημική διάσπαση είναι δύσκολη, οι ευκαιρίες για επιτυχία είναι μεγαλύτερες για συγκεκριμένους βραχυχρόνιους στόχους απ' ό,τι για τους, μοιραία, χειρότερα προσδιορισμένους μακροπρόθεσμους στόχους. Επειδή οι ηγέτες των αδύναμων συστημάτων είναι πιο ευάλωτοι στην εξασθένηση, τα ζητήματα έχουν μεγαλύτερη ευκαιρία να προωθηθούν εάν η υιοθέτησή τους δεν ωθήσει προς την κατάρρευση του συστήματος. Για παράδειγμα, τα μέτρα που ωθούν τον στόχο να αυξήσει τα επιτόκια, σε σχέση με εκείνα που απαιτούν μέγιστη εκροή αποθεματικών περιουσιακών στοιχείων, είναι πιο πιθανό να επιτύχουν.

3.4.4.2. Οι ευκαιρίες στη σημερινή εποχή

Σήμερα, θα εθελοτυφλούσαμε αν δεν αναγνωρίζαμε 3 βασικές αλλαγές στο διεθνές σύστημα που επαυξάνουν την ευκαιρία για άσκηση

¹⁸² 1966 για την πρώτη και 1927-1968 για τη δεύτερη (βλ. πίνακα ενότητας 3.2.).

¹⁸³ Εδώ, αξίζει να σημειωθούν 2 περιπτώσεις χαμένων ευκαιριών. Μια πίεση στο νομισματικό σύστημα της Δύσης από την σοβιετική Ένωση κατά τη διάρκεια του ψυχρού πολέμου και μια σύρραξη στο εσωτερικό των μπλοκ με τη μορφή προσπαθειών από ένα ηγέτη του μπλοκ ώστε να διαλύσει ένα άλλο σύστημα, ίσως για

νομισματική ισχύος. Πρόκειται για το τέλος του ψυχρού πολέμου, τη διασπορά της νομισματικής ισχύος και την ανάπτυξη των χρηματοδοτικών αγορών.

Στο πρόσφατο παρελθόν, η αμερικανική πολιτική στηρίχθηκε κατά πολύ στην ώθηση κρατών να συμμετέχουν στο Δ.Ν.Τ. Ακόμα, η μη αγοραία φύση της Ένωσης Σοβιετικών Σοσιαλιστικών Δημοκρατιών (Ε.Σ.Σ.Δ.) και των συμμάχων της δεν άφησε πολύ χώρο για τις πιο πολλές μορφές νομισματικής διπλωματίας. Τέλος, δεν υπήρχε ανάγκη για εξαναγκαστικά μέτρα προς σχηματισμό συμπεριφοράς ασφαλείας ανάμεσα σε εκείνα τα κράτη. Τώρα, η οικονομική αναμέτρηση, όπως είδαμε στα πρώτα κεφάλαια, είναι πιο επιθυμητή για πολλούς λόγους απ' τη στρατιωτική διαμάχη. Πλέον, η νομισματική ισχύς φαίνεται να αποκτάει βαρύνουσα σημασία, αφού η εξέλιξη των νομοθετικών συμφωνιών μεταξύ των χωρών της πρώην Ε.Σ.Σ.Δ., το νομισματικό πεπρωμένο των κρατών της Ανατολικής Ευρώπης και η τάση για διαχωρισμό, όπως παρατηρείται μετά την ανεξαρτητοποίηση πολλών κρατών, δημιουργούν νέες συνθήκες.

Εξάλλου, η εμφάνιση νέων νομισματικών δυνάμεων σημαίνει ότι *περισσότερα κράτη θα έχουν τη δυνατότητα να εφαρμόσουν τις 2 πρώτες στρατηγικές*. Επομένως, νέα κράτη θα προσπαθήσουν να παίξουν ηγετικό ρόλο και να επεκτείνουν τη νομισματική τους επιρροή. Ευνοούνται νέα διεθνή νομισματικά συστήματα [βλ. Ευρωπαϊκή Ένωση (Ε.Ε.)] και *βάσει των δομών τους δημιουργούνται ευκαιρίες για εκμετάλλευση της εξάρτησης*. Η μέχρι τώρα παρατηρούμενη πολιτική τάση είναι ότι ναι μεν τα μέλη κάθε συστήματος θα έρχονται πιο κοντά, αλλά τα συστήματα θα απομονώνονται και η πολιτική ισχύς των ηγετικών κρατών θα αυξάνεται έναντι αυτής των άλλων μελών.

Τέλος, *το μεγάλο μέγεθος της αγοράς σημαίνει ότι τα κράτη θα έχουν λιγότερο έλεγχο στο νομισματικό πεπρωμένο τους. Δεδομένου ότι οι αγορές επηρεάζονται και από μη οικονομικά στοιχεία, η επιτυχία ειδικά της νομισματικής χειραγώγησης θα γίνεται ολοένα πιο εξαρτημένη*

να επεκτείνει την νομισματική του επιρροή σε εκείνες τις περιοχές. Μάλιστα, το πιο περίεργο είναι η προφανής Σοβιετική αποχή από την πρακτική νομισματικής διπλωματίας.

από την ικανότητα των δρώντων να χειραγωγούν με επιδεξιότητα τις δυνάμεις της αγοράς. Συγκεκριμένες τακτικές όπως η κατάλληλη διαμόρφωση μίγματος δημοσίων και ιδιωτικών μέτρων μαζί με τον συγχρονισμό των διάφορων οικονομικών και μη ενεργειών θα είναι αποφασιστικά. Έτσι, ακόμα και η διάσπαση των συστημάτων δεν αποκλείεται να γίνει πιο βιώσιμη μορφή εξαναγκασμού.

Ως προς την εξάρτηση, απ' τη μια μεριά το επικίνδυνο διεθνές περιβάλλον κάνει τη συμμετοχή σε μια ευρύτερη συμμαχία πιο ελκυστική και απ' την άλλη οι τεχνολογικές αλλαγές μπορεί να υποσκάψουν τη δυνατότητα των νομισματικών συστημάτων να απομονώνουν τα μέλη από τη διεθνή οικονομία. Έτσι, οι αλλαγές στο χρηματοδοτικό σύστημα απειλεί την ικανότητα των ηγετών να ωφελούνται από την εξάρτηση. Σε ένα περιβάλλον αυξημένης περιφερειοποίησης, πολλά εξαρτώνται από το αν τα κράτη θα ανταποκριθούν στην εξέλιξη της αγοράς και θα οικοδομήσουν αυστηρότερους κανόνες προστασίας των νομισματικών μπλοκ ή αν θα εναγκαλιστούν με την αγορά και θα επιτρέψουν στα νομισματικά μπλοκ να περιθωριοποιηθούν λειτουργικά. Σε κάθε περίπτωση, όλα αυτά θα αυξήσουν τη σημασία της νομισματικής ισχύος και της χρήσης της.

3.5. ΣΥΝΟΨΗ ΤΩΝ ΒΑΣΙΚΩΝ ΔΙΑΠΙΣΤΩΣΕΩΝ

Όπως φάνηκε από την ανάλυση που προηγήθηκε, όχι μόνο είναι εφικτή η άσκηση νομισματικής ισχύος αλλά η ίδια η διεθνής πρακτική καταδεικνύει ότι, μερικές φορές, μέσω αυτής έχουν επιτευχθεί αρκετές πολιτικές μεταβολές. Το θέμα είναι να ελεγχθούν οι ανακύπτουσες σχετικές ευκαιρίες, όπως μια περίοδος οικονομικής ύφεσης, και να σχεδιαστούν προσεκτικά στρατηγικές άσκησης νομισματικής ισχύος, δια μέσου των οποίων η πολιτική αλλαγή που θα προκύψει, θα ωφελήσει, έστω και σχετικά, εκείνη την κρατική οντότητα που ανέλαβε τη συγκεκριμένη δράση.

Ο ενδιαφερόμενος έχει να επιλέξει ανάμεσα στις στρατηγικές της νομισματικής υποστήριξης, της προετοιμασίας για ευκαιριακή νομισματική εκμετάλλευση, της δημιουργίας σφαιρών επιρροής, της

εξασθένησης νομισματικών συστημάτων και της καταστροφής τους. Έχει μεγάλη σημασία για την επιτυχία, η αυτογνωσία του δρώντα για το μέγεθος και το είδος της ισχύος του, καθώς ανάλογα με την περίπτωση επιβάλλεται να προτιμά διαφορετική στρατηγική. Για παράδειγμα, τα κράτη μέσης ισχύος επιλέγουν με μεγαλύτερες πιθανότητες επιτυχίας την στρατηγική της συστημικής εξασθένησης.

Τέλος, η σημερινή εποχή, ελέω παγκοσμιοποίησης και διάσπασης άλλοτε ενιαίων κρατικών μορφωμάτων, ευνοεί νέες νομισματικές συνθήκες οι οποίες εγκυμονούν σημαντικές ευκαιρίες πολιτικής αλλαγής. Επίσης, ενώ στο παρελθόν προκρίνονταν συχνότερα οι 2 πρώτες στρατηγικές, πλέον υπάρχουν προϋποθέσεις προτίμησης ακόμα και των 2 τελευταίων.

«...Ο Soros αναγνώρισε ότι υπήρξε πίεση από τις ΗΠΑ και το ΔΝΤ να ενθαρρύνουν χώρες σε πρώιμο άνοιγμα ή φιλελευθεροποίηση των χρηματοδοτικών τους αγορών, η οποία ήταν ένας σημαντικός παράγοντας πυροδότησης της κρίσης...»

The Nation, Thailand, 29/1/2001

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4

Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΣΥΓΚΡΟΥΣΗΣ ΔΟΛΑΡΙΟΥ ΚΑΙ ΕΥΡΩ

Θα ήταν χρήσιμο αν μπορούσαμε να ελέγξουμε τη θεωρία που προηγήθηκε, κάνοντας περιπτωσιολογικές μελέτες. Όμως, κάτι τέτοιο είναι απρόσφορο εξαιτίας του εξαιρετικά περιορισμένου χώρου στο παρόν πόνημα. Παρόλα αυτά, δεν είναι καθόλου περιττή η μελέτη της Ευρωπαϊκής περίπτωσης στην πιθανότητα άσκησης νομισματικής ισχύος προς την επίτευξη διεθνών πολιτικών αλλαγών. Απεναντίας, βοηθά στην τεκμηρίωση προϋποτιθέμενων συνθηκών για την εν λόγω θεωρία. Πιο συγκεκριμένα, παρά τις αναφυόμενες συγκυρίες, την αναμφίβολα πρωτοκλασάτη θέση του ευρώ σε παγκόσμιο επίπεδο μαζί με τη δυναμική του και τις αδυναμίες του δολαρίου, φαίνεται ότι η πρωτοκαθεδρία δεν είναι εύκολο να επιτευχθεί, τόσο γιατί η άμυνα (εδώ από πλευράς δολαρίου) αποδεικνύεται ευκολότερη¹⁸⁴, όπως άλλωστε αναμένεται ειδικά σε ένα καπιταλιστικό περιβάλλον¹⁸⁵, όσο και γιατί δεν φτάνει μόνο να έχεις δύναμη αλλά πρέπει να επιθυμείς και να την ασκήσεις.

4.1. Η ΥΠΑΡΞΗ ΧΩΡΟΥ ΑΝΑΔΕΙΞΗΣ ΤΟΥ ΕΥΡΩ

ΣΕ ΡΥΘΜΙΣΤΗ ΤΩΝ ΕΞΕΛΙΞΕΩΝ

Όταν η εξωτερική θέση της Αμερικής χαρακτηρίζεται από μόνιμο οργανικό έλλειμμα της τάξεως των 250 έως 300 δισεκατομμυρίων \$ ετησίως, δεν μπορεί παρά να υπάρχει πρόβλημα γιατί αυτό σημαίνει ότι

¹⁸⁴ βλ. δολάριο έναντι του ευρώ

¹⁸⁵ Ο έχων το οικονομικό πλεονέκτημα, το αυγατίζει με γεωμετρική πρόοδο σε σχέση με αυτόν που βρίσκεται σε δεινότερη θέση

η χώρα εξακολουθεί να εκπληρώνει ένα διεθνή οικονομικό ρόλο ανώτερο των δυνάμεών της. Ένα ρόλο για τον οποίο δεν διαθέτει πλέον τις απαραίτητες προϋποθέσεις και πάντως ένα ρόλο του οποίου η διασφάλιση κοστίζει στην παγκόσμια οικονομία περισσότερο από ότι της αποφέρει¹⁸⁶. Εάν λάβουμε υπ' όψιν και το οικονομικό κόστος των παγκοσμίων στρατηγικών επιχειρήσεων, τότε είναι φανερό ότι η Αμερική προσπαθεί να διατηρήσει ένα διεθνή ηγεμονικό ρόλο για τον οποίο δεν έχει όλα τα μέσα¹⁸⁷. Αν και η διακύμανση στην τιμή ενός νομίσματος δεν αποτελεί κατ' ανάγκη απόδειξη για την ισχύ του¹⁸⁸, μπορούμε να φανταστούμε πόσο θα επιδεινωθεί η κατάσταση αν παρουσιαστούν διεθνείς κρίσεις και το δολάριο σημειώσει σοβαρές διακυμάνσεις σε αξία. Σε ένα τέτοιο περιβάλλον, είναι προφανές ότι υπάρχει χώρος ανάδειξης κι άλλου νομίσματος, εν προκειμένω του ευρώ, σε ρυθμιστή των σχετικών εξελίξεων.

4.1.1. Το ζήτημα της ισορροπίας των Η.Π.Α. ανάμεσα στο Αμερικανικό συμφέρον και τη διατήρηση του διεθνούς νομισματικού συστήματος

Σύμφωνα με τη θεωρία της ηγεμονικής σταθερότητας, την οποία πρωτοσυναντάμε στα πονήματα των C. Kindleberger¹⁸⁹, R. Gilpin¹⁹⁰ και S. Krasner¹⁹¹, «οι ηγεμονικές δομές ισχύος μιας μεμονωμένης χώρας συντελούν πιο πολύ στην ανάπτυξη ισχυρών διεθνών καθεστώτων των οποίων οι κανόνες είναι σχετικά ακριβείς και υπακούονται με ευλάβεια»¹⁹². Με άλλα λόγια, η ηγεμονία είναι κρίσιμη για την αποτελεσματική διακυβέρνηση είτε πρόκειται για νομισματικές σχέσεις είτε για άλλες διαστάσεις της παγκόσμιας οικονομίας, μέχρι που ίσως να είναι και απαραίτητη.

¹⁸⁶ Βεργόπουλος Κ. (1999), Παγκοσμιοποίηση-Η μεγάλη Χίμαιρα, Προδημοσίευση στην εφημερίδα «ΤΑ ΝΕΑ» από τον Γ. Διακογιάννη, 14-12-1999.

¹⁸⁷ Βλ. και P. Kennedy (1987) για την αυτοκρατορική υπερεπέκταση.

¹⁸⁸ Μελάς Κ. (2001).

¹⁸⁹ Kindleberger C. (1973), *The World in Depression, 1929-1939*, Berkeley and Los Angeles: University of California Press.

¹⁹⁰ 1975

¹⁹¹ Krasner S. D. (1976), *State Power and the Structure of International Trade*, *World Politics* 28:3 (Απρίλιος), 317-343.

¹⁹² Keohane R. (1980), *The Theory of Hegemonic Stability and Changes in International Economic Regimes, 1967-1977*, στο «Change in the International System» των Holsti O.-Siverson R.- George A., Boulder, CO: Westview Press, 131-162.

Κατά τον D. Lake¹⁹³, υποτίθεται ότι κάθε μορφή δημοσίου αγαθού, περιλαμβάνει ένα σταθερό μέσο συναλλαγής, απόθεμα αξίας και επαρκή ρευστότητα, τόσο για μακροπρόθεσμη ανάπτυξη όσο και για βραχυπρόθεσμη διαχείριση κρίσεων, δηλαδή, ουσιαστικά, όλα όσα απαρτίζουν αυτό που μπορεί να αποδοθεί ως χρηματοδοτική δομή. Με τη σειρά της, η ηγεσία¹⁹⁴, μπορεί να είναι αγαθή ή εξαναγκαστική. Όταν είναι αγαθή, ο ηγέτης παρέχει τη διεθνή οικονομική υποδομή μεμονωμένα ή τουλάχιστον έχει δυσανάλογο κόστος παρέχοντας το δημόσιο αγαθό αφού έτσι κερδίζει λιγότερο σχετικά με τους άλλους. Όταν είναι εξαναγκαστική, ο ηγέτης αναγκάζει μικρότερα κράτη να συνεισφέρουν στη διεθνή οικονομική υποδομή ή, πιο ακραία, να αντέξουν όλο το βάρος.

Για την Strange¹⁹⁵, κατά τα 25 χρόνια μετά τον 2ο Παγκόσμιο Πόλεμο, είναι δύσκολο να δούμε τον Αμερικανικό φιλελευθερισμό ως ένα αληθινό δόγμα. Αποτελούσε ένα ιδεολόγημα που χρησιμοποιήθηκε όταν ήταν βολικό ή ταίριαζε με την τρέχουσα αντίληψη του εθνικού συμφέροντος και ένα δόγμα που παραβλεπόταν ή ξεχνιόταν όταν δεν συνέβαινε κάτι τέτοιο. Όταν οι Αμερικανοί μιλούσαν για την επιθυμία συντονιστικής πολιτικής ήταν «μια ασυνείδητη μορφή Αμερικανικού ιμπεριαλισμού...ένα συστατικό που επιτρέπει στους Αμερικανούς να κάνουν ότι θέλουν και οι υπόλοιποι ότι τους πουν»¹⁹⁶. Όλες οι χρηματοδοτικές πρωτοβουλίες της Ουάσιγκτον αντανάκλασαν μια βασική παρόρμηση για κυριαρχία στο νομισματικό σύστημα, έτσι ώστε εξωτερικοί περιορισμοί να μην μπορούν να εμποδίσουν την επεκτατική ορμή της Αμερικανικής πολιτικής οικονομίας στο εσωτερικό ή το εξωτερικό. Ναι μεν είναι προφανές ότι η Ουάσιγκτον τρέφει μια ξεχωριστή προτίμηση πάντα για τη μέγιστη αυτονομία στα νομισματικά ζητήματα, δεδομένου του μεγάλου μεγέθους εξουσίας και του σχετικά υψηλού βαθμού οικονομικής στενοκεφαλιάς που έχει ακόμα¹⁹⁷, αλλά

¹⁹³ Lake D. (1993), *Leadership, Hegemony and the International Economy: Naked Emperor or Tattered Monarch with Potential?*, *International Studies Quarterly* 37:4 (Δεκέμβριος), 459-489.

¹⁹⁴ όπως προτιμάται σε σχέση με τον όρο ηγεμονία

¹⁹⁵ Strange S. (1987).

¹⁹⁶ Strange S. (1986).

¹⁹⁷ Calleo-Strange (1984).

καμιά χώρα που έχει επιρροή, όπως οι Η.Π.Α., δεν μπορεί να είναι τελείως αδιάφορη για τα αποτελέσματα της συμπεριφοράς της σε άλλες.

Έτσι, η ισχύς, με τη δομική της υπόσταση, λειτουργεί με 2 τρόπους. Από τη μια μεριά, ενθαρρύνοντας τον εγωισμό στην δημιουργία πολιτικής, αλλά από την άλλη, αποθαρρύνοντας την απροσεξία σε πιθανές συστημικές επιπτώσεις. Μια χώρα τόσο μεγάλη και ισχυρή, όπως είναι ακόμα οι Η.Π.Α., δεν χρειάζεται πολλά κίνητρα αποφυγής αποσταθεροποιητικής συμπεριφοράς. Το συμφέρον ενός έθνους είναι τόσο στενά αναγνωρισμένο με τη σταθερότητα του συνολικού συστήματος ώστε να προσπαθήσουν εκείνοι εσκεμμένα να δράσουν «ανεύθυνα». Γι' αυτό, *ένα συντηρητικό ένστικτο για τη διατήρηση του συστήματος είναι ένα παντοτινά παρόν στοιχείο και της Αμερικανικής πολιτικής*. Εξάλλου, είναι εύκολο να το διαπιστώσουμε και στον ηγετικό ρόλο που είχε η Ουάσινγκτον να οργανώσει δαπανηρή χρηματοδοτική βοήθεια για το Μεξικό το 1994-95 και τις Ανατολικοασιατικές χώρες το 1997-98. Το ζήτημα που τίθεται είναι *η ισορροπία ανάμεσα στα στοιχεία του κρατικού συμφέροντος και της συστημικής διατήρησης στην Αμερικανική συμπεριφορά*.

Είναι γενικά παραδεκτό, ότι αυτή *η ισορροπία δεν είναι τόσο συνεπής όσο θα έπρεπε*. Είναι ακόμα αλήθεια ότι η ισορροπία, συχνά, τείνει δραματικά προς την εθνικιστική κατεύθυνση όπως για παράδειγμα το 1971 όταν ο R. Νίχσον έκλεισε το «χρυσό» παράθυρο ή στις αρχές της δεκαετίας του '80 όταν γίνονταν «πειράματα» από την κυβέρνηση Reagan. Το πρόβλημα είναι ότι η Αμερική πολύ συχνά ενεργεί «με τον ακριβώς αντίθετο τρόπο από αυτόν ενός υπεύθυνου ηγεμόνα¹⁹⁸», καθοδηγούμενη από τη δική της άποψη για το εθνικό συμφέρον¹⁹⁹.

Στην πράξη, η Αμερικανική ηγεμονία παρουσιάζεται ως εξαναγκαστική, με διαλείμματα κατά τα οποία χαρακτηρίζεται από περιόδους αγαθής γενναιοδωρίας. Γενικά, η Αμερικανική συμπεριφορά όχι μόνο δεν ήταν πεφωτισμένη αλλά για μερικούς ίσως να θύμιζε και τυραννία αφού δεν είχαν εναλλακτική επιλογή από το να υποκύψουν σε

¹⁹⁸ Strange S. (1990), Finance, Information and Power, Review of International Studies 16:3 (Ιούλιος), 259-274.

ένα τυραννικό μέτρο από το πιο ισχυρό και, δίχως έλεος, μέλος της «συμμαχίας αφθονίας». Παρότι άλλο είναι να προσπαθείς να εξασκήσεις αυτονομία προς όφελός σου και άλλο να επιδεικνύεις μια κακεντρεχή ορμή να καταδυναστεύσεις τους άλλους, πρέπει να παραδεχτούμε ότι ακόμα κι όταν σημειώθηκε αγαθή συμπεριφορά, αυτό αποδιδόταν σε παράγοντες που δεν επέτρεπαν στο κράτος να αντιληφθεί ότι υπήρχε χώρος απαίτησης κυριαρχίας. Ο λόγος ήταν ο ρομαντικός διεθνισμός²⁰⁰, η λανθασμένη εκτίμηση κ.τ.λ. η εύνοια της αδράνειάς του κράτους εξαιτίας έλλειψης ενδιαφέροντος ή ανάγκης καταφυγής σε μια τέτοια τακτική επειδή ίσως μια τέτοια συμπεριφορά θα απέβαινε τελικά προς όφελός του. Εκεί, ακριβώς, επισημαίνεται ο επικίνδυνος καθεστωτικός κομπασμός των Η.Π.Α. που διαπιστώνεται και σε άλλες εκφάνσεις της διεθνούς πολιτικής ζωής όπου δεν ενδιαφέρονται για το αν προκαλούν κάποιους στις δικαιολογημένες κατά το δοκούν επεμβάσεις²⁰¹ ή παρεμβάσεις τους. Αυτό, όμως, δεν αποκλείεται να αποτελέσει μια *επιπρόσθετη αιτία* εκδήλωσης ενεργειών από καταπιεζόμενους που αποβλέπουν σε *πολιτική αλλαγή*.

4.1.2. Η νομισματική διάσταση του πρωτοφανούς ευρωπαϊκού μορφώματος ως πιθανός πρόξενος πολιτικής αλλαγής

Είναι φανερό ότι οι λεγόμενοι νεορεαλιστές συνηθίζουν να αναλύουν την επίδραση του ευρώ σε ενδεχόμενες μεταβολές ως μια μεταβλητή απομονωμένη από άλλους παράγοντες. Μπορεί κάτι τέτοιο να μας οδηγεί σε μια ευκολότερη προσέγγιση του απαιτητικού θέματος, αλλά έτσι αγνοούμε τη δυναμική της διεθνούς κοινωνίας. Λαμβάνοντας υπόψη αυτή τη διαπίστωση, πρέπει να σημειωθεί ότι οι αρχές επάνω στις οποίες ιδρύθηκε, για παράδειγμα, η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα (Ε.Κ.Τ.), αντανakλούν πιθανώς το συνδυασμό νεοφιλελεύθερων τάσεων στη διαχείριση νομισματικών θεμάτων. Αυτό εξηγείται από τη θέση της νομισματικής πολιτικής που βρίσκεται μακρύτερα από τον

¹⁹⁹ Για τη Strange (1986), οι Η.Π.Α. θα έπρεπε να «αναγνωρίσουν το δικό τους πραγματικό μακροπρόθεσμο εθνικό συμφέρον ασκώντας μια ορθολογική ηγεμονία στην παγκόσμια οικονομία της αγοράς».

²⁰⁰ Κατά τον Π. Ήφαιστο (2001), χρησιμοποιείται και ο όρος Κοσμοπολιτισμός.

δημοκρατικό έλεγχο σε σχέση με οποιαδήποτε άλλη ανεπτυγμένη οικονομία καθώς η *E.K.T.*, *πρακτικά, είναι υπόλογο στο μη εκλεγμένο Συμβούλιο των Υπουργών Οικονομικών, με περιορισμένο το ρόλο του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου*. Επίσης, η Οικονομική και Νομισματική Ενοποίηση (Ο.Ν.Ε.) αντιπροσωπεύει ένα νέο διεθνές μόρφωμα, καθώς παρουσιάζει ένα αλλαγμένο τρόπο αντίληψης της νομισματικής εξουσίας.

Σαν γενικός κανόνας, τα κράτη αναμενόταν να έχουν τα δικά τους νομίσματα ακόμα κι αν ήταν βασισμένα στο χρυσό, το δολάριο ή κάποιο άλλο νόμισμα-ηγέτη. Τώρα, έχουμε το ευρώ με διαφορετικά χαρακτηριστικά να παραμένει χρήμα με εδαφική καταγωγή έστω κι αν πρόκειται για μια εδαφική συνάθροιση Ευρωπαϊκών κρατών. Έτσι, ως απαύγασμα της συνεχούς παγκοσμιοποίησης, *το ευρώ μπορεί να θεωρηθεί μέχρι και αντίθεση ή αντίδραση στην απεδαφοποίηση της χρηματοδότησης*, συμβάλλοντας σε ένα κράμα εξωτερικού και εγχώριου σχεδιασμού νομισματικής πολιτικής που δεν είναι ξεκάθαρο, αυξάνοντας τις δυσκολίες της κατηγοριοποίησης²⁰² των νομισματικών εξουσιών.

Από τη μια μεριά, τα κράτη είναι ο πυρήνας του διεθνούς νομισματικού συστήματος αλλά από την άλλη η αποκλειστική προσήλωση σε αυτά είναι προβληματική αφού μειώνει τη σημασία της μεταμόρφωσης προς την κατάργηση της κρατικής κυριαρχίας όπως είναι καταληπτή κλασσικά. Ειδικότερα, ο σχεδιασμός της νομισματικής ένωσης -ειδικά ο θεσμός και ο ρόλος της *E.K.T.*- μαζί με την περιορισμένη εμπλοκή των κυβερνήσεων έχει δημιουργήσει ένα *μοναδικό οικοδόμημα στις διεθνείς νομισματικές σχέσεις*. Το status της *E.E.* στο *Δ.Ν.Τ.* και την Παγκόσμια Τράπεζα έχει αλλάξει μετά τη δημιουργία του ευρώ. Εξάλλου, έχει ήδη προταθεί, από πολλούς, μια νέα τρόικα που θα αποτελείται από τον Πρόεδρο της *E.K.T.*, τον Πρόεδρο του Συμβουλίου των Υπουργών Εθνικής Οικονομίας και έναν αντιπρόσωπο της Ευρωπαϊκής Επιτροπής.

²⁰¹ Βλ. Γιουγκοσλαβία, Ιράκ κ.λ.π.

²⁰² Wallerstein I. (1974), *The Modern World System: Capitalist Agriculture and the Origins of the European World Economy in the Sixteenth Century*, New York: Academic Press.

Πιο συγκεκριμένα, το πολιτικά δύσκολο πρόβλημα με τη μεταφορά εξουσίας από το εθνικό στο υπερεθνικό επίπεδο σε ένα τόσο καυτό ζήτημα όπως το χρήμα, έχει ξεκινήσει μια σειρά συμβιβασμών εγχώριας διακυβέρνησης που κάνουν την Ο.Ν.Ε. ένα μοναδικό μόρφωμα που αποτελείται από ένα πρωτοφανές εγχώριο (κρατικό-εθνικό) και διεθνές μίγμα. Αυτοί οι *συμβιβασμοί που έκαναν ειρηνικά την Ο.Ν.Ε. πιθανή, θεωρητικά έχουν τη δυναμική να αλλάξουν τις διεθνείς σχέσεις*. Ακόμα, η δημιουργία του ευρώ προσθέτει άλλη μια *βάση στις πολυπόικιλες επίσημες σχέσεις μεταξύ Ε.Ε. και των χωρών-μελών της από τη μια πλευρά και ένα πεδίο εξεχόντων και συμπληρωματικών οργανισμών στη Βορειοατλαντική περιοχή από την άλλη*²⁰³. Το ευρώ έχει καθορίσει τη μορφή αυτού του γενόμενου κοινωνικού δικτύου μέσα και πέρα από την Ευρώπη, αποτελώντας μέρος της διεθνοποίησης και παγκοσμιοποίησης ενός πεδίου θεμάτων και τομέων που προηγουμένως ήταν εγχώρια.

Ανακεφαλαιώνοντας, ας θυμηθούμε ότι η κρατική δομή και ο χαρακτήρας των αλληλεπιδράσεων των κρατών είναι βασικές συστημικές μεταβλητές. Στο Ευρωπαϊκό περιβάλλον, πρέπει να χρησιμοποιηθούν *εναλλακτικές προσεγγίσεις* ώστε να αξιολογήσουν αλλαγές σε αυτές τις μεταβλητές, καθώς φαίνεται να αναδύεται μια ευρύτερη μεταμόρφωση του Διεθνούς Συστήματος ως αποτέλεσμα της προόδου στην τεχνολογία του χρήματος, της διεθνικής οργάνωσης του χρήματος και των νομισματικών εξουσιών. *Οι περίπλοκες εσωτερικές δομές διακυβέρνησης και οι εξωτερικές σχέσεις παράγουν ένα κόσμο πολυεπίπεδης διακυβέρνησης*. Μόνο η ιδέα ότι ένα μη κρατικό μόρφωμα θα είχε τη δική του νομισματική πολιτική και έστω περιορισμένη εξωτερική πολιτική, *μπορεί να μας θέσει υπό βαθιά περισυλλογή και προβληματισμό ακόμα και περί αλλαγής ή μεταμόρφωσης των θεμελιωδών βάσεων του βεσφαλιανού Διεθνούς Συστήματος*.

²⁰³ Όπως Βορειοατλαντική Συμμαχία (Ν.Α.Τ.Ο.), Οργανισμός για την Ασφάλεια και τη Συνεργασία (Ο.Α.Σ.Ε.) κ.τ.λ.

4.1.3. Οι προοπτικές για πολιτική αλλαγή ακόμα και ενός αδύναμου ευρώ

Η υιοθέτηση ενός ισχυρού ευρώ, κατά την παρούσα συγκυρία, σημαίνει εξαγωγές κεφαλαίου από την Ευρώπη προς την Αμερική, με σκοπό την αντιστάθμιση του Αμερικανικού εξωτερικού ελλείμματος έναντι της Ευρώπης. Από την άλλη πλευρά, η νέα Αμερικανική ηγεμόνευση του κόσμου βασίζεται, ουσιαστικά, στην Αμερικανική ανακύκλωση των Ευρωπαϊκών πλεονασμάτων (κυρίως εμπορικών). Το ευρώ ολισθαίνει έναντι του δολαρίου προφανώς λόγω της Ευρωπαϊκής οικονομικής αδράνειας και της διαιωνιζόμενης υψηλής ανεργίας όπως επίσης και για λόγους μη νομισματικούς, δηλαδή για λόγους πολιτικής και γενικότερης ισχύος. Όμως, αυτή η εξέλιξη μάλλον είναι θετική για την εμπορική Ευρώπη, εφόσον βελτιώνει ακόμα περισσότερο την Ευρωπαϊκή ανταγωνιστικότητα και την εξωτερική θέση της Ευρωπαϊκής οικονομίας.

Η μόνη διαφορά είναι ότι η Ευρώπη τείνει, με ενθάρρυνση της Αμερικής, να εμπεδωθεί ως κύρια εμπορική δύναμη στον κόσμο ενώ η Αμερική επιφυλάσσει για τον εαυτό της τον ρόλο της χρηματ(ιστ)ικής ηγεμονίας, με το ελεύθερα κυμαινόμενο δολάριο στην παγκόσμια πρωτοκαθεδρία. Η Ε.Ε., αντιμετωπίζοντας κρίσιμα ζητήματα, όπως αυτό της ανεργίας, μπορεί να αναγκαστεί να περιέλθει σε τέτοια θέση που η Ε.Κ.Τ. και η ακολουθούμενη συναλλαγματική πολιτική της, να ευνοεί ένα αδύναμο ευρώ. Αυτό θα μπορούσε να βελτιώσει ακόμα περισσότερο την εμπορική θέση της Ευρώπης και να προκαλέσει ισχυρότερα ρεύματα προστατευτισμού στις Η.Π.Α. Κάτι τέτοιο είναι δυνατό να προξενήσει *αλλαγές στις προτεραιότητες της εγχώριας οικονομικής πολιτικής της Αμερικής*. Έτσι, μέτρα μείωσης του ελλείμματος στο εμπορικό ισοζύγιο θα απαιτούσαν συνεχή δημοσιονομική πειθαρχία και περιορισμούς στον προϋπολογισμό.

Επιπλέον, για τις Η.Π.Α., η επιτυχία του ευρώ είναι σημαντική γιατί θα βοηθήσει στον εκσυγχρονισμό και την ενδυνάμωση της Ευρωπαϊκής οικονομίας που παραμένει ο πιο σημαντικός εμπορικός συνεργάτης τους. Όμως, την ίδια στιγμή, η επιτυχία αυτή θα απαιτήσει

μακροπρόθεσμες προσαρμογές. Η ικανότητα των Η.Π.Α. να αντέχουν μια θέση υψηλού εμπορικού ελλείμματος, θα περιοριστεί από τις ελαττωμένες χρηματοδοτικές εισροές και θα παρθούν αμέσως απαραίτητα μέτρα εκτόνωσης πληθωριστικών πιέσεων. Μάλιστα, όσο πιο μεγάλη επιτυχία θα έχει το ευρώ, τόσο πιο έντονη είναι φυσικό να γίνεται η αμφισβήτηση της Αμερικανικής χρηματοδοτικής πρωτοκαθεδρίας και συνεπώς η ανάγκη επαναπροσανατολισμού της οικονομικής πολιτικής των ΗΠΑ στον ορθό δρόμο. Αλλά, όπως εξηγήσαμε στην αρχή, *η οικονομική μεταμόρφωση έχει και διαστάσεις ασφαλείας οπότε έχει τη δυνατότητα να επηρεάσει τις διεθνείς σχέσεις ασφαλείας.*

4.1.4. Οι τρέχουσες συγκυρίες

Όσα κι αν ορισμένοι προσάπτουν στην Ε.Ε., η ανάπτυξή της ως πραγματικά ενοποιημένη περιοχή ίσως να μην τηρεί ταχείς ρυθμούς αλλά σίγουρα δεν έχει σταματήσει²⁰⁴ ενώ οι ευρωατλαντικές πολιτικές σχέσεις αποσυνδέονται όλο και περισσότερο ή, τουλάχιστον, δεν έχουν την ένθερμη μορφή που είχαν.

Στο παρελθόν, η Ευρωπαϊκή Κοινότητα ήταν ένας οικονομικός οργανισμός με πολιτική διάσταση αλλά χωρίς διάσταση ασφαλείας ενώ τώρα θα πρέπει να συνεκτιμήσουμε 3 σοβαρές αλλαγές:

α) Το Ν.Α.Τ.Ο. πλέον παρέχει ασφάλεια για λιγότερο προσδιορισμένους κινδύνους και γι' αυτό οι Η.Π.Α. ψάχνουν να βρουν τρόπους προσέλκυσης συνεργατών προκειμένου για να αποφύγουν τον απομονωτισμό και για να παραμείνουν μια δύναμη μέσα στην Ευρώπη.

β) Μετά την πτώση της Ε.Σ.Σ.Δ., δεν υπάρχει η σιδηρά πειθαρχία του διπολισμού που επιβλήθηκε από τον Ψυχρό Πόλεμο.

γ) Μετά το Maastricht, η ταυτότητα ασφαλείας ή έστω η αμυντική συνεργασία είναι κάπως ισχυρότερη.

Συνεπώς, υπάρχουν ευκαιρίες πρόκλησης πολιτικής αλλαγής όπως σκιαγραφήθηκαν στο προηγούμενο κεφάλαιο. Όμως,

²⁰⁴ Kramer S.-Kyriakopoulos I. (1999), US-EU Relations: Economic Change and Political Transition, National Defense University, Institute for National Strategic Studies, Strategic Forum (Ιούλιος), No.165.

είναι αμφίβολο ποιοι θα θελήσουν να τις εκμεταλλευτούν και αν θα τα καταφέρουν. Εμείς στεκόμαστε στην καταφανή έλλειψη συντονισμένης Ευρωπαϊκής βούλησης για εκμετάλλευση των αναφυόμενων συνθηκών και στα δεδομένα που συνεπικουρούν μια τέτοια κατάσταση όπως φαίνεται παρακάτω.

4.2. Η ΕΡΜΗΝΕΙΑ ΤΗΣ ΑΝΙΚΑΝΟΤΗΤΑΣ ΤΟΥ ΕΥΡΩ ΓΙΑ ΔΙΕΘΝΗ ΚΥΡΙΑΡΧΙΑ

4.2.1. Η παρατεταμένη ισχύς του δολαρίου και το αντικίνητρο για πολιτική αλλαγή

Για πολλά χρόνια, το δολάριο αποτελεί νόμισμα κορυφής ή αλλιώς την «επιλογή της αγοράς²⁰⁵» και οι Η.Π.Α. είναι ηγετικός παίκτης με μια κυρίαρχη θέση επί μακρόν²⁰⁶. Ενδεικτικά, αναφέρουμε ότι το 1996, το δολάριο υπολογιζόταν περίπου στα 2/3 των παγκοσμίων ξένων αποθεματικών συναλλάγματος²⁰⁷. Μια εύλογη ερώτηση που ανακύπτει κατά τη διερεύνηση των μυστικών της άσκησης νομισματικής ισχύος, είναι γιατί το Αμερικανικό νόμισμα δεν έχει γνωρίσει τα τελευταία χρόνια κάποια αναμενόμενη, λόγω του φαινομένου των οικονομικών κύκλων²⁰⁸, κάμψη. Είναι αναμενόμενο ότι όταν το έλλειμμα τρεχουσών συναλλαγών μιας χώρας αυξάνεται και η προσφορά του νομίσματός της στις ξένες αγορές συναλλάγματος ανεβαίνει, η αξία αυτού του νομίσματος πέφτει. Παρόλα αυτά το δολάριο αποδεικνύεται ιδιαίτερα δυνατό. Γιατί άραγε;

Από τη δεκαετία του 1980, η κυβέρνηση των Η.Π.Α. υπολόγιζε ότι άλλες χώρες θα χρηματοδοτούσαν το έλλειμμά τους αφού χρειάζονταν δολάρια για να διεξάγουν τις διεθνείς τους επιχειρήσεις χωρίς να επιθυμούν υψηλά επιτόκια. Επιπλέον, οι Η.Π.Α. μπορούσαν

²⁰⁵ Strange S. (1971).

²⁰⁶ Strange S. (1976).

²⁰⁷ Levine M.-Kim F.-Siegel G. (1999), Background on the Euro, The C.P.A. Journal (Απρίλιος).

²⁰⁸ Ο R. Garrison (2001), στο «The Economy is Cyclical?-It Just Ain't So!, Ideas on Liberty, Vol.51, No 9 (Σεπτέμβριος)», λέει ότι η άνηση ενορχηστρώνεται τεχνητά από το Fed. Πιο συγκεκριμένα, άφθονες πιστώσεις σε τεχνητά χαμηλά επιτόκια, ενθαρρύνουν περισσότερη επενδυτική δραστηριότητα. Οι επιχειρηματίες δανείζονται το νέο χρήμα και αγοράζουν. Αν η Κεντρική Τράπεζα είχε τη δύναμη να τυπώσει περισσότερο χρήμα, η άνηση θα ήταν συνεχής. Αλλά ούτε το Fed ούτε κανείς άλλος κυβερνητικός θεσμός διαθέτει τέτοιες δυνάμεις. Έτσι, η άνηση είναι τεχνητή και μπορεί να οδηγήσει σε χρεοκοπία. Οι επιπτώσεις μιας τέτοιας πορείας, έχει κι άλλα διαρκή χαρακτηριστικά όπως υπερβολικές επενδύσεις σε μακροπρόθεσμα σχέδια και δραματικές κινήσεις στις τιμές που είναι ευαίσθητες ως προς τα επιτόκια και άλλα κερδοσκοπικά στοιχεία ενεργητικού.

να δανείζουν στο νόμισμά τους αποφεύγοντας τους κινδύνους των συναλλαγματικών τιμών. Πολλά από τα δολάρια βρίσκονται σε κυκλοφορία μακριά από την Αμερική. Πρόκειται για περίπου 265 δισεκατομμύρια \$ που ισοδυναμούν με ένα άτοκο δάνειο στις Η.Π.Α., το οποίο ορισμένοι υπολογίζουν ότι ανέρχεται σε 13 δισεκατομμύρια \$ ετησίων τόκων²⁰⁹. Επίσης, ο διεθνής ρόλος του δολαρίου ενισχύει σαφέστατα το Αμερικανικό κύρος.

Ειδικά για τα τελευταία χρόνια, εξήγηση για το παραπάνω ερώτημα δίνεται από την *καλή πορεία της Αμερικανικής οικονομίας, η οποία* απαιτούσε περισσότερα αγαθά και υπηρεσίες στις διεθνείς αγορές²¹⁰. Εκείνη αποτέλεσε *μαγνήτη* για εισροές κεφαλαίου προς επένδυση σε μια ραγδαία ανάπτυξη της Αμερικανικής αποθεματικής αγοράς. Με άλλα λόγια, *μολονότι η προσφορά δολαρίων στις διεθνείς χρηματαγορές αυξήθηκε, η ζήτηση για δολάρια αυξήθηκε πιο πολύ*. Εξάλλου, η αρχικά αδυνατισμένη Αμερικανική οικονομία και οι περικοπές των τιμών από το Fed, ανέβασαν την αξία των ομολόγων δημοσίου ή κάποιων ιδιωτικών φορέων, προσελκύνοντας ξένους επενδυτές για αγορές²¹¹. Αφού για την αγορά των ομολογίων απαιτείται αγορά δολαρίων, *οι αυξημένες ξένες αγορές αυτού του είδους έχουν συνεισφέρει στη διεθνή ζήτηση του δολαρίου, άρα και στη διατήρηση της ισχύος του*. Επιπλέον, οι ξένοι επενδυτές είναι αγοραστές και της Αμερικανικής ακίνητης περιουσίας. Για ξένες εταιρείες και πλούσιους ιδιώτες μια τέτοιου είδους αγορά αντιπροσωπεύει μια εξαιρετική ευκαιρία.

Επίσης, δεν θα πρέπει να παραγνωρίσουμε την πεποίθηση πολλών ότι *κανείς δεν θέλει την κατάρρευση του δολαρίου* αφού το Αμερικανικό νόμισμα διασφαλίζει περίπου τα 3/4 του κύκλου εργασιών στο παγκόσμιο εμπόριο²¹². Ειδικότερα, για μια χώρα που η αύξηση των εξαγωγών της *εξαρτάται* πολύ από τις πωλήσεις στις Η.Π.Α., *ένα απότομο φρενάρισμα της Αμερικανικής ανάπτυξης μπορεί να κάνει*

²⁰⁹ Makin J. (2001), Why the Dollar is Strong, Economic Outlook, American Enterprise Institute for Public Policy Research (Μάιος).

²¹⁰ Και γι' αυτό είχε μεγαλύτερο έλλειμμα.

²¹¹ Makin J. (2001).

αρκετή ζημιά. Ακόμα χειρότερα, μια πτώση της αξίας του δολαρίου όμοια με την άνοδο της αξίας ξένων νομισμάτων θα επιδείνωνε περαιτέρω τις πωλήσεις στις Η.Π.Α. αφού θα έκανε τα Αμερικανικά αγαθά πιο ελκυστικά απ' ό,τι οι εισαγωγές στους Αμερικανούς καταναλωτές και συνεπώς θα σηματοδοτούσε μια επιπρόσθετη πτώση της ζήτησης για εξαγωγές προς τις Η.Π.Α., από τον υπόλοιπο κόσμο.

Ακόμα, ας θυμηθούμε την Ιαπωνία ως μια χώρα με υψηλό πλεόνασμα τρεχουσών συναλλαγών στο πρόσφατο παρελθόν, η οποία γεύτηκε ένα σταθερό δίκτυο εισροών ξένων νομισμάτων. Αντί, λοιπόν, να δημιουργηθεί προσφορά γιεν στον κόσμο, το πλεόνασμα που συγκέντρωνε η Ιαπωνία προκάλούσε μια υφέρπουσα ζήτηση σε γιεν που αν δεν υπήρχαν οι εκροές κεφαλαίου θα προξενούσε ενδυνάμωση του γιεν, με αποτέλεσμα αντιπληθωριστικές/υποτιμητικές τάσεις στην Ιαπωνία. Αν το γιεν εξασθενεί περισσότερο από άλλα Ασιατικά νομίσματα, η Ιαπωνία μπορεί να απολαμβάνει ένα μεγαλύτερο μερίδιο της συρρικνούμενης αγοράς για εξαγωγές ανά τον κόσμο που αντιστοιχεί σε έξοδα άλλων Ασιατών εξαγωγέων όπως η Κίνα, η Ταϊβάν, η Κορέα και το Χονκ-Κονγκ του οποίου το νόμισμα στηρίζεται στο δολάριο.

Επιπλέον, οι Η.Π.Α. έχουν σχεδόν απόλυτη πληροφοριακή ισχύ σε παγκόσμιο επίπεδο και είναι σε θέση να διακυβερνούν την παγκόσμια αποθεματική αγορά δια μέσου του δικτύου των ισχυρών αναλυτικών πρακτορείων. Οι επενδυτές έρχονται στη «νέα οικονομία» των Η.Π.Α. αγνοώντας τις εμπορικές αγορές, τα αποθέματα ή τα μερίδια της Ιαπωνίας και μερικώς τα Ευρωπαϊκά, γοητευμένοι από μια ευρεία εκστρατεία που αφορά την αναστροφή του αρνητικού πιστωτικού κλίματος στις εναλλακτικές επενδυτικές αγορές²¹³.

Με βάση τις παραπάνω επισημάνσεις, η μη επιβεβαίωση των συμβατικών οικονομικών κύκλων έγκειται τόσο στην *ελκυστικότητα της Αμερικανικής οικονομίας για πάσης φύσεως επενδύσεις*, όσο και στην *στήριξη της* από τους υπόλοιπους, *για λόγους αυτοσυντήρησής τους*,

²¹² Βλ. την προηγούμενη πηγή.

²¹³ Ckhuasely V.O. (2001), Πρακτικά από το Special Business Meeting about Stock and Currency Markets, Μόσχα, 15-16 Μαΐου.

αφού ένας κλυδωνισμός θα έθετε σε κίνδυνο ακόμα και την υπόσταση του διεθνούς συστήματος χωρίς να υπάρχει εναλλακτική λύση. Αυτό φαίνεται να αποτελεί *αντικίνητρο για όσους προσβλέπουν σύντομα σε κάποια πολιτική αλλαγή* αυτού του είδους. Αλλά δεν είναι μόνο το παραπάνω αντικίνητρο που απωθεί τη σκέψη της πρόκλησης πολιτικών μεταβολών.

4.2.1.1. Το ενδεχόμενο ενός ασθενούς δολαρίου και η επιβλαβής νομισματική ισχύς

Γνωρίζουμε ότι σε ένα κόσμο που η ζήτηση είναι μικρή, η νομισματική ισχύς αποτελεί πρόβλημα αφού προκαλεί τάσεις υποτίμησης. Ας πάρουμε για παράδειγμα την Αργεντινή. Το πρόβλημα ανακύπτει όταν η παγκόσμια ζήτηση αρχίζει να συρρικνώνεται και η χώρα αυτή συνδέεται με ένα ισχυρό νόμισμα υπό την έννοια ότι έχει ως βάση το δολάριο. Ενώ οι εμπορικοί συνεργάτες της Αργεντινής επιτρέπουν στα νομίσματά τους να υποτιμώνται έναντι του δολαρίου διατηρώντας τη ζήτηση στις χώρες τους, η Αργεντινή ωθείται σε μια πορεία υποτίμησης που κάμπτεται απότομα την οικονομική ανάπτυξη. Έτσι, μειώνονται τα έσοδα και αυξάνονται οι ανάγκες δανειοληψίας της κυβέρνησης της Αργεντινής. Αυτό ισχύει γενικότερα. Κατά το πρόσφατο παρελθόν, χώρες όπως ο Καναδάς, η Αυστραλία και η Νέα Ζηλανδία, σε μια προσπάθεια να μετριάσουν την επίδραση μιας κάμψης στην παγκόσμια ανάπτυξη οικονομιών που έχουν εξαγωγικό προσανατολισμό, επέτρεψαν στα νομίσματά τους να αδυνατίσουν, *προάγοντας την ισχύ του δολαρίου*.

Ακόμα, επειδή η αύξηση της ζήτησης, χάριν στον Αμερικανό καταναλωτή, έχει καλύτερα αποτελέσματα στις Η.Π.Α. απ' ό,τι στις περισσότερες άλλες οικονομίες, το ισχυρό δολάριο αποτελεί μια ευρεία αντανάκλαση της ιδέας ότι *οι Η.Π.Α. έχουν τη μοναδική μείζονα οικονομία στον κόσμο που μπορεί να αντέξει αυτή τη στιγμή ένα ισχυρό νόμισμα*. Αν και στις κοινωνικές επιστήμες το πείραμα είναι δύσκολο να εφαρμοστεί ως μέθοδος ελέγχου κάποιας θεωρίας, εμείς ας κάνουμε κάτι παραπλήσιο και ας αποπειραθούμε να προσεγγίσουμε την

υποθετική κατάσταση όπου είμαστε διαχειριστές διεθνούς χαρτοφυλακίου, επιφορτισμένοι με τη διατήρηση της αξίας των κεκτημένων μας σε μια συρρικνούμενη παγκόσμια οικονομία. Τότε, το πρόβλημα που τίθεται είναι *που θα κάναμε τοποθέτηση*.

Η αποθεματική αγορά με πλεόνασμα στο ισοζύγιο πληρωμών είναι ευάλωτη καθώς πέφτουν οι εξαγωγές. Το ίδιο συμβαίνει με τις αγορές ομολόγων σε αναδυόμενες αγορές όπου είτε τα νομίσματα αφήνονται να διολισθήσουν για να αντιμετωπιστεί η επίδραση των επιβραδυνόμενων εξαγωγών, είτε ερχόμαστε μπροστά στο φάσμα της ανάγκης δανεισμού. Τότε, ίσως να κρατούσαμε κάποια κεφάλαια σε Ευρωπαϊκές ομολογιακές αγορές, κάτι που όντως γίνεται από πολλούς επενδυτές, αλλά τα ομόλογα δημοσίου των Η.Π.Α. θα ήταν πιο ελκυστικά εξαιτίας του γεγονότος ότι οι Η.Π.Α. διατρέχουν ένα πλεόνασμα προϋπολογισμού που με τη σειρά του μειώνει την προσφορά των διαθεσίμων Αμερικανικών ομολόγων δημοσίου στην αγορά. Άλλωστε, πολλές Ευρωπαϊκές χώρες έχουν ή περιμένουν να έχουν ελλείμματα στον προϋπολογισμό τους. Από την άλλη μεριά, η Κεντρική Τράπεζα των Η.Π.Α., ο βασικός ρυθμιστής της αξίας του νομίσματος, διαθέτει μεγαλύτερη εμπειρία διαχείρισης της οικονομίας απ' ότι η σχετικά νέα Ε.Κ.Τ. η οποία ακολουθεί μια ποικιλόμορφη νομισματική πολιτική όπου οι ανάγκες για νομισματική πολιτική διαφέρουν αρκετά. Για παράδειγμα, μια Γερμανική οικονομία σε κάμψη χρειάζεται μια ήπια πολιτική όταν μια «υπερθερμασμένη» Ιρλανδική οικονομία έχει ανάγκη πιο σφιχτή πολιτική. Έτσι, ξεσπούν διαμάχες που αποσπούν την κατεύθυνση της νομισματικής πολιτικής, με τις πιο αδύναμες χώρες να πιέζουν συχνότερα για ηπιότερη πολιτική από ότι πιέζουν οι ισχυρότερες χώρες για πιο σφιχτή πολιτική.

Όπως συνάγεται από την παραπάνω ανάλυση, είναι προτιμητέα η τοποθέτηση με άξονα το δολάριο αλλά δεν μπορούμε να ερμηνεύσουμε ή να προβλέψουμε τη συμπεριφορά του δολαρίου στο μέλλον. Ειδικά, αν πάρουμε ως γνώμονα το έλλειμμα τρεχουσών συναλλαγών. Πάντως, το σίγουρο είναι ότι *αρκετές εξαγωγικές χώρες δεν μπορούν να αντέξουν ένα ασθενέστερο δολάριο και όταν μια*

οικονομία είναι αδύναμη, η νομισματική ισχύς μπορεί να γίνει επικίνδυνη. Για την Ευρώπη, το μέλλον επιφυλάσσει πολλές προκλήσεις.

4.2.2. Η τρωτότητα του δολαρίου και η αμφίβολη δυναμική του ευρώ

Ενδεικτικά του καθεστώτος που έχει επιβάλλει το δολάριο είναι η φθηνότερη χρηματοδότηση, τα επιχειρηματικά κόστη συναλλαγών, τα μειωμένα επιτόκια στο δημόσιο χρέος, οι ευνοϊκές ανταγωνιστικές συνθήκες για χρηματοδοτικούς οργανισμούς και τράπεζες, η ενδυνάμωση της διεθνούς πολιτικής ισχύος και η διέγερση της εγχώριας οικονομικής ανάπτυξης. Οι Η.Π.Α. πληρώνουν λιγότερο τόκο στα ομόλογά τους εξαιτίας της υψηλής ζήτησης για δολάρια και δολαριοκρατούμενη ασφάλεια. Λόγω ακριβώς αυτής της ζήτησης, οι Η.Π.Α. είναι, επίσης, ικανές να χρησιμοποιήσουν το νόμισμά τους για χρηματοδότηση του ελλείμματός τους στο ισοζύγιο πληρωμών. Αυτό μειώνει το αποτέλεσμα της ανισορροπίας του εμπορικού ισοζυγίου των Η.Π.Α. Επιπροσθέτως, οι Αμερικανικές εταιρείες που εμπλέκονται στο διεθνές εμπόριο έχουν ένα βαθμό προστασίας από τις νομισματικές διακυμάνσεις, εξαιτίας της ικανότητάς τους να τιμολογήσουν εξαγωγές αγαθών σε δολάρια. Το δολάριο απολαμβάνει, ουσιαστικά, μια κυρίαρχη νομισματική θέση²¹⁴ λόγω της θετικής διεθνούς στάσης που αφορά στην ασφάλεια που παρέχει, όπως, άλλωστε, καταδεικνύεται από τα μεγάλα μεγέθη δολαρίων που κρατούν οι ξένες Κεντρικές Τράπεζες και ο ξένος ιδιωτικός τομέας.

Όμως, επειδή, λογικά, αυτό που καθορίζει τη συναλλακτική τιμή είναι η σχετική έλξη ενός νομίσματος και όχι η απόλυτη έλξη του, θα ήταν δυνατό να έχουμε εξελίξεις που θα μπορούσαν να αδυνατίσουν το δολάριο, περιλαμβάνοντας μια ραγδαία *ανάκαμψη της ζήτησης σε σημεία ανά τον κόσμο εκτός Η.Π.Α.* Για παράδειγμα, εγχώρια ισχύ στην Κίνα²¹⁵, την Ιαπωνία ή πιο πιθανά την Ευρώπη, η οποία

²¹⁴ Levine M.-Kim F.-Siegel G. (1999).

²¹⁵ Γενικότερα, η Κίνα δεν φαίνεται να έχει ακόμα την ισχύ να επηρεάσει τη χρηματοδοτική υγεία της διεθνούς οικονομίας. Το νόμισμά της δεν είναι διεθνώς αποδεκτό. Οικονομικά, σύμφωνα με τον Nathan A.

επανακατευθύνοντας επενδυτικά κεφάλαια στην Ευρωπαϊκή οικονομία και μακριά από τα Αμερικανικά στοιχεία ενεργητικού, θα ενδυναμώνε το ευρώ έναντι του δολαρίου. Κλειδιά για τη νομισματική ισχύ αποτελούν η αυτοπεποίθηση στη διαχείριση της νομισματικής πολιτικής και μια δέσμευση της Κεντρικής Τράπεζας να αποφύγει τον πληθωρισμό, διατηρώντας μια στέρεη ανάπτυξη. Τέλος, προσοχή πρέπει να δοθεί στη μεταβατική αδυναμία στην οποία εκτίθενται οι αγορές, μέχρι να συνηθίσουν ηγετικές αλλαγές.

Πρόσφατες εκτιμήσεις δείχνουν ότι οι χώρες του ευρώ αντιπροσωπεύουν περίπου το 1/4 της παγκόσμιας οικονομίας. Ακόμα, όπως είδαμε, αυτά τα έθνη πραγματοποιούν περίπου το 40% του συνολικού παγκοσμίου εμπορίου (περιλαμβάνοντας και το εμπόριο μεταξύ των χωρών του ευρώ) κάνοντας την Ε.Ε. τη μεγαλύτερη εμπορική ομοσπονδία του κόσμου. Πολλές χώρες ανά τον κόσμο είναι σημαντικοί εμπορικοί συνεργάτες των χωρών του ευρώ και μπορούν να υιοθετήσουν το ευρώ αντί για το δολάριο ως κύριο εμπορικό νόμισμα. Αν συμμετείχε στην Ο.Ν.Ε. το Ηνωμένο Βασίλειο, θα προσέθετε σημαντικά στη σχετική σημασία του ευρώ παγκοσμίως. Πολλοί

(2001), στο «China as an Economic Power», FATHOM Knowledge Network, Columbia University, η Κίνα εμπλέκεται στο διεθνές εμπόριο αλλά οι κύριοι ρόλοι της είναι μόνο οι εξαγωγές σε συγκεκριμένες αγορές (Η.Π.Α., Ιαπωνία, Ευρώπη και ανεπτυγμένες αγορές) και η επικέντρωσή της σε εισερχόμενες επενδύσεις. Η δυναμική επίδραση της Κίνας σε διεθνείς αγορές δεν είναι σπουδαία (π.χ. στην αγορά πετρελαίου αφού δεν μπορεί παράλληλα να μην αυξήσει τις εισαγωγές όταν οι εξαγωγές δεν είναι ευθέως ανάλογες της προσφοράς της συνολικής της κίνησης).

Όμως, μεσομακροπρόθεσμα, το χρυσό Κινέζικο γυαλί έχει καλές πιθανότητες να γίνει ένα από τα σημαντικά νομίσματα των παγκόσμιων αποθεματικών. Σύμφωνα με στοιχεία του 2000, οι Η.Π.Α. είχαν ένα μερίδιο 30,7% του παγκοσμίου Διεθνούς Ακαθάριστου Προϊόντος, ενώ η Κίνα υπολειπόταν μόνο κατά 3,3% (λιγότερο π.χ. από την Ιταλία) και σε μερικούς δείκτες η Κίνα ξεπερνά κατά πολύ τις Η.Π.Α. (λ.χ. περίπου 4 φορές ως προς τον όγκο της δημιουργίας κεφαλαίου). Η εμπορική κατά κεφαλήν παραγωγή είναι σαφώς μικρότερη από ότι στις Η.Π.Α. αλλά μπορεί να συγκριθεί ή και να ξεπεράσει για παράδειγμα αυτή της Ρωσίας (όπως η παραγωγή σε ηλεκτρονικά του νοικοκυριού). Κατά τον Α. Ν. Anisimov (2001), το 41% των Κινεζικών εξαγωγών πάει στις Η.Π.Α. Η Κινεζική κυβέρνηση έχει πάνω από 400 δισεκατομμύρια \$, περιλαμβάνοντας κεφάλαια εταιρειών ή άλλα στοιχεία που ανήκουν σε Κινέζους έξω από τα σύνορα του κράτους μετά και από μέτρα που πήρε η Κυβέρνηση. Η Κίνα μπορεί να αγοράσει όλο το απόθεμα σε χρυσό των ΗΠΑ (8.000 τόνοι). Εκείνη, παρά τις αντίθετες φήμες για πολύ παραπάνω (οι Η.Π.Α. πιστεύουν ότι το πραγματικό ύψος ανέρχεται σε 15.000 τόνους με τάση αύξησης κατά 600-1000 τόνους ανά έτος), διαθέτει μόνο 400 τόνους. Η διαφορά εξηγείται αν αναλογιστούμε ότι οι Κινέζοι είναι ευχαριστημένοι όταν οι άλλοι τους υποτιμούν.

Η επιπρόσθετη ανάπτυξη της Κινεζικής ισχύος στηρίζεται στην πεποίθηση ότι το Κινεζικό νόμισμα μπορεί να πάρει τη θέση του δολαρίου, τουλάχιστον στην περιοχή που περιλαμβάνει την Ασιατική περιοχή στην πλευρά του ειρηνικού. Η Κίνα προβλέπεται να γίνει ένας από τους μεγαλύτερους παγκόσμιους πιστωτές πριν περάσουν 2 δεκαετίες. Φαίνεται ότι η αντιδολαριακή πολιτική της Κίνας ικανοποιεί κι άλλες χώρες σε αυτή την περιοχή. Η Ασιατική κρίση που προκλήθηκε κατά βάση από τους Αμερικανούς και ειδικότερα από τον Soros, χτύπησε το νόμισμα αλλά δεν επέφερε μεγάλες ζημιές ούτε σε αυτό ούτε στον αδερφό του, το δολάριο του Χονκ-Κόνγκ.

Γενικότερα, η Κίνα είναι ένας αναδυόμενος γίγαντας. Κατά τα τελευταία 20 χρόνια, το Ακαθάριστο Εθνικό Προϊόν της αυξανόταν περίπου 10% ετησίως ενώ τα τελευταία 5 χρόνια, ο συνολικός όγκος εισαγωγών-εξαγωγών αυξανόταν περίπου 11% ετησίως ενώ αναμένεται το έτος 2005 τα 2 αυτά μεγέθη να αγγίξουν τα ποσά των 1500 και 680 δις δολαρίων αντίστοιχα, σε τιμές έτους 2000 [Χίαογν S. (2000),

πιστεύουν ότι κάτι τέτοιο θα σηματοδοτούσε και τη μείωση της Αμερικανικής επιρροής παγκοσμίως. Επίσης, θα μεγαλοποιούσε το καθεστώς της Αμερικής ως του μεγαλύτερου χρεώστη.

Τότε, οι Η.Π.Α. θα είχαν να συναγωνιστούν με άλλες χώρες για κονδύλια σε ευρώ που θα προσέφεραν ασφαλές καθεστώς για διεθνείς επενδύσεις. Αυτό, με τη σειρά του, θα είχε ένα αντίθετο αποτέλεσμα στη συναλλαγματική τιμή μεταξύ δολαρίου και ευρώ αυξάνοντας τις τιμές των Αμερικανικών εισαγωγών. Καθώς, μετά το 2002, η ΟΝΕ πρόκειται να επεκταθεί, θα εξαπλωθεί και η επιρροή του ευρώ. Είναι πιθανό τα ξένα κράτη που κάνουν συχνά εμπόριο με την Ευρώπη να διαλέγουν το νέο νόμισμα έχοντας πολλαπλασιαστικά φαινόμενα. Αυτή η εξέλιξη θα έχει αντίκτυπο σε πολλές Κεντρικές Τράπεζες του κόσμου, οι οποίες θα αλλάζουν τα δολάρια τους σε ευρώ, και θα προάγει το ενιαίο νόμισμα της Ε.Κ.Τ.

Το σίγουρο είναι ότι η δημιουργία μιας μεγάλης νομισματικής ολότητας που καλύπτει ένα σημαντικό μέρος της παγκόσμιας οικονομίας, αλλάζει το χαρακτήρα του Διεθνούς Συστήματος. Αυτό γίνεται επειδή το εγχώριο περιβάλλον των μεγαλύτερων κρατών ή το εσωτερικό περιβάλλον των νομισματικών ολοτήτων έχει διεθνείς διακλαδώσεις, κατά τρόπο που δεν εφαρμόζονται σε μικρότερα κράτη. Σε μερικές περιοχές, οι Αμερικανικοί κανονισμοί είναι αυτοί που χαρακτηρίζουν τα διεθνή κριτήρια ενώ αλλού η διεθνοποίηση των κριτηρίων είναι μια μάχη ανάμεσα στις Η.Π.Α., την Ε.Ε. και την Ιαπωνία.

Σφαιρικά, μιλώντας για διεθνή πολιτική αλλαγή, πρέπει να πούμε ότι οι αλλαγές έχουν διαφορετικές επιδράσεις σε διαφορετικά επίπεδα του Διεθνούς Συστήματος, από το τοπικό επίπεδο του κράτους έως την ευρύτερη περιοχή και όλο το Διεθνές Σύστημα. Έτσι, λοιπόν, ακόμα και μια εσωτερική αλλαγή μπορεί να επηρεάσει όλο το Διεθνές Σύστημα. *Με αυτή την έννοια, το ευρώ είναι δυνατό να επηρεάσει τις ευρύτερες διεθνείς σχέσεις.* Το συγκεκριμένο μοντέλο αλλαγής επηρεάζεται

σημαντικά από τη γεωγραφική εγγύτητα στην Ευρώπη και από τον ιδεολογικό προσανατολισμό των Ευρωπαϊκών μικτών οικονομιών.

Όμως, δεν μπορούμε εύκολα να διαγνώσουμε μια γενικότερη τάση, καθώς το μόνο που άλλαξε είναι η κατανομή και η ισορροπία ισχύος που αντανακλάται σε μια ευρύτερη ολότητα με την καρδιά της στη Φρανκφούρτη. Πράγματι, *το ευρώ προφανώς δεν συνιστά συστημική αλλαγή* όταν θεωρήσουμε το Διεθνές Σύστημα από την πλευρά που ξεπερνά τις διεθνείς νομισματικές σχέσεις²¹⁶ (βλ. στρατιωτική και πολιτική έλλειψη ισχύος). Επίσης, ναι μεν οι Αμερικανικές τράπεζες, που λίγο πολύ αυθαίρετα κανονίζουν τα επιτόκια των εξωτερικών δανείων τους, θα αναγκαστούν να λάβουν υπ' όψη τους και την ανταγωνιστική παρουσία του ευρώ, αλλά *το σύνολο των νομισμάτων των χωρών της Ε.Ε. μόλις φθάνει το ήμισυ των δολαρίων* που είτε αποτελούν αποθέματα άλλων χωρών, είτε κυκλοφορούν σε αυτές²¹⁷.

Ακόμα, αξίζει να σημειωθεί ότι η μόνιμη αλλαγή προτίμησης χρήσης ενός νομίσματος από μια κυβέρνηση εμπεριέχει σοβαρούς προβληματισμούς. Για παράδειγμα, χώρες σαν την Αργεντινή που εξαρτώνται από το δολάριο, κληρονομούν στοιχεία από την πορεία του. Έτσι, όταν το δολάριο ανεβαίνει έναντι του ευρώ τότε και το πέσο κερδίζει έναντι του ευρώ. Για να σκεφτεί η Αργεντινή να αλλάξει από μια σταθεροποίηση προς το δολάριο σε μια σταθεροποίηση προς το ευρώ, δεδομένου ότι *αν ξεκινήσει μια πολιτική είναι κακό να την αλλάξει εφόσον αποδειχτεί αποτυχημένη*, πρέπει να σιγουρευτεί ότι οι συνθήκες διαμορφώθηκαν κατάλληλα ώστε να πράξει την αλλαγή μόνιμα.

Επιπλέον, *η Αμερικανική πολιτική επιρροή στον παγκόσμιο χώρο δεν πρόκειται να συρρικνωθεί σύντομα* αφού ακόμα κι αν το ευρώ αμφισβητήσει την πρωτοκαθεδρία του δολαρίου, η στρατιωτική

²¹⁶ Για τον R. Gilpin στο «War and Change in World Politics», 1981) το Διεθνές Σύστημα αποτελείται από τους κανόνες αλληλενέργειας, τη δομή του συστήματος και τις μονάδες του συστήματος. Διακρίνει 3 τύπους διεθνούς αλλαγής. Πρόκειται για την αλλαγή αλληλενέργειας, τη συστημική αλλαγή (τα βασικά στοιχεία του Συστήματος, οι Μονάδες που το απαρτίζουν και η φύση του παραμένουν ίδια) και την αλλαγή συστημάτων (αλλαγή στον χαρακτήρα των Μονάδων του Συστήματος) όπου οι 2 τελευταίοι μπορούν να θεωρηθούν τύποι μεταμόρφωσης. Μια αλλαγή σε πολυπολικότητα του Διεθνούς Συστήματος, καθώς οι διεθνείς οικονομικές σχέσεις και η οικονομική ισχύς αυξάνουν σε σημασία, μάλλον δείχνει αλλαγή συστημάτων παρά συστημική αλλαγή.

²¹⁷ Σ. Ευσταθιάδης, Η Αμερική φοβάται, Το Βήμα, 3/5/1998.

υπεροχή των ΗΠΑ θα παραμείνει, η επιστημονική-τεχνολογική πρωτοπορία τους θα εξακολουθήσει και η οικονομική τους ισχύς μπορεί να καμφθεί αλλά δεν θα καταρρεύσει εύκολα.

4.2.3. Η ανικανοποίητη προϋποτιθέμενη συνθήκη πρωτοκαθεδρίας του ευρώ

Όταν η Ευρώπη παρουσιάζει στην εξωτερική της θέση ετήσιο πλεόνασμα περίπου 200 δισεκατομμυρίων \$²¹⁸, σημαίνει ότι η περιοχή αυτή διαθέτει οικονομικές ηγεμονικές προϋποθέσεις που λείπουν, μάλιστα, από τις ΗΠΑ. Τα επίσημα νομισματικά αποθεματικά παρουσιάζουν ανάλογη εικόνα υπέρ της Ευρώπης καθώς είναι περίπου επταπλάσια εκείνων της Αμερικής²¹⁹. Στην πράξη, η Ευρώπη δεν χρησιμοποιεί τα νομισματικά πλεονάσματά της ούτε προς καταπολέμηση της ανεργίας στο εσωτερικό της ούτε προς επέκταση του δικού της ρόλου στην παγκόσμια οικονομία αλλά τα εκχωρεί μέσω δανεισμού στην Αμερική για την κάλυψη των Αμερικανικών ελλειμμάτων. Αυτό δείχνει ότι κατά την ιεράρχηση προτεραιοτήτων της «Ενωμένης» Ευρώπης αυτά περνούν σε δεύτερη μοίρα ή ότι η Ευρώπη δεν μπαίνει καν στη διαδικασία να ιεραρχήσει τέτοιου είδους προτεραιότητες. Σε κάθε περίπτωση, φαίνεται ξεκάθαρα τόσο η έλλειψη πολιτικής βούλησης για επίτευξη επαρκούς σχεδιασμού σε συναφή ζητήματα, όσο και το έλλειμμα συντονισμού ανάμεσα στα κράτη-μέλη.

Επιπροσθέτως, είναι παράδοξη η περίπτωση του ευρώ, καθώς δεν έχει ως υπόβαθρο μια εθνική κυριαρχία. Η Ε.Κ.Τ., όπως διαπιστώσαμε στην ενότητα 1.2 του κεφαλαίου αυτού, παραμένει όμηρος στα κυρίαρχα κράτη και διαθέτει μικρή δυνατότητα και πιθανότητα να υποστηρίξει μια κατάλληλη νομισματική πολιτική. Όλα τα παραπάνω συμβαίνουν, προφανώς, όχι για λόγους ανικανότητας, αλλά εξαιτίας διαφορετικών προτεραιοτήτων μεταξύ των κρατών-μελών και απροθυμίας ανάληψης του κόστους που αναλογεί στο καθένα σε περίπτωση συνεργασιών.

²¹⁸ Βεργόπουλος Κ. (1999).

²¹⁹ Βεργόπουλος Κ. (1999).

Εξάλλου, ακόμα κι αν υποθέσουμε ότι θα επιτύχουμε μια αλλαγή από το δολάριο στο ευρώ, όπως είδαμε στην προηγούμενη ενότητα, αυτή θα συμβεί πολύ αργά και για μια μακρά περίοδο, δίνοντας στις Η.Π.Α. επαρκή χρόνο να κάνει τις απαραίτητες ρυθμίσεις ώστε να επιχειρήσει να εξαλείψει το τεράστιο έλλειμμα πληρωμών που έχει²²⁰. Έτσι, επειδή η επιτυχία του ευρώ θα είχε μια αρνητική επίδραση στις Αμερικανικές Τράπεζες και τους χρηματοδοτικούς θεσμούς, καθώς ένας μεγάλος όγκος συναλλαγών σε ένα νόμισμα οδηγεί σε οικονομίες κλίμακος²²¹ μαζί με μειωμένο συναλλακτικό κόστος²²², κι επειδή η ανάλυση δεν είναι μονοπαραμετρική, οφείλουμε να συνεκτιμήσουμε και την αντίδραση από πλευράς Η.Π.Α.

Συνεπώς, το ευρώ θα μπορούσε να αντικαταστήσει το δολάριο μόνο αν οι Ευρωπαίοι μπορούσαν να δημιουργήσουν μια ολοκληρωμένη και αποδοτική χρηματοδοτική αγορά, στόχος ο οποίος προσκρούει κυρίως στο ότι...δεν έχει τεθεί ως «ομοσπονδιακός» στόχος. Η Ευρώπη δεν χρησιμοποιεί τη νομισματική της ισχύ, λόγω εμμονής της στο οξύμωρο σχήμα της εξασφάλισης μόνο χρημα(ιστ)ικής ισχύος και στην πολιτική εσωστρέφειας. Άρα, αναδεικνύεται ως προϋποτιθέμενη συνθήκη άσκησης νομισματικής ισχύος απέναντι στην Αμερική, η πολιτική θέληση της «ενιαίας» Ευρώπης για αναμέτρηση μαζί της, όταν κι αυτή η έννοια της πραγματικής Ευρωπαϊκής ενότητας αμφισβητείται έντονα.

4.3. ΣΥΝΟΨΗ ΤΩΝ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΩΝ ΤΗΣ ΕΞΕΤΑΣΗΣ

Κλείνοντας το κεφάλαιο αυτό, είναι χρήσιμο να συγκρατήσουμε ότι σε ένα περιβάλλον όπου οι Η.Π.Α., όντας ο αδιαφιλονίκητος ηγέτης, βασίζονται σε καθεστωτικές αντιλήψεις τηρώντας μια υπεροπτική στάση απέναντι στους άλλους ενώ η διατήρηση της αρμονικής ισορροπίας

²²⁰ Πολλοί υποστηρίζουν ότι το έλλειμμα πληρωμών αντανακλά, συν τοις άλλοις, την οικονομική βοήθεια από τις Η.Π.Α. σε άλλες χώρες κατά το παρελθόν με αποτέλεσμα την εξάρτησή τους από την Αμερική σε πολιτικούς όρους (βλ. δάνεια κ.λ.π.)

²²¹ Θετικές επιδράσεις στο κόστος παραγωγής από την αύξηση μεγέθους των κλάδων παραγωγής (εξοικονομήσεις κόστους).

²²² Όσο πιο μεγάλος είναι ο όγκος των νομισματικών συναλλαγών στο νόμισμα κάποιας χώρας, τόσο πιο μεγάλα θα είναι τα οφέλη και η ανταγωνιστικότητα που θα απολαμβάνουν οι τράπεζες και οι χρηματοδοτικοί θεσμοί αυτής της χώρας. Κατ' εκτίμηση, σύμφωνα με τον R. Gilpin, μια τέτοια αλλαγή θα προκαλούσε μια μεταβολή χαρτοφυλακίου από δολάρια σε ευρώ περίπου 1 τρισεκατομμυρίου \$.

ανάμεσα στην υπεράσπιση της συστημικής αρμονίας και της εξυπηρέτησης των Αμερικανικών συμφερόντων φαντάζει δύσκολη. Η παραπάνω αλαζονική συμπεριφορά, πολλές φορές, είναι προκλητική και επειδή συντρέχουν λόγοι ανάδειξης αδυναμιών στήριξης του συστήματος μαζί με αξιώσεις οικονομικής και πολιτικής κυριαρχίας από υπολογίσιμους άλλους δρώντες, καθίσταται σαφές ότι υπάρχει χώρος ανάδειξης νέων άξιων νομισμάτων.

Αναλογιζόμενοι τις νέες διεθνείς συγκυρίες και καθώς η Ο.Ν.Ε. δημιουργήθηκε μετά από οικειοθελείς συμφωνίες, δεν είναι απίθανο να οδηγηθούμε απ' αυτή σε πολιτικές μεταβολές. Επιπλέον, ο πιο πιθανός για υπέρβαση του δολαρίου ανταγωνιστής, φαίνεται να είναι το ευρώ. Ακόμα και ένα αδύναμο ευρώ έχει τη θεωρητική δυνατότητα και με βάση κατάλληλους χειρισμούς²²³, να «ρίξει στο καναβάτσο» το δολάριο λόγω αναγκαίων προσαρμογών της Αμερικανικής οικονομίας. Όμως, υπάρχουν συγκεκριμένοι λόγοι που η ανατροπή ή η εκτόπιση του δολαρίου από την κορυφή συναντά σκοπέλους. Όχι μόνο οι Αμερικανοί θα κάνουν το παν για να μη χάσουν την πρωτοκαθεδρία (διατήρηση της ισχύος του δολαρίου αφού διευκολύνει την ηγεμονία τους με το μικρότερο κόστος²²⁴), βοηθούμενοι από τα αδρανειακά καπιταλιστικά αποτελέσματα, αλλά και οι υπόλοιποι δεν θα ωθήσουν εύκολα σε μια τέτοια κατεύθυνση φοβούμενοι το πάσης φύσεως κόστος.

Όσοι επισημαίνουν την τρωτότητα του δολαρίου προσβλέποντας σε υποκατάστασή του από κάποιο άλλο νόμισμα, πρέπει να καταλάβουν ότι εκείνος που θα την επιχειρήσει οφείλει να διαθέτει τα εχέγγυα για τη διατήρηση της σταθερότητας του συστήματος. Ωστόσο, ακόμα κι αν υποθέσουμε, στηριζόμενοι στην ευρεία μελλοντική αποδοχή του, ότι το ευρώ έχει την αντοχή γι' αυτό, από μόνη της η ικανότητά του δεν επαρκεί. Από τη μια πλευρά, χρειάζεται απαραίτητα να αρθεί η κατηγορία περί ποιοτικής υπερτίμησής του και από την άλλη, είναι ανάγκη να τεθεί ως προϋπόθεση η πολιτική βούληση για αναμέτρησή του μέχρι τελικής πτώσης με τον τωρινό πρωταθλητή. Κάτι

²²³ Βλ. τις στρατηγικές στο κεφάλαιο 3.

²²⁴ Οι πολίτες ενός τέτοιου κράτους πρέπει να είναι πρόθυμοι να αποδεχτούν τον ρόλο της χώρας τους και το αντίστοιχο κόστος.

τέτοιο δεν φαίνεται στον ορίζοντα εξαιτίας της αναζήτησης της Ευρωπαϊκής ταυτότητας ή της δυσχέρειας στην επίτευξη συμφωνιών μεταξύ των κρατών-μελών, όχι μόνο σε νομισματικά θέματα αλλά και σε ζητήματα ευρύτερης πολιτικής σημασίας²²⁵.

²²⁵ Η διεύρυνση είναι δυνατό να επεκτείνει την επιρροή του ευρώ αλλά και να δυσκολέψει τον συντονισμό των αναλαμβανόμενων δράσεων λόγω ύπαρξης περισσότερων διαφορετικών απόψεων.

«...η νομισματική ισχύς...είναι το πιο δυνατό όργανο οικονομικού εξαναγκασμού που είναι διαθέσιμο στα κράτη τα οποία είναι σε θέση να τον ασκήσουν...φαίνεται να είναι το λιγότερο αναχαιτιζόμενο και το πιο αποδοτικό εργαλείο»

J. Kirshner (1995).

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Συνοψίζοντας την ανάλυση που προηγήθηκε, σκόπιμο είναι να αναφερθούμε στην πορεία που ακολουθήσαμε για να φτάσουμε στη διατύπωση της παρούσας φιλόδοξης θεωρίας και να καταγράψουμε τα σημαντικότερα ευρήματα.

Πρώτα, οφείλουμε να σταθούμε στην καταλυτική σημασία που έχει η επιλογή του τύπου συναλλαγματικών τιμών από μια κυβέρνηση γιατί βάσει αυτού θα εισέλθει στην αρένα της διεθνούς νομισματικής αναμέτρησης. Προβάδισμα αποκτούν οι ισχυροί κι αυτό φαίνεται, εκτός των άλλων, από το ότι όσο λιγότερο ισχυρός είσαι, τόσο μεγαλύτερους περιορισμούς συναντάς. Πάντως, οι ισχυροί δεν διαμορφώνουν αποκλειστικά το διεθνές καθεστώς, κάτι που μαρτυράται και από την ανάγκη συνεργασίας τους με κάποιους λιγότερο ισχυρούς.

Κατά δεύτερο λόγο, για τους λιγότερο ισχυρούς που συνήθως χάνουν τη νομισματική κυριαρχία τους, δεν συνεπάγεται ότι θα απολέσουν την πολιτική ισχύ τους. Σε κάθε περίπτωση, η φύση της ευρύτερης ισχύος είναι οικονομική και επειδή το χρήμα, ως μέσο της, είναι συμφυώς πολιτικό, η νομισματική ισχύς προσφέρεται για χρήση προς επίτευξη πολιτικής αλλαγής. Σήμερα, οι διεθνείς συνθήκες ευνοούν αυτή τη χρήση. Ξεχωριστή προσοχή θα πρέπει να δοθεί στη διαμόρφωση των συναλλαγματικών τιμών διότι αυτές επηρεάζουν τις σχετικές τιμές των προϊόντων και των παρεχόμενων υπηρεσιών. Εκείνες, με τη σειρά τους, μεταβάλλουν τα σχετικά οικονομικά δεδομένα και, ως γνωστόν, αλλαγή σε αυτά οδηγεί πιθανότατα σε πολιτική μεταβολή.

Στη συνέχεια, είδαμε ότι η νομισματική ισχύς μπορεί να εφαρμοστεί, να είναι βιώσιμη και αποτελεσματική. Αρκεί να συντρέχουν οι προϋποθέσεις που συνίστανται στις αναφερόμενες συνθήκες

ευκαιρίας (οι οποίες, μάλιστα, αυξάνονται εξαιτίας της οικονομικής διεθνοποίησης και του νέου μεταψυχροπολεμικού περιβάλλοντος), στην ορθή εκτίμηση της κατάστασης και στην προσεκτική επιλογή μιας ή περισσοτέρων τακτικών και τεχνικών που επιτάσσονται από κάθε στρατηγική. Οι ακολουθούμενες στρατηγικές μπορεί να είναι νομισματική υποστήριξη, προετοιμασία για ευκαιριακή νομισματική εκμετάλλευση, δημιουργία σφαιρών επιλογής, εξασθένηση νομισματικών συστημάτων και συστημική καταστροφή.

Τέλος, όσον αφορά το δολάριο, μπορεί να μην βρίσκεται στην ίδια κραταιά θέση που ήταν μέχρι το πρόσφατο παρελθόν, αλλά από την άλλη πλευρά, το ευρώ ως μόνος δυνητικός διεκδικητής της πρωτοκαθεδρίας, αδυνατεί να αναλάβει τα ηνία. Ο λόγος δεν είναι ότι δεν έχει τα απαραίτητα συστατικά στοιχεία ενός αντάξιου νομίσματος, αλλά γιατί οι Η.Π.Α. αντιδρούν, οι υπόλοιποι διστάζουν να το υποστηρίξουν και πάνω απ' όλα δεν φαίνεται να υπάρχει πολιτική σύμπνοια στους κόλπους της Ευρώπης, για χρήση του σε μια ανοικτή αντιπαράθεση.

Η πρωτότυπη μελέτη που επιχειρήθηκε είχε ως στόχο την κάλυψη κενών στις υπάρχουσες ελάχιστες σχετικές θεωρίες και τη σύνθεση απόψεων γύρω από τα συναφή θέματα, ώστε να συμβάλλει στην προσπάθεια της επιστημονικής κοινότητας να ερμηνεύσει δημιουργικά, περίπλοκα φαινόμενα της διεθνούς οικονομικής, πολιτικής και ευρύτερα κοινωνικής ζωής. Η κύρια συνεισφορά της εργασίας έγκειται στο ότι η θεωρία που προηγήθηκε μπορεί να χρησιμοποιηθεί όχι μόνο ως αντικείμενο βαθύτερης ανάλυσης, αλλά υπάρχει και η δυνατότητα χρήσης της ως γνώμονα σχεδιασμού μιας κατάλληλης πολιτικής για αποκόμιση πάσης φύσεως ωφελειών.

Αναζητώντας τις επιπτώσεις πολιτικής από τα ευρήματα του παρόντος συγγράμματος ίσως η πιο σημαντική να είναι ότι η νομισματική ισχύς αποτελεί ένα εξαιρετικό οικονομικό όργανο ισχύος και η λεγόμενη νομισματική διπλωματία ένα πολύ αποτελεσματικό εργαλείο για όσες χώρες είναι σε θέση να την ασκήσουν. Πάντα υπήρχαν συνθήκες προς εκμετάλλευση αλλά τώρα, το διεθνές

περιβάλλον φαίνεται να προσφέρεται περισσότερο για την ανάληψη δράσης. Τότε, είναι στο χέρι του ενδιαφερόμενου να μην αφεθεί στη συνήθη, λόγω πλημμελούς οργάνωσης, αντανακλαστική συμπεριφορά στις προκλήσεις, αλλά να σχεδιάσει επισταμένως μια Υψηλή Στρατηγική, της οποίας ο οικονομικός πυλώνας να εμπεριέχει τον σχεδιασμό άσκησης νομισματικής ισχύος σε διεθνές ή περιφερειακό επίπεδο.

Χρίστος Γκιώνης

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Α. ΕΛΛΗΝΙΚΗ

Βεργόπουλος Κ. (1999), Παγκοσμιοποίηση-Η μεγάλη Χίμαιρα, Προδημοσίευση τμήματος του πονήματος στην εφημερίδα «ΤΑ ΝΕΑ» από τον Γ. Διακογιάννη, 14-12-1999.

Γκιώνης Χ. (2002), Η Παγκοσμιοποίηση Σήμερα, Russian Federation Today, Μάρτιος, σελ. 59.

Ευσταθιάδης Σ. (1998), Η Αμερική Φοβάται, Το Βήμα, 3-5-1998.

Ήφαιστος Π. (2001), Κοσμοθεωρητική Ετερότητα και Αξιώσεις Πολιτικής Κυριαρχίας: Ευρωπαϊκή Άμυνα, Ασφάλεια και Πολιτική Ενοποίηση, Αθήνα: Εκδόσεις Ποιότητα.

Κονδύλης Π. (1991), Ισχύς και Απόφαση-Η Διαμόρφωση των Κοσμοεικόνων και το πρόβλημα των αξιών, Εκδόσεις Στιγμή.

Κουζέλης Α. (1995), Σημειώσεις για το μάθημα «Μακροοικονομική θεωρία και ανάλυση», Σχολή Ικάρων, Δεκέλεια.

Μελάς Κ. (2001), Ευρώ: Ένα Ισχυρό Διεθνές Αποθεματικό Νόμισμα, Σημειώσεις μαθημάτων για το Πάντειο Πανεπιστήμιο, Αθήνα.

Παπαδάκης Ι. Μ. (1984), Εισαγωγή στη νομισματική θεωρία, Τόμος Β, Αθήνα: Εκδόσεις Σάκκουλα.

Παπασωτηρίου Χ. (1999), Ελλάδα, Νοτιοανατολική Ευρώπη και Νέο Διεθνές Σύστημα: Οι προκλήσεις του 21^{ου} αιώνα, Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση.

Παπασωτηρίου Χ. (2000), Βυζαντινή Υψηλή Στρατηγική: 6^{ος}-11^{ος} αιώνας, Αθήνα: Εκδόσεις Ποιότητα.

Πλατιάς Α. (1995), Το Νέο Διεθνές Σύστημα: Ρεαλιστική Προσέγγιση Διεθνών Σχέσεων, Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση.

Πλατιάς Α. (1997), Σκέψεις για την Ελληνική Υψηλή Στρατηγική, Επετηρίδα Ινστιτούτου Διεθνών Σχέσεων, Πάντειο Πανεπιστήμιο, Αθήνα: Εκδόσεις Σιδέρης.

Πλατιάς Α. (1999), Διεθνείς Σχέσεις και Στρατηγική στο Θουκυδίδη, Εστία.

Πουρναράκης Ε. (1981), Διεθνείς Οικονομικές Σχέσεις: Θεωρία και πολιτική, Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση.

B. ΞΕΝΗ

Anisimov A. N. (2001), Πρακτικά από το Special Business Meeting about Stock and Currency Markets, Μόσχα, 15-16 Μαΐου.

Arendt H. (1968), What is Authority? στο «Between Past and Future: 8 Exercises in Political Thought», New York: Viking Press.

Axelrod R. (1984), The Evolution of Cooperation, New York: Basic Books.

Bartlett R. (1989), Economics and Power: An Inquiry into Human Relations and Markets. Cambridge: Cambridge U. Press.

Bogetic Z. (2000), Seignorage Sharing Under Dollarization, Central Banking 10, 4:77-87.

Boulding K. (1989), Three Faces of Power, Newbury Park, California: Sage Publications.

Buzan B. (1991), Is International Security Possible?, στο «New Thinking About Strategy and International Security» του Booth K., Harper Collins.

Buzan B. (1991), People, States & Fear: An Agenda for International Security Studies in the Post-Cold War Era, Harvester Wheatsheaf.

Carr E. (1981), The Twenty Years' Crisis, 1919-1939, Macmillan Press.

Cohen B. (1977), Organizing the World's Money: The Political Economy of International Monetary Relations, New York: Basic Books.

Cohen B. (1993), The Triad and Unholy Trinity: Lessons for the Pacific Region στο «Pacific Economic Relations in the 1990's: Cooperation or Conflict?», Boulder, CO: Lynne Rienner.

Cohen B. (1998), Money in a Globalized World: From Monopoly to Oligopoly, Oxford Development Studies, 26:111-26.

Cohen B. (1998), The Geography of Money, Ithaca, New York: Cornell University Press.

Cohen B. (1999), Marketing Money: Currency Policy in a Globalized World, www.polsci.ucsb.edu/faculty.

Cohen B. (2000), Monetary Union: The Political Dimension, Federal Reserve Bank of Dallas Conference about Dollarization, 7 Ιουνίου.

- Cohen B.** (2000), Money and Power in World Politics, Προδημοσίευση για σχετικό σύγγραμμα των Lawton T. και Verdun A., Ashgate Publishing.
- Constas D.** (1991), Systemic Influences on a Weak, Aligned State in the Post-1974 Era, στο «The Turkish Conflict in the 1990's», Βόνη: Macmillan Press.
- Cooper R.** (1975), Prolegomena to the Choice of an International Monetary System, International Organization 29 (Χειμώνας).
- Cooper R.** (1991), Economic Stabilization in Developing Countries, Occasional Papers No.14, San Francisco: International Center for International Growth.
- Ckhuasely V.O.** (2001), Πρακτικά από το Special Business Meeting about Stock and Currency Markets, Μόσχα, 15-16 Μαΐου.
- Dowd K.** (1992), The Experience of Free Banking, London: Routledge.
- Dukic D.** (1995), Monetary Sovereignty-Some Theoretical and Empirical Considerations, Development and International Cooperation, v.11, no.21-1 (β' εξάμηνο).
- Earle E.** (1994), A. Smith, A. Hamilton, F. List: The Economic Foundation of Military Power, στο «Makers of Modern Strategy: From Machiavelli to the Nuclear Age», Princeton University Press.
- Ferguson N.** (2001), The Cash Nexus: Money and Power in the modern World, 1700-2000, N.Y.: Basic Books.
- Frezza B.** (1997), The Internet and the End of Monetary Sovereignty, στο «The Future of Money in the Information Age, 29-33, Washington: Cato Institute.
- Friedman R.B.** (1990), On the Concept of Authority in Political Philosophy, στο «Authority» του Raz J., Oxford: Blackwell, ch.3.
- Galbraith J.** (2000), 3 Kinds of Power στο «The Anatomy of Power», Boston: Houghton Mifflin.
- Garrison R.** (2001), The Economy is Cyclical?-It Just Ain't So!, Ideas on Liberty, Vol.51, No 9 (Σεπτέμβριος).

Gilpin R. (1975), U.S. Power and the Multinational Corporation: The Political Economy of Foreign Direct Investment, New York: Basic Books.

Gilpin R. (1987), The Political Economy of International Relations, Princeton University Press.

Gilpin R. (1981), War and Change in World Politics, Cambridge University Press.

Hart L. (1995), Στρατηγική: Η Τακτική της Έμμεσης Προσέγγισης, Εκδόσεις Βάνιας.

Hirschman A. (1980), National Power and the Structure of Foreign Trade, Berkeley: University of California Press.

Howard M. (1983), Clausewitz, Oxford: Oxford University Press.

Jervis R. (1976), Perception and Misperception in International Politics, New Jersey: Princeton University Press.

Kapstein E. (1994), Governing the Global Economy: International Finance and the State, Cambridge: Harvard University Press.

Kenen P. (1988), Managing Exchange Rates, New York: Council on Foreign Relations.

Kennedy P. (1987), The Rise and Fall of the Great Powers: Economic Change and Military Conflict from 1500 to 2000, New York: Vintage Books.

Keohane R. (1980), The Theory of Hegemonic Stability and Changes in International Economic Regimes, 1967-1977, στο «Change in the International System» των Holsti O.-Siverson R.- George A., Boulder, CO: Westview Press.

Keohane R.-Nye J. (1977), Power and Interdependence: World Politics in Transition, Boston: Little, Brown.

Keynes J. M. (1971), A Tract on Monetary Reform, Collected Writings, V.4, London: Macmillan.

Kindleberger C. (1970), Power and Money: The Politics of International Economics and the Economics of International Politics, New York: Basic Books.

Kindleberger C. (1973), *The World in Depression, 1929-1939*, Berkeley and Los Angeles: University of California Press.

Kirshner J. (1995), *Currency and Coercion: The Political Economy of International Monetary Power*, New Jersey: Princeton University Press.

Kramer S.-Kyriakopoulos I. (1999), *US-EU Relations: Economic Change and Political Transition*, National Defense University, Institute for National Strategic Studies, Strategic Forum (Ιούλιος), No.165.

Krasner S. D. (1976), *State Power and the Structure of International Trade*, *World Politics* 28:3 (Απρίλιος).

Krasner S. D. (1983), *Regimes and the Limits of Realism: Regimes as Autonomous Variables* στο «*International Regimes*», Ithaca, NY: Cornell University Press.

Kurihara K. (1949), *Towards a New Theory of Monetary Sovereignty*, *Journal of Political Economy*, 57, 2 (Απρίλιος).

Lake D. (1993), *Leadership, Hegemony and the International Economy: Naked Emperor or Tattered Monarch with Potential?*, *International Studies Quarterly* 37:4 (Δεκέμβριος).

Levine M.-Kim F.-Siegel G. (1999), *Backround on the Euro*, *The C.P.A. Journal* (Απρίλιος).

Llewellyn D. (1980), *International Financial Integration: The Limits of Sovereignty*, New York: John Wiley and Sons.

Luttwak E. (1985), *Strategy: The Logic of War and Peace*, Harvard University Press.

Makin J. (2001), *Why the Dollar is Strong*, *Economic Outlook*, American Enterprise Institute for Public Policy Research (Μάϊος).

Mann F. (1992), *The Legal Aspect of Money*, 5th Edition, Oxford: Clarendon Press.

Martha R. S. (1993), *The Fund Agreement and the Surrender of Monetary Sovereignty to the European Community*, *Common Market Law Review* 30, 4 (Αύγουστος).

Mc Donald S. (1988), *Economic Aspects of International Security*, Workshops in the Center for Economic Policy Research, Μάρτιος.

- Mises L. V.** (1990), Nation, Economy's War Costs and the Inflation στο «Nation, State and Economy», Ludwig von Mises Institute, (ch. 4).
- Mundell R.** (1968), A Plan for a World Currency, Joint Economic Committee Hearings, Washington, D.C.
- Mundell R.** (1997), Money and the Sovereign State, Προδημοσίευση για το International Economic Association Conference, Italy: Trento, 4-7 Σεπτεμβρίου.
- Nathan A.** (2001), China as an Economic Power, FATHOM Knowledge Network, Columbia University.
- Rose A.** (1999), One Money, One Market: Estimating the Effect of Common Currencies on Trade, National Bureau of Economic Research Working Paper W7432 (Δεκέμβριος).
- Schelling T.** (1980), The Strategy of Conflict, Cambridge: Harvard University Press.
- Schuler K.** (1996), Should Developing Countries Have Central Banks? Currency Quality and Monetary Systems in 155 Countries, London: Institute of Economic Affairs.
- Schuler K.** (2000), What Use is Monetary Sovereignty?, Προδημοσίευση από βιβλίο των Dean J.-Fraser S. για τη δολαριοποίηση, University in British Columbia.
- Schultz E.** (1995), Markets & Power, Journal of Economic Issues, Δεκέμβριος.
- Stein A.** (1990), Why Nations Cooperate: Circumstance and Choice in International Relations, Ithaca, NY: Cornell University Press.
- Strange S.** (1971), The Politics of International Currencies, World Politics 23:2 (Ιανουάριος).
- Strange S.** (1976), International Monetary Relations, στο «International Economic Relations of the Western World» του Shonfield A., 1959-1971, vol.2, Oxford University Press, London.
- Strange S.** (1985), Interpretations of a Decade, στο «The Political Economy of International Money: In Search of a New Order» του Λουκά Τσούκαλη, London: Sage Publications.
- Strange S.** (1986), Casino Capitalism, Oxford: Blackwell.

- Strange S.** (1987), The Persistent Myth of Lost Hegemony, *International Organization* 41:4 (Φθινόπωρο).
- Strange S.** (1990), Finance, Information and Power, *Review of International Studies* 16:3 (Ιούλιος).
- Strange S.** (1994), *States and Markets*, Second Edition, London: Pinter.
- Strange S.** (1998), *Mad Money*, Manchester University Press.
- Strange S.-Calleo D.** (1984), Money and World Politics, στο «Paths to International Political Economy» της Strange S., London: Allen G. and Unwin, ch.6.
- Viner J.** (1948), *Power Versus Plenty as Objectives of Foreign Policy in the Seventeenth and Eighteenth Centuries*, N.J.: Princeton University Press.
- Wallerstein I.** (1974), *The Modern World System: Capitalist Agriculture and the Origins of the European World Economy in the Sixteenth Century*, New York: Academic Press.
- Wartenburg T.** (1990), *The Forms of Power: From Domination to Transformation*, Philadelphia: Temple U. Press.
- Webb M.** (1995), *The Political Economy of Policy Coordination: International Adjustment Since 1945*, Ithaca, NY: Cornell University Press.
- Weber M.** (1947), *The Theory of Social and Economic Organization*, Glencoe, IL: Free Press.
- Wu Y.L.** (1952), *Economic Warfare*, New York: Prentice Hall.
- Xiaoyin S.** (2000), China's Integration into World Economy and its Role in the Future World Trade, A speech to be Delivered at Hellenic-China Chamber of Commerce and Industry, Αθήνα (Μάιος).